

# EVROPA & EVROPSKÁ UNIE



Alexandr Ort



**ÚHLAVA**  
obecně prospěšná společnost

**Alexandr Ort**

# **EVROPA A EVROPSKÁ UNIE**

**Klatovy 2011**

Obecně prospěšná společnost Úhlava děkuje občanskému sdružení Dům Evropy Praha za poskytnutí finanční podpory na vydání této publikace a JUDr. Jiřímu Štanclovi, místostarostovi města Klatovy, za napsání předmluvy.

© 2011 Úhlava, o. p. s.

ISBN 978-80-905087-0-5

# OBSAH

Předmluva.....	5
Úvod .....	6
Dvacáté století .....	6
Společnost národů .....	7
Panevropa.....	9
Uvolnění napětí v evropské politice .....	11
Hospodářská krize a její důsledky.....	13
Kolektivní bezpečnost nebo appeasement.....	15
Evropa na cestě k bipolaritě .....	19
Evropský kongres .....	20
Rozdělení Německa.....	22
Mírové hnutí .....	23
NATO.....	24
Rada Evropy .....	26
Deklarace francouzské vlády .....	27
ESUO a EOS .....	30
Od studené války k mírovému soužití.....	32
EHS a EURATOM.....	35
Francie a evropská integrace.....	37
EHS a ESVO.....	39
Německá otázka a Evropa .....	42
EHS, přidružení a RVHP .....	44
Evropské společenství .....	46
Celoevropská politika .....	48
Na cestě k celoevropské konferenci .....	50
Otázka identity Evropy .....	54

Helsinský mírový proces.....	55
20 let EHS a EURATOMU .....	57
Do osmdesátých let.....	60
Evropa občanů nebo Společný evropský dům .....	63
Na cestě k Evropské unii.....	66
Převratné změny v Evropě .....	68
Evropa na nových cestách .....	71
Hledání jednoty Evropy .....	74
Ustavení Evropská unie .....	77
Jak sjednocovat Evropu .....	80
Česko a Evropská unie.....	83
O bezpečnost Evropy.....	85
Evropská unie na konci století .....	87
Do 21. století.....	89

# Předmluva

---

Vážení čtenáři,

dá se napsat „objektivní historie“? Jsem přesvědčen, že nikoli. Historik přistupuje k pramenům, k literatuře, ke svědectvím pamětníků tak, jako každý jiný člověk – formován svými zkušenostmi, prostředím, v němž vyrůstal a žije, svými cíli. Proto pojmově nemůže být výsledek jeho práce „objektivní“ ve smyslu dokazatelné matematické operace. Přesto má tato práce smysl. Je to kamínek poznání, který bude čtenář hodnotit, zvažovat, přijímat či odhazovat a tak jej zasazovat do mozaiky svého poznání a svého života, mozaiky zcela unikátní. Neexistují na světě dvě stejné, tak jako na světě neexistují dvě totožné lidské bytosti.

Co jsem si z práce profesora Orta odnesl? Poznání, že Evropa uplynulého století tenduje ke spolupráci. Tato tendence je řekou slitou ze zkušenosti, touhy, zklamání, z životů a myšlení všech Evropanů, řekou, která někdy burácí a letí vpřed, někdy se líně sotva pohupuje. Někdy mizí pod povrchem, aby se jindy dál vynořila. Nelze ji zastavit, nemůže vyschnout. Formuje své žijící občany a z jejich životů se zpětně napájí. Některé snahy o její regulaci, o narovnání a zrychlení toku, o úpravu břehů mohou ztroskotat, ale tendence ke spolupráci, ke sbližování zůstává.

Sahá daleko zpátky, a co je podstatné, vyrůstá z evropských kořenů. Není nutné škatulkovat vlivy a síly, které ji tvoří. Tam se nepohodneme. Stačí ale srovnání nahlédnutím do myšlenkového a životního světa obyvatel, žijících za mořem na jih a na východ od nás. Stejně lidské bytosti, a přece tak rozdílný svět. Není „horší“ ani „lepší“. Je ale nesrovnatelně jiný. Nesrovnatelně jiný ve vztahu mezi mužem a ženou, nesrovnatelně jiný v pojetí spravedlnosti, nesrovnatelně jiný v rozvrstvení společnosti, nesrovnatelně jiný ve vztahu jednotlivce a státu, nesrovnatelně jiný ve vzdělání a pojmu rozumu, nesrovnatelně jiný ve vztahu ke svobodě, k životu i ke smrti. Identita Evropy vystupuje v tomto srovnání na povrch zcela zřetelně.

Přehrazovat proudu cestu v domnění, že řeku zlikvidujeme, je bláznovství. Klidně a vytrvale tok řeky posilovat, to je cesta budoucnosti.

JUDr. Jiří Štancl  
místostarosta města Klatovy

# Úvod

---

Evropa je nevelký kontinent, mnohými dokonce označovaný jen za poloostrov Asie. Není jednoznačně zeměpisně určena, ale patří mezi nejhustěji obydlené oblasti zeměkoule s národnostně velmi rozdílným obyvatelstvem. Vyznačuje se pozoruhodnými dějinami naplněnými mnoha konflikty, ale také celou řadou skvělých myšlenek a idejí, které se rozšířily do celého světa.

Hospodářský rozmach v devatenáctém století udělal z Evropy sílu, která potvrdila její svébytnost a významně ovlivnila celosvětový vývoj. Zeměpisnými objevy doplnila znalost různých částí světa a přispěla k jejich vzájemnému poznání. Svými koloniálními výboji přinesla některým oblastem technický a civilizační pokrok, jinde negativně ovlivnila osud tamního obyvatelstva. Ve dvacátém století vyvolala dvě světové války, které přivedly lidstvo na okraj zkázy, ale jeho koncem vyzkoušela mírové soužití a přinesla ideu všestranné přátelské spolupráce svých národů, které může pomoci jiným oblastem světa překonat vlastní problémy.

## Dvacáté století

---

Nástup do dvacátého století slavila v roce 1900 celá Evropa v přesvědčení, že vstupuje do doby skvělého hospodářského rozvoje a lidstvo čeká období všeobecného blahobytu. Konflikty na Balkánu byly považovány za místní záležitost a vznik spolenectví velkých mocností byl většinou považován jen za dohody o rozdělení si sfér vlivu. Proto vypuknutí velké války, do které byla postupně zapojena nejen většina evropských států, ale později i jiné kontinenty a stala se světovou, mnohé překvapilo.

Válka se táhla čtyři roky, vyžádala si milióny obětí na frontách, vyvolala obrovskou bídu a nouzi v zázemí válčících států, zničila celé oblasti, kde probíhaly nekonečné boje, dotkla se i států neutrálních a v neposlední řadě vyvolala revoluční vlnu, která ovlivnila celý světový vývoj.

Totální vyčerpání donutilo válkychtivé vládnoucí kruhy k ukončení bojů a poté i k uzavření míru. Na mírové konferenci vítězné velmoci vnutily své podmínky poraženým a některými svými rozhodnutími připravily podmínky pro nové konflikty. Revoluční otřesy přispěly k ukončení války, ale také změnily carské Rusko v Sovětský svaz, což výrazně ovlivnilo situaci v Evropě, i když byl delší dobu z diplomatických poválečných jednání vyřazován.

Velké války obvykle přinášejí převratné myšlenky. Napoleonské výboje s sebou nesly ideje Francouzské revoluce roku 1789 včetně Deklarace práv člověka a občana. Postupně se rozšířily po celé Evropě a myšlenkově ovlivnily celé devatenácté století. Zároveň však války svými důsledky přispěly k národnímu uvědomování evropských národů, kterých se velmi citelně dotkly a ovlivnily jejich politický vývoj a také evropskou politiku.

První světová válka přinesla „právo národů na sebeurčení“ jako doplněk úsilí o demokratické změny ve společenském uspořádání jednotlivých států. Už během války se zveřejňované cíle bojujících dohodových mocností k němu hlásily a nelze vyloučit, že nejen československé a jiné legie, ale také přednáška T. G. Masaryka v roce 1915 při nástupu do funkce profesora Londýnské univerzity na téma „Problém malých národů v evropské krizi“, tomu dodaly cenné argumenty.

Do vzniku Československa se všechny nové ideje, které válka přinesla, promítly. Český národ, podle předválečné statistiky nejvzdělanější národ Rakousko-Uherska, dosáhl samostatnosti a nový stát uspořádal společně se Slováký jako republiku tak, že ČSR byla označována za demokratický ostrov ve středu Evropy. Rovnoprávnost obou národů a respektování národnostních menšin byly v republice ústavně zajištěny a azylová politika československých vlád vycházela vstříc demokratům a příslušníkům menšin v sousedních státech často pronásledovaným a ČSR se tak pro ně stávala útočištěm.

Válka způsobila zásadní politický posun doleva, neboť dělnické organizace a to patřící jak k socialistickému, tak i komunistickému směru odmítaly válku a žádaly nový přístup vlád k sociálním problémům. Vliv socialistických a někde i komunistických voličů byl v některých evropských státech velmi silný a částečně ovlivňoval i zahraniční politiku jejich vlád.

Bylo jasné, že mírové smlouvy, které měly ukončit válečný stav a o nichž se začalo hned v roce 1919 v Paříži jednat, přinesou nejen mnoho změn do mapy Evropy, ale očekávalo se, že také budou budovat pevnou organizaci nejen na jejich respektování, ale i zajištění míru a to nebylo nijak snadné.

## **Společnost národů**

---

Vládní kruhy vítězných velmocí si důsledky války uvědomovaly stejně jako vlády států poražených. Už nikdy takovou válku – bylo heslem nejen národů, ale i vlád, a tak došlo k dohodě pokusit se zajistit mír a bezpečnost tím, že se za tímto účelem vybuduje zvláštní mezinárodní organizace. Autorství této myšlenky se připisuje americkému prezidentovi Wilsonovi, který ji vtělil koncem



války do svých známých 14 bodů jako program, na jehož základě se mělo na počátku roku 1918 hledat východisko z války a poté i poválečné uspořádání světa.

Bylo proto logické, že dokument o tom, nazvaný Pakt o Společnosti národů, se stal součástí hlavní mírové smlouvy, uzavřené v červnu 1919 ve Versailles s Německem. Avšak Senát a Kongres USA tuto smlouvu neratifikovaly a USA proto byly nuceny uzavřít zvláštní separátní mírovou smlouvu s Německem. USA se rozhodly pro politiku izolace a nemohly se proto aktivně podílet na činnosti Společnosti národů.

To vedlo k tomu, že politiku této mezinárodní organizace rozhodujícím způsobem ovlivňovaly evropské velmoci, Francie a Velká Británie. Diplomacie USA věnovala při koncipování textu hlavní pozornost vzletnosti a deklarativnosti dokumentu, evropské mocnosti naproti tomu hledaly formy závazků, které by zajistily respekt dohodnutým zásadám zajišťujícím mír. Proto byla od počátku ve Společnosti národů velká pozornost věnována otázkám oprávněnosti obranných válek, určení viníka války a odzbrojení jako cesty k znemožnění válek a k hledání záruk míru na zásadě vzájemné pomoci. Ale na konferenci se pro krátkost doby nepodařilo stanovit dostatečně jasné formy záruky míru.

Mírové smlouvy založením Společnosti národů přinesly do mezinárodních vztahů nejen organizaci usilující o zajištění míru a bezpečnosti, ale i prvek demokracie, když všichni členové si byli formálně rovni. Byla také v rámci nové mezinárodní organizace vypracována smlouva o právech národnostních menšin, na jejímž základě se mělo pravidelně kontrolovat jejich dodržování v praxi. Československo se stalo účastníkem této smlouvy a podle kontrolních každoročních zpráv o postavení menšin v zemi bylo hodnoceno jako nejlepší.

Československo se všestranně velmi aktivně podílelo na činnosti Společnosti národů a významně přispělo tím, že společně s Královstvím SHS (pozdější Jugoslávií) a Rumunskem uzavřelo spojenecké smlouvy na zajištění míru ve střední Evropě, známé jako „Malá dohoda“. Díky aktivitě československého zástupce jako generálního zpravodaje byl v bezpečnostním výboru připraven a v roce 1924 Shromážděním schválen „Protokol o pokojném řešení sporů“ jako základní prvek politiky kolektivní bezpečnosti, kterou měla organizace prosazovat.

Období ekonomické stabilizace v Evropě ve dvacátých letech dvacátého století vytvořilo podmínky pro rozvoj návrhů na odzbrojení jako cesty k zajištění míru. Vlády o odzbrojení mluvily, ale ke konkrétním krokům pro odpor zbrojního průmyslu nedocházelo, a tak se ve Společnosti národů nepodařilo dosáhnout významnější dohody.

Ochota vlád jednat o odzbrojení odrážela sílící tlak veřejnosti, kde řada nevládních organizací, především těch, kdo zažili hrůzy války, vyvíjela na ně tlak. Mnohé byly obecně pacifistické, jiné založeny na náboženských zásadách, ale byly i organizace válečných veteránů odmítající války jako prvek mezinárodní politiky. Nechyběly ani spolky a organizace, které se zamýšlely nad příčinami válek a hledaly, jak jejich příčiny odstranit.

## Panevropa

---

Nejodvážnější se dokonce zamýšlely nad možností celoevropského uspořádání, které by vznik válek už předem znemožnilo. Mezi nejrozšířenější zřejmě patřilo hnutí „Panevropa“, založené a řízené hrabětem Richardem Coudenhove-Kalergi, sídlícím v Poběžovicích nedaleko Domažlic. Syn českého diplomata v rakousko-uherských službách a japonské matky zřejmě velmi citlivě pochopil výjimečnost evropské kultury a přijímal celou Evropu jako svou vlast.

Od poválečného pacifistického hnutí evropských spisovatelů se v roce 1923 oddělil, když napsal knihu „Panevropa“, v níž formuloval své představy sjednocené Evropy. Studie zhruba stostránková je rozdělena do jedenácti kapitol a je pozoruhodné, jak v mnohém zůstává aktuální dokonce téměř po sto letech. Je jistě dokladem svého správného zaměření, ale i neměnnosti mnoha skutečností, které určují mezinárodní postavení Evropy, její úlohu ve světě, a proto i její poslání.

První kapitola „Evropa a svět“ je rozbořením mezinárodní situace po první světové válce. Druhá kapitola „Hranice Evropy“ vychází z dějin a věnuje se evropské kultuře. Třetí má název „Spojené státy Britské říše a Panevropa“ a rozebírá složitost vztahu Velké Británie k Evropě, která jako „ostrovy u Evropy“ zastává vůči ní zvláštní postoj nazývaný splendid isolation. Čtvrtá, pod titulkem „Spojené státy Sovětského Ruska a Panevropa“, stručně bilancuje historii vztahu Ruska k Evropě a zároveň odráží zvláštní snahu o diplomatickou izolaci Sovětského svazu tehdejšími velmocemi. Pátá kapitola „Evropa a Amerika“ se zamýšlí nad úlohou USA a Panameriky a možností převzít jejich zkušenosti jako vzor. Šestá kapitola má název „Evropa a Svaz národů“ (jak se v češtině také někdy nazývala Společnost národů), kriticky hodnotí tuto mezinárodní organizaci a navrhuje její reorganizaci. Sedmá kapitola se zamýšlí nad „Evropským válečným nebezpečím“ v tehdejší době a hledáním cest k míru, aby v osmé kapitole „Evropa po světové válce“ se pozornost soustředila na východní Evropu a tamní problémy a oceňovala vytvoření Malé dohody jako možného zárodku Panevropy. Devátá kapitola nazvaná „Německo a Francie“ zdůrazňuje význam vztahů těchto dvou států a národů a nezbytnost jejich

spolupráce pro mírovou budoucnost Evropy. Desátá se zabývá „Národnostní otázkou“, početností a rozdílnostmi národů v Evropě a její mimořádnou složitostí včetně hrozby nebezpečného vlivu šovinismu na evropskou politiku. Závěrečnou kapitolu „Cesty k Panevropě“ tvořily jakési rady pro činnost panevropského hnutí a do dalšího vydání v roce 1926 byla připojena kapitola dvanáctá „Tři léta Panevropy“ zakončená výzvou k další činnosti s vírou, že hnutí významně pomáhá všem, kteří usilují o mír, rozvoj a blahobyt Evropy.

Pokusíme-li se o jakési zhodnocení této knihy, ukazuje se oprávněnost kritiky poválečného uspořádání na základě mírových smluv z Versailles, neboť očekávání pozitivních důsledků vzniku a působení Společnosti národů bylo v duchu wilsonovského přístupu nepochybně příliš optimistické. Naopak zdůraznění nezbytnosti hospodářské spolupráce evropských národů jako základu úlohy Evropy ve světové politice vedle Ameriky a Ruska bylo plně na místě a koneckonců se to v jistém směru potvrdilo jak bipolaritou v období studené války, tak procesem integrace ve druhé polovině dvacátého století.

Technický rozvoj nepochybně přinášel dobré podmínky pro všestrannější a hlubší spolupráci evropských států a národů, ale nezdá se, že by to stačilo k vytvoření jednotného evropského státního útvaru, a tím méně národa. Pro jakýkoli pokrok v tomto směru bylo třeba v Evropě počítat se značně dlouhou dobou a vždy vše záviselo na mírovém a nekonfliktním vývoji politické situace v Evropě. Představa, že se odstraněním hranic vyřeší národnostní problémy, byla daleko více vázaná na vývoj celkové politické situace než jen na pokroky hnutí Panevropa. Přitom jednota Evropy nepochybně mohla přinést lepší podmínky pro společenský a kulturní rozvoj Evropy a jistě měl autor pravdu, když byl přesvědčen, že „senilní nejsou evropské národy, ale jejich politický systém“.

Ohlas hnutí v evropské politice byl ve dvacátých letech dosti značný. Časopis Pan-Evropa začal v roce 1924 vycházet ve francouzském a německém jazyce a o rok později se Panevropská unie usídlila ve vídeňském Hofburgu, kde jejímu vedení dala rakouská vláda v roce 1925 k dispozici potřebné prostory. Ve stejném roce Coudenhove-Kalergi začal rozsáhlou propagační kampaň přednáškami v hlavních městech evropských zemí. V mnoha z nich byl přijat v nejvyšších vládních kruzích a jeho myšlenkám se dostávalo souhlasného přijetí. Velké přednáškové turné podnikl zakladatel hnutí také o rok později v USA.

Značný ohlas mělo hnutí také v Československu, kde první přednášky uspořádal Coudenhove-Kalergi už v lednu 1924 v Praze a Brně a později se ustavila Československá sekce Panevropské unie. Také prezident T. G. Masaryk a ministr zahraničí dr. Edvard Beneš podpořili jednoznačně myšlenku jednoty Evropy.

Tu propagoval už koncem války v USA T. G. Masaryk, když jako předseda „Středoevropské demokratické unie“ o těchto myšlenkách informoval prezidenta USA W. Wilsona. A podobně stála otázka spolupráce evropských států v popředí úsilí o zajištění míru a bezpečnosti a v podpoře činnosti Společnosti národů u zrodu Malé dohody, jejímž byla československá diplomacie hlavním iniciátorem a organizátorem. T. G. Masaryk dokonce doufal, že vytvoření Společnosti národů pomůže otevřít cestu ke „Spojeným státům evropským“.

Ministr Beneš napsal v roce 1926 předmluvu k českému vydání „Panevropy“, kde ocenil její úsilí o to, „aby evropské vědomí stalo se všeobecným majetkem lidových mas, na nichž bazíruje v moderních demokraciích i zahraniční politika, a aby vytvořilo hnutí, které najde své vyjádření v hospodářském a politickém životě“. V závěru napsal, že vítá český překlad knihy a „věří, že přispěje k prohloubení a rozšíření vědomí evropské sounáležitosti a k pokroku hnutí pro posílení a praktické vyjádření evropské solidarity v moderní zahraniční politice evropských států“.

## Uvolnění napětí v evropské politice

---

Ve Francii a Německu, kterým hnutí věnovalo největší pozornost, docházelo ve dvacátých letech ke značným změnám ve vládních kruzích. Místo nesmiřitelných osobností, svázaných s obdobím vítězného konce války, nastupovaly nové generace už jinak uvažující o mezinárodní situaci a uvědomující si nutnost nějakých reforem včetně snahy o spolupráci místo dosavadních konfliktních postojů. V řadě evropských států se podařilo založit pobočky panevropského hnutí, rozvíjející myšlenky evropského sjednocení, které podporovaly i některé významné osobnosti politického života.

Lokarnská konference v roce 1925 přes své nedostatky otevřela Německu cestu do evropské politiky jako rovnoprávnému účastníku a nové německé diplomacii vedené Gustavem Stresemannem se nabízela možnost stát se vhodným partnerem francouzského státníka Aristida Brianda, který se stal v polovině dvacátých let uznávaným představitelem vládních kruhů usilujících o zajištění míru a prosazujících nové formy spolupráce. Jejich úsilí o dorozumění a sblížení však naráželo nejen na odpor některých politických kruhů v obou zemích, ale i na britskou diplomacii, snažící se udržet si vždy významnou úlohu rozhodčího v evropské politice a nepřející proto přímým kontaktům a spolupráci jiných evropských mocností.

Jednou z významných Briandových iniciativ byl v roce 1927 návrh na spojeneckou smlouvu s USA, připomínající desáté výročí jejich vstupu

do války. Zároveň tak měla být posílena spolupráce celé Evropy s USA, které po válce v duchu politiky izolacionismu nevstoupily do Společnosti národů, a zůstaly tak často mimo hlavní proud mezinárodních diplomatických jednání.

Nebyla to jediná mírová diplomatická iniciativa. Ve Společnosti národů se na podzim 1927 podařilo schválit zákaz útočné války a doporučit pokojné vyřizování sporů. Její komisi pro odzbrojení předložil v listopadu 1927 Sovětský svaz, ač nečlen Společnosti národů, dalekosáhlý program všeobecného a úplného odzbrojení, avšak ten byl všem ostatním členským státům Společnosti národů svým rozsahem v podstatě nepřijatelný.

Otázkami odzbrojení se také zabývala v únoru 1928 šestá panamerická konference v Havaně, a tak nakonec vláda USA ústy svého státního tajemníka Franka Kelloga rozhodla odpovědět na francouzský návrh jakýmsi protinávrhem, adresovaným všem státům, aby se zřekly války jako nástroje své politiky. Nebylo snadné najít společné stanovisko, neboť ve Společnosti národů převládal názor, že odsouzeníhodná je útočná válka, ale obranná válka byla považována za legitimní a těžko mohla být zakázána, když se v politice Společnosti národů počítalo s možností vyzvat členy k vojenským sankcím proti útočníkovi, který by byl rozhodnutím její Rady přesně určen.

Po dlouhé výměně nejrůznějších nót byl za základ přijat americký návrh na společnou deklaraci, v níž by se účastníci zříkali války. Novému návrhu se začalo říkat Briand-Kellogův pakt a dostalo se mu obrovské mediální podpory. Projednávané otázky odzbrojení byly tím odsunuty poněkud do pozadí. Oficiálně byl pakt vyhlášen 23. 6. 1928 a 27. 8. v Paříži slavnostně podepsán zástupci šesti velmocí, Francie, Itálie, Japonska, Německa, USA a Velké Británie, a přizvány byly i Belgie, Československo a Polsko.

V článku I. tohoto nevelkého dokumentu se dočítáme: „*Vysoké smluvní strany slavnostně vyhlásují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních neshod a zříkají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích*“. V druhém článku se zavazují urovnávat neshody a spory pokojnými prostředky.

Není pochyb o tom, že šlo o stanoviska velmi správná a oprávněná, ale šlo v podstatě jen o závazek mravní, neboť dokument nepočítal se žádnými sankcemi proti tomu, kdo by ho jakýmkoli způsobem porušil. Z tohoto hlediska to byl ústupek od snah, vázat dohody o odzbrojení na nějaké sankce, jimiž by bylo možno vymáhat plnění závazků od těch signatářů, kteří by je neplnili.

Rychlé projednání paktu a brzký podpis byly nepochybně přínosem, ale oslabovalo jej to, že většina států nebyla k podpisu přizvána a byla v článku 3 jenom k přistoupení vyzvána. Brzy se však na pozvání Sovětského

svazu sešli 9. 2. 1929 v Moskvě jeho sousedé Estonsko, Lotyšsko, Polsko, Rumunsko a o několik dní později i Turecko a Litva, aby se připojili k paktu a schválili navíc protokol, v němž prosazovali jeho bezprostřední platnost bez ohledu na eventuální průtahy ratifikace v některých státech. Tento příklad postupně následovaly další státy, takže brzy počet signatářů dosáhl čísla 57, z toho 48 členů Společnosti národů.

## Hospodářská krize a její důsledky

---

„Černý pátek“ na newyorské burze 24. 10. 1929 se sice týkal především USA a následně pak světového hospodářství, ale velmi citelně se promítl jak do evropské, tak i do světové politiky.

Ještě však předtím, než rozhodujícím způsobem ovlivnila světová hospodářská krize mezinárodní vztahy, se v září 1929 ve svém projevu na Shromáždění Společnosti národů francouzský ministr zahraničí Aristide Briand vyslovil pro vytvoření „Evropské unie“. Jeho idea vyvolala zájem a na základě iniciativy představitelů dalších dvaceti šesti členských států byl projekt dále rozpracován a francouzskou vládou, již byl Aristide Briand ministrem zahraničí, byl v květnu 1930 jako „Memorandum o organizačním režimu federální unie evropské“ předložen Společnosti národů.

Ve své podstatě to byl především plán na posílení Francie jako evropské mocnosti, neboť její úloha a vliv od konce války postupně slábly. Mezi evropskými státy se rozvinula diskuse o této problematice, jak k ní ostatně francouzský návrh vybízel. Vzhledem k tomu, že se uvažovalo o úzké spolupráci včetně nějakého federálního propojení, se v diskusi objevil také termín „Spojené státy evropské“.

Dramaticky rostoucí vliv hospodářské krize a s ní spojených nejrůznějších důsledků sociálních a politických odsunul Briandovu iniciativu do pozadí. Zajímavé je především to, že k prvním krokům prohlubující se spolupráce mělo docházet v oblasti hospodářské a teprve následně i ke spolupráci politické. Tu však brzy začal brzdit růst mezinárodního napětí především tam, kde nezaměstnanost a sociální konflikty začínaly nabírat na intenzitě a s tím současně zesilovaly i tendence fašistické.

Francouzská iniciativa byla zcela jednoznačně snahou posílit podobnými akcemi mezinárodní prestiž Francie v evropské politice. Proto také došlo k novým návrhům na užší spolupráci z francouzské strany, ať už šlo později o Briand-Foncetův plán nebo poté o podstatně jiný Tardieuův plán, zaměřený více

do střední Evropy, který měl hlavně čelit německo-rakouskému plánu celní unie a eventuálně využít Malé dohody.

Malá dohoda na rozdíl od jiných plánů akcí menších států v Evropě a zvláště díky československé iniciativě přece jen dokázala některé dílčí úspěchy, jak čelit krizi. Přesto, že šlo o státy hospodářsky velmi různě vyvinuté, snažily se jejich vlády čelit narůstající krizi hledáním cest užší spolupráce v rámci „Hospodářské malé dohody“. Tato snaha tří států byla doplněna úsilím vystupovat jako vyšší mezinárodní jednotka, v němž se odrážela skutečnost, že velmocím se lépe dařilo, především za pomoci koloniálních impérií, čelit důsledkům krize než malým izolovaným státům.

Zvláště v tomto úsilí se Malé dohodě podařilo dosáhnout jistého úspěchu, když byl v únoru 1933 podepsán „Organizační pakt Malé dohody“. Založil společné zastoupení tří států v Ženevě u Společnosti národů a i při jiných diplomatických a mezinárodních jednáních dosahovaly tyto státy lepších výsledků, než kdyby byly postupovaly odděleně. Nelze vyloučit, že na základě tehdejších zkušeností se koncem druhé světové války o podobný postup pokusily Belgie, Lucembursko a Nizozemsko jako BENELUX, což se jim mimořádně osvědčilo při prvních krocích ve směru evropské integrace.

K podpisu Organizačního paktu Malé dohody, opírajícímu se o tehdy běžné zásady diplomatických jednání a vycházejícímu ze zkušeností činnosti Společnosti národů, došlo v okamžiku, kdy nástup nacistů k moci v Německu se stal předzvěstí zásadních změn v mezinárodním životě. Do jisté míry to naznačoval italský návrh na „Pakt čtyř“, na jehož základě měly o zásadních otázkách evropské politiky rozhodovat čtyři velmoci a nahradit tak Společnost národů, která většinou nebyla schopna najít pro zásadní a důležité problémy potřebné řešení.

Tento návrh Itálie plně podporovalo Německo a přidala se také Velká Británie, neboť to byl krok proti snahám Francie posílit svou úlohu v evropské politice. Jednání se dlouho táhlo a narazilo na rozhodný odpor menších evropských států, zvláště Malé dohody. Pakt byl sice nakonec parafován, ale už nebyl podepsán, a nevstoupil tudíž formálně v platnost. Ale brzy se tato politická linie přece jen v evropské politice prosadila a usnadnila nacistickému Německu cestu k válce.

Ve Společnosti národů se mezitím podařilo díky podpoře menších států prosadit „Definici útočného činu“, která měla usnadnit rozhodování Rady při jednáních o tom, jak potrestat toho, kdo vyvolal válečný konflikt. Dosavadní činnost Společnosti národů však dokazovala, že není schopna svá, většinou správná, i když zároveň nedostatečná stanoviska prosadit, a tak hlavní jednání začala probíhat mimo Společnost národů.

# Kolektivní bezpečnost nebo appeasement

---

Bylo překvapivé až neuvěřitelné, že se nová vláda v Německu otevřeně hlásila k problematickým názorům kancléře Adolfa Hitlera, uveřejněným před řadou let v jeho knize „Mein Kampf“. Šlo totiž o obnovu útočné armády, rozhodnutí změnit mapu Evropy, stanovenou versailleským mírem a expanzivní plány nejen v Evropě včetně odporu proti demokratickému uspořádání státu. V podstatě chtěl celou Evropu sjednotit a podřítit ji Německu v duchu jeho militaristických tradic.

Zveřejnění zbrojního rozpočtu v roce 1934 přece jen vyvolalo značné znepokojení vládních kruhů především ve Francii, označené Hitlerem za „smrtelného nepřítele Německa“. Nové války se velká většina obávala a řada francouzských politiků neváhala do úvah o obraně proti německé expanzi zařadit i možnost spolupráce se Sovětským svazem v návaznosti na tradici spojení s Ruskem. Vstup SSSR do Společnosti národů, o který se v roce 1934 mimořádně zasloužil Edvard Beneš ve funkci předsedy Rady, nevyklučoval pozoruhodné návrhy v evropské politice. A tak se objevila idea „východního Lokarna“, ale tentokrát ne z iniciativy britské, ale francouzské. V roce 1925 měly lokarnské dohody zaručit západní hranice Německa a nyní v roce 1934 mělo jít o jeho hranice východní. V roce 1925 byly garanty Itálie a Velká Británie, v roce 1934 jimi měly být Francie a Sovětský svaz.

Do jednání se aktivně zapojilo Československo, jehož se otázka východních hranic Německa bezprostředně dotýkala, a brzy se začalo jednat o ideji kolektivní bezpečnosti, jak ji kdysi navrhovala Společnost národů. Britská vláda se nové války obávala stejně jako Francie a jiné státy, ale vyhodnotila situaci dosti problematicky. Odmítla podporovat tuto politiku, zřejmě proto, že šlo o francouzský návrh, a proto v něm Velké Británii neměla připadnout hlavní úloha. V evropské politice britská diplomacie vedle protibolševického postoje dávala přednost podpoře francouzsko-německých rozporů před spoluprací s těmito státy na zajištění evropského míru. Zdá se, že ještě stále věřila, že její ostrovní poloha je dostatečnou zárukou bezpečnosti, a proto zastávala politiku usmiřování útočníka známou pod pojmem appeasement.

Politika kolektivní bezpečnosti spočívala ve smluvní dohodě všech zainteresovaných poskytnout si navzájem pomoc v případě napadení. Všichni účastníci si měli být rovni a od garancie velmocí se upouštělo. Odmítnout tuto dohodu nemuselo nacistické Německo, když Polsko odmítlo se účastnit jakýchkoli společných jednání a závazků se Sovětským svazem, a tím dohodu předem znemožnilo.



Po obnovení branné povinnosti v Německu v roce 1935 a po zveřejnění plánů na budování moderní armády přece jen došlo k uzavření spojeneckých smluv Francie se Sovětským svazem a krátce nato i Československa se Sovětským svazem, které logicky doplňovala dřívější spojenecká smlouva Československa s Francií. Dokonce ve zvláštním protokolu smlouvy mezi ČSR a SSSR se uvádělo, že povinnost poskytnout pomoc zavazuje SSSR jen v případě, že Československu poskytne pomoc Francie. Bylo to jen torzo původního pojetí kolektivní bezpečnosti ve Společnosti národů, a ta se teprve po druhé světové válce stala hlavní ideou Organizace spojených národů.

Evropskou politiku se stále více snažily ovlivňovat nacistické Německo a fašistická Itálie, které spolu na podzim 1936 uzavřely „Osu Berlín – Řím“. A zároveň se dohodly podporovat puč reakčních generálů ve Španělsku dokonce vysláním vojenských jednotek. Velká Británie jako zastánce appeasementu prosadila ve Společnosti národů politiku neintervence do španělské občanské války, která byla vedle otevřené vojenské podpory mocností Osy velkou pomocí pučistickým generálům.

Nacistické Německo, které nenarazilo na rozhodný odpor ostatních, když v březnu 1936 obsadilo demilitarizované pásmo v Porýní, začalo v únoru 1938 měnit mapu Evropy okupací Rakouska s německy mluvícím obyvatelstvem a jeho začleněním do německé Třetí říše jako Východní marku. A pak v plánech východní expanze přišlo na řadu Československo, kde se záminkou měla stát německá menšina v tomto státu.

Mnichovský diktát čtyř velmocí v září 1938 byl definitivním vítězstvím politiky appeasementu nad ideou kolektivní bezpečnosti a otevřel Německu cestu k rozpoutání nové války. Obsazení Čech a Moravy a zřízení protektorátu 15. března 1939 bylo důkazem, že už nejde o sjednocení všech Němců v jednom státě, jak dosud Hitler odůvodňoval své požadavky.

Evropské velmoci Francie a Velká Británie se nechtěně přesvědčily o chybnosti své politiky už v září 1939, kdy po přepadení Polska nacistickým Německem byly nuceny, pokud nechtěly zcela ztratit svou mezinárodní prestiž, vstoupit do války, čemuž se dosud snažily nejnesmyslnějšími ústupky vyhnout. Vojensky Polsku nepomohly, nezachránily ho a také nezbránily postupnému rozšíření války pod taktovkou Německa, kterému svou nesmyslnou politikou tolik v předvečer války pomohly.

# Světová válka

---

Po porážce Polska přetrvávala „podivná válka“ mezi Německem a Velkou Británií a Francií, ale už na jaře 1940 podnikli nacisté další krok ke splnění svého plánu ovládnout celou Evropu. Německo v dubnu obsadilo Dánsko a po krátkém boji Němci dobyli Norsko, aby v květnu zahájili dlouho připravovaný útok na Francii. Neohlíželi se na neutralitu Nizozemska a Belgie, když útok přes jejich území jim usnadnil obejít Maginotovu linii na francouzských hranicích. Francie velmi brzy kapitulovala a většinu jejího území okupovali Němci. Část zůstala neokupovaná v čele s maršálem Pétainem jako Francouzský stát, aby se zabránilo její koloniální říši připojit se k Velké Británii pod vedením generála de Gaulla, který vyzval z Londýna všechny Francouze k dalšímu boji proti německým okupantům.

Když Hitler upustil od plánu okupovat britské ostrovy, stal se Londýn útočištěm pro exilové vlády řady okupovaných zemí včetně Československa. Vlády několika dalších evropských zemí ve střední Evropě a na Balkánu se staly spojenci Německa přístupem k Paktu tří, který vznikl přistoupením Japonska k italsko-německému spolenectví.

V plánech nacistů nechyběla expanze do východní Evropy a tu mělo Německu usnadnit spolenectví s Japonskem, které bylo sousedem Sovětského svazu na Dálném východě. Proto se Sovětský svaz snažil zajistit své západní hranice spolenectvím s Litvou, Lotyšskem a Estonskem a dokonce zahájil válku s Finskem, když tamní vláda nebyla ochotna výměnou území dát větší prostor k vybudování obrany Leningradu.

Rok 1941 skutečně přinesl v červnu nacistický útok na Sovětský svaz. Nacistická vojska byla nucena předem si zajistit v květnu okupací Balkánského poloostrova své pravé křídlo, když se nepodařilo získat Jugoslávii pro členství v Paktu tří a když zkrachovaly pokusy Itálie dobýt po obsazení Albánie Řecko.

Po zatažení SSSR do války došlo v srpnu 1941 z iniciativy amerického prezidenta Roosevelta a britského premiéra Churchilla k podpisu „Atlantické charty“ a následně k diplomatickým krokům vedoucím k vytvoření protihitlerovské koalice. Poté, co na podzim přistoupila řada států k Atlantické chartě, došlo 1. 1. 1942 k podpisu „Deklarace spojených národů“ jako závazku 26 států společně bojovat až do úplné porážky států z Paktu tří. Signatáři deklarace se dále zavazovali po válce vytvořit mezinárodní organizaci, která by zajistila poválečný mír a bezpečnost pro celý svět.

Po vylodění amerických a britských jednotek ve Francouzské severní Africe na podzim 1942 znamenal rok 1943 zlom ve vývoji válečných událostí. Iniciativa

přešla postupně do rukou Spojenců a na východní frontě došlo k rozhodujícímu vítězství Rudé armády u Stalingradu a v největší tankové bitvě u Kurska. Sen nacistů o vytvoření jednotné Evropy pod vedením nacistického Německa definitivně ztroskotal. Bylo jen otázkou času, kdy se dosáhne bezpodmínečné kapitulace Německa.

Politiku protihitlerovské koalice řídila od roku 1943 „Velká trojka“ amerického prezidenta Roosevelta, sovětského vůdce Stalina a britského premiéra Churchilla. Zajímavé bylo, že Evropa nebyla ve vedení zastoupena, neboť Churchill vystupoval především jako představitel britského impéria, i když připouštěl, že je také premiérem vlády spravující ostrovy u Evropy, ale za Evropana se nikdy nepovažoval.

Na tuto stránku poukazyval při různých příležitostech zvláště generál de Gaulle, nešťastný, že Francie už není počítána k velmocím. V této otázce se v zásadě shodoval s československým prezidentem Benešem, který se obával, že Velká trojka bude nucena hledat řešení jen hlavních otázek světové politiky a evropské problémy, často velmi složité, zůstanou nevyřešeny.

Byly to obavy značně oprávněné, neboť vypracovat základní směrnice pro budoucí uspořádání světa bylo velmi složité a obtížné, ale nejdůležitější. O budoucích úpravách evropských problémů se mělo jednat později, i když zásadní směrnici dala Velká trojka v únoru 1945 na konferenci v Jaltě na Krymu, kde schválila „Prohlášení o osvobozené Evropě“. Vnitřní uspořádání všech evropských států mělo být demokratické a také jejich vzájemné vztahy se měly opírat o mírovou spolupráci.

Bezpodmínečná kapitulace a okupace Německa Spojenci ukončila válku v Evropě. Konference Spojených národů v San Francisku v červnu schválila Chartu Organizace spojených národů jako program mezinárodní organizace pověřené zajištěním bezpečnosti a míru na světě. Definitivní tečku za druhou světovou válkou udělala bezpodmínečná kapitulace Japonska.

V Evropě se velmi brzy po válce projevil dva odlišné trendy. Na jedné straně se vládnoucí kruhy jednotlivých států, zvláště velmocí, snažily v duchu tradice znovu ovládnout a řídit mezinárodní situaci a usměrňovat politický vývoj. Na druhé straně zesílila snaha veřejnosti ovlivnit mezinárodní vývoj a zajistit, aby už nedošlo k válce tak katastrofálních rozměrů, jaká nedávno skončila.

Jedním z trendů byly rozličné úvahy o tom, zda by nějaká forma sjednocení Evropy ve formě unie či svazu států nebo vytvořením federace a možná i ustavením Spojených států evropských nevedla k novému uspořádání na kontinentu, které by zajišťovalo všem národům bezpečnost a mír. Byly to velmi smělé úvahy, ale jejich autoři si uvědomovali mimořádnou složitost

takového vývoje, množství překážek, jež bylo nutno překonat, jakož i náročnost a dlouhodobost takového úsilí.

## Evropa na cestě k bipolaritě

---

Mírová euforie neměla bohužel dlouhého trvání. Atomová zbraň sice pomohla ukončit válku, ale stala se jablkem sváru mezi hlavními velmocemi v OSN při hledání cest k odzbrojení. Na místo spolupráce nastoupila vzájemná nedůvěra a podezřívání, které přerostly ve studenou válku. Byla zastavena UNRRA, hospodářská pomoc Spojených národů válkou zničené Evropě, ale nová americká pomoc Evropě, navržená americkým ministrem zahraničí Marshalllem, už nebyla nabídnuta orgánu OSN, Evropské hospodářské komisi, ustavené 27. 3. 1947.

Po Trumanově doktríně z 12. 3. 1947, poskytující pomoc jen Řecku a Turecku v těsném sousedství SSSR, měl i Marshallův plán z 5. 6. 1947 být poskytován podle zásad a pod vedením USA. Nabídnut byl formálně celé Evropě, ale některé jeho podmínky byly formulovány tak, že se počítalo, že narazí na nedůvěru východní Evropy, plné podezření po analýze Trumanovy doktríny. Ta mnohým připomínala vylovení britských jednotek v listopadu 1944 v Řecku, které tak rozhořčilo Roosevelta, neboť to byla pomoc těm, kteří chtěli odstranit vliv protinacistického odbojového hnutí v zemi.

Mylně se někdy uvádí, že Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC), založená 16. 4. 1948 jako společenství všech, kdo přistoupili k Marshallovu plánu, je prvním krokem k sjednocení Evropy. Vývoj událostí naopak ukázal, že plán byl vlastně rozhodujícím krokem k bilaterálnímu rozdělení Evropy, neboť autoři, jak je známo mimo jiné z jejich pamětí, počítali s tím, že ho Stalin odmítne.

Nelze si dobře představit, že by USA měly zájem na vytvoření Spojených států evropských, jež by se mohly stát jejich nepříjemným konkurentem. Stačí si připomenout, že Morgenthauův plán na poválečné rozdělení Německa vycházel z dílny Roosevelta, neboť rozdělení bylo krokem k oslabení, a tím ke znemožnění nové německé expanze a agrese.

Za skutečný pokus o těsnější spolupráci některých evropských zemí je možno považovat Bruselský pakt ze 17. 3. 1948 zavazující Belgii, Francii, Lucembursko, Nizozemsko a Velkou Británii k „hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní obraně“, navazující na spojenecké smlouvy uzavřené za války.

Prezident USA Truman, zřejmě informovaný o plánech na vytvoření Atlantického paktu, označil Bruselský pakt za „mrtvě narozené dítě“, avšak

mnozí Evropané jej stále považují za jeden ze základních kamenů evropského úsilí o jednotu. Ministři zahraničí těchto států měli do jara 1949 vypracovat návrh statutu „Rady Evropy“.

## Evropský kongres

---

Nevládním zastáncům evropské jednoty se podařilo svolat na začátek května 1948 do Haagu všem otevřený kongres o jednotě Evropy, plánující založení „Evropského hnutí“, a ten je většinou označován za začátek evropského sjednocovacího úsilí. Mezi hlavní organizátory patřila „Evropská unie federalistů“ založená v roce 1946, propagující vytvoření evropského spolkového státu, „Evropská parlamentní unie“ sdružující pokračovatele hnutí „Panevropa“, založeného už ve dvacátých letech dvacátého století hrabětem Coudenhove-Kalergim, a „Evropská liga pro hospodářskou spolupráci“. Cílem všech bylo najít nějakou cestu k jednotě Evropy.

Evropský kongres v Haagu přijal řadu rezolucí a na závěr dokument nazvaný „Poselství Evropanům“:

*„Evropa je ohrožena, Evropa je rozdělena a ta největší hrozba pochází z jejího rozdělení.*

*Zchudlá a zatarasená bariérami, které brání tomu, aby její zboží obíhalo, ale které už nejsou schopny ji chránit, naše rozdvojená Evropa spěje k svému konci. Žádná z našich zemí nemůže předpokládat, že by sama mohla zajistit seriózní obranu své nezávislosti. Žádná z našich zemí nemůže sama vyřešit problémy, které jí klade moderní hospodářství. Protože chybí svobodně zvolená jednota, vystavuje nás dnešní anarchie nucenému sjednocení zítra, a to buď zásahem nějaké vyšší moci, nebo uchvácením moci ze strany některé vnitřní síly.*

*Přišel čas podniknout nějakou akci, jež by odpovídala rozsahu tohoto nebezpečí.*

*Všichni společně budeme moci budovat spolu se zámořskými národy, přidruženými k našim osudům, největší politický útvar a nejmohutnější hospodářský celek naší doby. Dějiny světa dosud nepoznaly tak mohutné společenství svobodných lidí. Válka, strach a bída nebyly dosud nikdy poraženy strašnějším odpůrcem.*

*Mezi tímto velkým nebezpečím a touto velkou nadějí, spočívá poslání Evropy.*

*Tímto posláním je sjednocení jejích národů na základě jejich skutečné podstaty, kterou je různorodost, a v podmínkách dvacátého století, tedy podmínkách společenství, aby bylo možno otevřít lidem cestu, kterou hledají, cestu organizovaných svobod. Spočívá v oživení jejích schopností vynalézat obranu*

*a prosazování práv a povinností lidské bytosti, jejichž Evropa zůstává, přes všechny nedostatky, velkým zastáncem.*

*Nejvyšší vymoženost Evropy se jmenuje lidská důstojnost a její opravdová síla je ve svobodě. To je konečný cíl našeho boje. Abychom zachránili naše vydobyté svobody, ale také rozšířili jejich prospěch na všechny lidi, proto chceme jednotu našeho kontinentu.*

*Na této jednotě Evropy spočívá její osud i osud celého světa.*

*Ať je tedy známo všem, že my Evropané, kteří jsme se shromáždili, abychom promluvili hlasem všech národů našeho kontinentu, slavnostně prohlašujeme naši společnou vůli v následujících pěti bodech, které obsahují rezoluce schválené tímto Kongresem:*

- 1. Chceme Evropu jednotnou, v celé její šíři otevřenou svobodnému pohybu lidí, idejí a zboží.*
- 2. Chceme Chartu lidských práv, zaručující svobodu myšlení, shromažďování a vyjadřování, stejně jako svobodné uplatnění politické opozice.*
- 3. Chceme soudní dvůr schopný uložit nezbytné sankce, aby Charta byla respektována.*
- 4. Chceme Evropské shromáždění, kde by byly zastoupeny živé síly všech našich národů.*
- 5. A v dobré víře se zavazujeme podporovat všemi našimi silami, doma i na veřejnosti, v našich politických stranách, v našich chrámech, v našich profesních organizacích a v odborářském prostředí lidí a vlády, pracující na tomto díle veřejného zájmu, největší naději míru a záruce velké budoucnosti pro tuto generaci a pro ty, které budou následovat.“*

Pozoruhodná je promyšlenost a propracovanost schváleného dokumentu, jestliže si uvědomíme, že šlo o mnoho nejrůznějších nevládních a dobrovolných organizací celé řady evropských národů, ale zároveň je to dokladem, že nešlo o myšlenky zcela nové, ale o problém jednoty, který v Evropě po mnoho let narůstal.

Velkým úspěchem bylo, že už v říjnu 1948 se podařilo založit „Evropské hnutí“, připravované haagským kongresem, jehož spolupředsedy se stali Angličan W. Churchill, Belgičan P.-H. Spaak, Francouz L. Blum a Ital A. de Gasperi. Dalšími významnými zastánci myšlenky evropského sjednocení se stali Francouzi J. Monnet, P. Ramadier a R. Schuman, Belgičané H. Brugmans a P. van Zeeland a Němec K. Adenauer.

Evropské problematice se měl speciálně věnovat „Stálý výbor pro studium a vývoj evropské federace“, založený 26. 11. 1948 v Paříži, a zřejmě nebylo

náhodou, že jeho členy bylo pět Britů, pět Francouzů, tři Belgičané, tři Nizozemci a dva Lucemburčané, tedy představitelé těch států, které v březnu 1948 podepsaly Bruselský pakt, a ti byli oprávněni nejen Haagský sjezd, ale i Bruselský pakt označovat za kolébky Evropského hnutí.

## Rozdělení Německa

---

Únorové události v Československu se staly vítanou záminkou k prosazení nové americké politiky v Německu. Bizonie, společné americké a britské okupační pásmo, byla vytvořena už v roce 1946 a zapojení francouzského pásma nepřinášelo vážnější problémy. Složitější bylo postavení západních sektorů Berlína, které neměly územní spojení s okupačními pásmy. Proti programu separátní porady velitelů tří západních okupačních pásem, svolané na jaro 1948, směřujícího k rozdělení okupovaného Německa a k vytvoření západoněmeckého separátního státu, protestovala v polovině února 1948 pražská porada ministrů zahraničních věcí Československa, Jugoslávie a Polska.

O zajištění bezpečnosti se měl snažit Bruselský pakt pěti evropských zemí, hospodářskou spolupráci měla v programu maršallovská OEEC, ale úvahy tří okupačních velmocí o státní úpravu rozděleného Německa stavěly otázku, jaký postoj k ní zaujme SSSR a východní Evropa. Idea samostatného západoněmeckého státu zajímala zvláště další tři členy Bruselského paktu, Belgie, Lucembursko a Nizozemsko, kteří nebyli k jednání přizváni. O rozdělení měly rozhodnout jen tři velmoci, ale německá otázka byla vždy problémem evropským.

Rozhodujícím krokem k rozdělení Německa se stala měnová reforma zavedená 18. 6. 1948 bez problémů ve třech západoněmeckých okupačních pásmech. Avšak její vyhlášení v západních sektorech Berlína vyvolalo protest sovětské vlády, neboť znamenalo zvýraznění hranic mezi nimi a sovětským sektorem a vedlo k rozdělení bývalého hlavního města. Tvořící se Západní Berlín nenavazoval územně na západoněmecká okupační pásma a velitelství sovětského sektoru přerušilo dosud používaná silniční a železniční spojení přes sovětský sektor. Americké velení s tím zřejmě počítalo a mělo připraveno dost letadel, aby hned vzdušným koridorem, dohodnutým po válce pro spojenecká letadla, navázalo letecké spojení a začalo zásobovat západní sektory Berlína vším potřebným. Nastalo napětí nazvané „berlínská krize“, neboť hrozilo, že by sebemenší střet na hranicích západního Berlína nebo nehoda leteckého mostu mohly vyvolat konflikt velkého rozsahu a toho se evropská veřejnost začala obávat. V důsledku toho vzrostlo napětí v Evropě, které světový tisk označil za „studanou válku“.

Důsledkem měnové reformy bylo faktické rozdělení Německa a celý rok 1948 a jaro 1949 byly naplněny složitým jednáním o státoprávním uspořádání západoněmecké části. Proti tomu se stavělo „Hnutí lidových kongresů“ usilující o zachování jednoty Německa a ustavení demokratického státu. Pro evropskou veřejnost nebylo snadné nejrůznější tajná jednání o státní formu sledovat a pochopit, neboť současně se začalo jednat o ustavení vojenského paktu na obranu Západu před hrozbou z Východu, za níž byl označován postoj Sovětského svazu k Německu.

Situace v Evropě tedy nebyla nijak poválečně klidná a mírová, neboť napětí kolem Západního Berlína nesláblo a bylo správně označováno za „berlínskou krizi“, která mohla náhodným incidentem vyvolat vážný konflikt. Na jaře 1949 ustavilo jedenáct států západní a severní Evropy spolu s USA NATO (Organizaci severoatlantické smlouvy) s úkolem zajišťovat mír v Evropě.

Krátce nato se ministři zahraničí čtyř okupačních velmocí dohodli na úpravě spojů Západního Berlína se třemi západními okupačními pásmy, tím skončilo napětí kolem Berlína a situace v Evropě se podstatně zklidnila. Tím se také otevřela cesta k postupnému ustavení západoněmeckého státu, kde platila západoněmecká marka.

Evropská veřejnost s obavou sledovala vývoj v Německu, ale nakonec ustavení dvou německých států proběhlo poměrně klidně. Ze tří západoněmeckých okupačních pásem vznikla 20. 9. 1949 Spolková republika Německo, kterou hned uznaly tři západní velmoci, Francie, USA a Velká Británie, a krátce po nich i evropské státy zapojené v OEEC. Se souhlasem sovětské okupační správy byla v sovětském pásmu ustavena 7. 10. 1949 Německá demokratická republika na základě ústavy vypracované Německými lidovými kongresy. Vznikem dvou německých států byla posílena bipolarita, neboť SRN úzce spolupracovala se členy NATO a NDR se zapojila do tvořícího se sovětského bloku.

## Mírové hnutí

---

Hledání nového uspořádání mezinárodní politiky nebylo nijak snadné, neboť vlády velmocí se snažily své zájmy prosazovat bez ohledu na to, že světovou politiku měla řídit Organizace spojených národů. Napětí se přenášelo i tam, především ve sporech o kontrolu atomových zbraní, a to se týkalo celého světa.

V řadě oblastí světa narůstalo napětí díky národně osvobozenému hnutí národů v koloniích, ale i občanská válka v Číně zvyšovala ohrožení světového míru. Evropa si napětí uvědomovala velmi citlivě, neboť pozůstatky druhé



světové války zde působily mimořádně silně. A tak právě v Evropě dostala myšlenka mezinárodního setkání bojovníků za mír nejsilnější podněty.

Nejrůznější mírové organizace navázaly kontakty a začaly připravovat mírový kongres na jaro 1949. Chtěly ho svolat do Paříže, ale brzy se vyskytl problém, když francouzské úřady odmítly vydávat víza některým delegátům z východoevropských nebo mimoevropských zemí. Bylo proto rozhodnuto, aby tito odmítnutí delegáti přijeli do Prahy a kongres současně zasedal v Paříži a Praze a své jednání koordinoval.

Kongres v obou městech se sešel na výzvu 18 mezinárodních organizací a mnoha organizací národních z 63 zemí, k nimž se připojily významné osobnosti politického, kulturního, vědeckého a náboženského života z řady dalších zemí. Kongres společně vypracoval a na závěr schválil „Manifest“, žádající především zákaz atomových zbraní, omezení stavu ozbrojených sil, omezení zbrojení a nevytváření vojenských paktů.

Hrozba atomové války vedla účastníky k tomuto prohlášení: *„My, delegáti národů, kteří jsme přišli ze 72 zemí světa, my, ženy a muži všech civilizací, všech vyznání, všech filozofií, všech barev, uvědomili jsme si strašlivé nebezpečí, které dosud ohrožuje svět: NEBEZPEČÍ VÁLKY. Čtyři roky po světové tragédii jsou národy hnány do nebezpečných závodů ve zbrojení. Věda, která má lidstvu zajistit štěstí, je odvracena od svého poslání a násilím nucena věnovat se válečným cílům.“*

Manifest v závěru uváděl: *„Světový kongres obránců míru prohlašuje slavnostně, že obrana míru je od nynějška věcí všech národů.*

*Jménem šesti set miliónů mužů a žen, které jsou zde zastoupeny, obrací se Světový kongres obránců míru k národům světa s tímto prohlášením:*

*Odvahu a ještě odvahu!*

*Dovedli jsme se sejít.*

*Dokázali jsme se dohodnout.*

*Jsmo připraveni a rozhodnutí vyhrát bitvu o mír, to znamená bitvu o život.“*

## **NATO**

---

Jednání o bezpečnostní pakt v Evropě byla značně obtížná. O východní hrozbě se psalo především proto, aby se dále mohlo rozvíjet zbrojení. Obrovský vojenský průmysl, který se zvláště v USA za války ještě rozrostl, potřeboval nové objednávky. Po světě ještě byla řada konfliktních situací, ale teprve politika studené války otevřela cestu k novému kolu skutečného zbrojení.

Vojenskoprůmyslový komplex v USA potřeboval nové zakázky, ale vláda USA se nijak nechtěla smluvně vázat, aby nebyla zatažena proti své vůli do nějakého jí nepříjemného konfliktu. Spojenecké smlouvy nebyly tradicí americké diplomacie, nakonec však nebylo jiné řešení než smluvní zajištění spolupráce. Bruselský pakt, uzavřený Belgií, Francií, Lucemburskem, Nizozemskem a Velkou Británií 17. 3. 1948 a vycházející ze spojeneckých smluv uzavřených za druhé světové války na zásadě kolektivní bezpečnosti, však nevyhovoval především vládě USA, a tak se hledala jiná smluvní varianta.

Nový dokument, Atlantický pakt, byl 4. 4. 1949 ve Washingtonu slavnostně podepsán a na jeho základě ustavena Organizace severoatlantické smlouvy (NATO). Jejími členy se staly Belgie, Dánsko, Francie, Island, Itálie, Kanada, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, USA a Velká Británie. Členské státy se v paktu zavazovaly „zabezpečit svobodu, společné dědictví a civilizaci svých národů, založené na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a vlády zákona“, a rozhodly se proto „spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti“.

Zajímavostí bylo, že za „atlantický“ stát byla uznána i Itálie, ležící daleko uprostřed Středozevního moře. Konečně poměrně brzy nato byly do aliance přijaty i Řecko a Turecko, ještě vzdálenější od Atlantiku, ale zato už Trumanovou doktrínou spojeny s USA a ležící velmi blízko Sovětskému svazu, označovanému za hrozbu Evropy a za důvod, proč je nutno nový pakt vytvořit.

Nebyla to však smlouva o vzájemné pomoci, jakou byl Bruselský pakt. Článek 5 NATO zúčastněné strany zavazoval „přispět na pomoc smluvní straně nebo stranám napadeným tak, že podnikne sama i v dohodě s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, aby byla obnovena a zachována bezpečnost v oblasti severního Atlantiku“. Konkrétní forma pomoci tedy závisela na tom, jakou bude strana považovat za nutnou. Smlouva měla být otevřena přístupu dalších evropských států, pokud se na tom členské státy aliance shodnou a pozvou je. Smlouva tak vlastně zůstávala do jisté míry uzavřeným klubem, do něhož zdaleka nebylo snadné vstoupit.

Mezi důvody, proč bylo nutno vytvořit NATO, se někdy uvádí, že v lednu 1949 byla založena Rada vzájemné hospodářské pomoci, sdružující Bulharsko, Československo, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Sovětský svaz. RVHP však byla jasně ekonomickou organizací snažící se čelit ekonomickému embargu, které proti těmto státům uplatňovaly některé západní velmoci, a byla zcela nesrovnatelná s NATO.

Ve východní Evropě se vazby mezi tamními lidově demokratickými státy a vedoucí silou tvořícího se bloku, Sovětským svazem, opíraly především

o vedoucí postavení komunistických stran v těchto zemích, úzce svázaných s Komunistickou stranou Sovětského svazu. Ta měla dominantní postavení v celém mezinárodním komunistickém hnutí a lidové demokracie se měly vyvíjet podle sovětského vzoru.

## Rada Evropy

---

Značně odlišným směrem než ve Washingtonu šly úvahy členů Bruselského paktu. Tady se nejednalo o vojenský pakt, jakým měl být pakt Atlantický, ale o novou formu užší spolupráce evropských států s výhledem sjednocení Evropy ve vzdálenější budoucnosti na základech její demokratické tradice.

Na počátku roku 1949 dokončili ministři zahraničí jeho členských států návrh statutu Rady Evropy, který byl podepsán 5. 5. 1949. Byla to jedna z prvních organizací programově hledajících cesty k užší spolupráci evropských států, eventuálně vedoucí až k pevnějšímu sjednocení. Vedle členů Bruselského paktu, Belgie, Francie, Lucemburska, Nizozemska a Velké Británie, se členy Rady Evropy staly Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko.

Nová organizace vycházela z toho, že „upevnění míru, založené na spravedlnosti a mezinárodní spolupráci, je životní otázkou pro zachování lidské společnosti a civilizace“. Ukládala si za cíl zachování společného dědictví opírajícího se o „osobní svobody, svobody politické a právní pořádek, na nichž je založena každá opravdová demokracie“. Z toho vyplývalo, že „v zájmu hospodářského a sociálního pokroku je zapotřebí užší jednoty mezi všemi stejně smýšlejícími zeměmi v Evropě“ a „je třeba bez prodlení vytvořit organizaci, která spojí evropské státy v těsnějším sdružení“.

Orgány Rady Evropy, jejímž sídlem se stal Štrasburk, se staly Výbor ministrů a Poradní shromáždění a statut stanovil, že „oběma těmto orgánům bude nápomocen Sekretariát Rady Evropy a v jeho čele bude generální tajemník“. V hospodářské oblasti se počítalo se spoluprací i dalších členů OEEC. Obsáhlý dokument byl vypracován v angličtině a francouzštině, měl být ratifikován a obě znění byla stejně autentická.

Rada Evropy se poprvé sešla 8. 8. 1949 ve Štrasburku, který se tak dočasně stal jakýmsi hlavním městem Evropy. Francii, Itálii a Velkou Británii zastupovalo vždy 18 delegátů, po 6 měly Belgie, Nizozemsko a Švédsko, 4 zastupovali Dánsko, Irsko a Norsko a 3 byli Lucemburčané. Bylo rozhodnuto přizvat i Řecko a Turecko a později i Island, ale úvahy o přizvání Německa nebyly podpořeny.

Brzy se ukázalo, že s Radou Evropy vstoupila do evropské politiky mimořádně významná organizace. Už 4. 11. 1950 byla podepsána „Úmluva o ochraně

lidských práv a základních svobod“, a tím se Rada Evropy zapsala zlatým písmem do poválečných dějin našeho kontinentu a zůstala jednou z hlavních organizací obhajujících lidská práva. Návrh, aby se den jejího vzniku, 5. květen, stal Dnem Evropy, nebyl přijat, neboť mezi tím byl učiněn rozhodující krok zakládající proces evropské integrace.

## **Deklarace francouzské vlády**

---

Francouzské politické kruhy hledaly příčiny úpadku Francie za druhé světové války a zamýšlely se nad možnostmi, jak situaci zásadně změnit. Své velmocenské postavení po první světové válce Francie opírala především o armádu, a to navíc zaměřenou na obranu a výstavbu opevnění, i když právě důstojník jménem Charles de Gaulle doporučoval maximální využití tanků jako moderní zbraně. Ironií osudu jeho názory převzali němečtí generálové a tyto názory jim pomohly dosáhnout za druhé světové války velkých úspěchů.

Ekonomové, kteří za první i za druhé světové války pomáhali zajišťovat vše potřebné pro frontu, si uvědomovali, že Francie trpěla slabostí ekonomiky, proto byla na válku špatně připravena a teprve postupně, mimo jiné díky spolupráci s Velkou Británií a USA jako spojenci, vyráběla a dovážela vše potřebné. Ekonomové vždy při úvahách o mezinárodních problémech vycházejí z toho, že velmocí může být jen ekonomicky velmi silný stát.

Všechny úvahy o obnově Francie jako velmoci docházely k nutnosti zajistit dostatečnou ekonomickou základnu. Rozšířit území Francie nepřicházelo v úvahu, a tak potřebný velký trh mohla zajistit jen nejužší spolupráce s některým ze spojenců. Jean Monnet začal ve svých úvahách myslet na jakousi britsko-francouzskou unii jako zárodek spojené Evropy jako světové velmoci. Britské vlády však dávaly přednost spolupráci s USA, která se osvědčila za druhé světové války, a představovaly si Velkou Británii jako první vagón napojený na americkou lokomotivu. V podstatě se stále řídily Churchillovým postojem, formulovaným ve Fultonu, že „bratrský svazek anglosaských národů“ má ve světové politice mimořádné poslání.

Ve francouzských vládních kruzích se proto pozornost obrátila na Německo, neboť všichni si uvědomovali, že jedině ukončení francouzsko-německého nepřátelství umožní dlouhodobé zajištění evropského míru. Za zvláštní situace rozděleného - a tedy oslabeného - Německa musela v případě dohody vedoucí úlohu ve výhledovém evropském spojení převzít Francie. Začala se promýšlet představa francouzsko-německé spolupráce na dlouhodobé výstavbě Evropského společenství, jež se mělo stát významným mocenským faktorem světové politiky.

Evropské veřejnosti a zároveň celému světu ji francouzská vláda představila 9. 5. 1950 ve své Deklaraci:

*„Světový mír by nemohl být zachován bez tvůrčího úsilí, jež je úměrné nebezpečím, která tento mír ohrožují.*

*Přínos, kterým organizovaná a živá Evropa může přispět civilizaci, je nezbytný pro udržení mírových vztahů. Tím, že už dvacet let Francie usiluje o sjednocenou Evropu, sleduje především jeden cíl – sloužit míru. Evropa vytvořena nebyla, zažili jsme válku.*

*Evropa se nevytvoří najednou ani jako nějaká společná stavba: uskuteční se konkrétními realizacemi, vytvářejíc nejprve skutečnou solidaritu. Sdružení evropských národů vyžaduje, aby se skoncovalo s letitým nepřátelstvím mezi Francií a Německem: cokoli se podnikne v tomto směru, se musí týkat především Francie a Německa.*

*Za tím účelem navrhuje francouzská vláda zaměřit se na poněkud omezený, ale rozhodující úsek.*

*Francouzská vláda navrhuje podřídit celou francouzsko-německou výrobu uhlí a oceli společnému Vysokému úřadu, jako organizaci otevřené účasti jiných evropských zemí.*

*Zavedení společné výroby uhlí a oceli bude mít za následek okamžité vytvoření společných základen pro ekonomický rozvoj, jakožto první etapu Evropské federace, a změní situaci v oblastech, kde se odedávna vyráběly zbraně pro války, jejichž oběťmi byly nejčastěji tyto oblasti samy.*

*Solidarita ve výrobě, k níž se takto dospěje, bude mít za důsledek, že jakákoli válka mezi Francií a Německem bude nejenom nemyslitelná, nýbrž i prakticky nemožná. Vytvoření této mocné výrobní jednotky, otevřené pro všechny země, které budou chtít se na ní podílet, schopné poskytnout všem zemím, jež bude zahrnovat, základní prvky průmyslové výroby za stejných podmínek, položí reálné základy pro jejich hospodářské sjednocení.*

*Tato výroba bude nabídnuta všem bez rozdílu či diskriminace tak, aby se přispělo k zvýšení životní úrovně a k pokroku, pokud jde o mírovou aktivitu.*

*Tak bude možno dospět jednoduše a rychle k splnutí zájmů, jež je nepostradatelné pro vytvoření ekonomického společenství, a položí se základy pro existenci širšího a hlubšího společenství mezi zeměmi, jež dlouho rozdělovalo krvavé násilí.*

*Tím, že bude zavedena společná základní výroba a bude vytvořen nový Vysoký úřad, jehož rozhodnutí bude závazné pro Francii, Německo a pro další země, jež*

*se k nim připojí, vzejde z tohoto návrhu první konkrétní základ Evropské federace, jež je nezbytná pro udržení míru.*

*Aby se mohlo pokračovat v realizaci takto vytčených cílů, je francouzská vláda připravena zahájit jednání na těchto základech:*

*Stanoveným úkolem Vysokého úřadu bude zajišťovat, a to v nejkratší době: modernizaci výroby a zlepšení její kvality; dodávky, a to za stejných podmínek, uhlí a oceli na francouzský a německý trh, jakož i na trhy členských zemí; vyrovnání pokroku při zlepšování životních podmínek pracujících v těchto průmyslových odvětvích.*

*Pro dosažení těchto cílů bude třeba, vzhledem k velmi rozdílným podmínkám, v nichž se v současné době nachází výroba v členských zemích, přijmout dočasně určitá opatření, jež by zahrnovala plán výroby a investic, zavedení mechanismů pro vyrovnání cen, vytvoření fondů na rekonverzi, jež usnadní racionalizaci výroby. Dodávky uhlí a oceli mezi členskými zeměmi budou okamžitě zbaveny veškerých cel a nebudou zatíženy diferenčními dopravními tarify. Postupně se vytvoří podmínky, které spontánně zajistí co nejracionalnější rozdělování výroby na co nejvyšší úrovni.*

*Na rozdíl od mezinárodního kartelu, jenž směřuje k přerozdělení a k využívání národních trhů restriktivními opatřeními a udržováním vysokého zisku, navrhovaná organizace zajistí fúzi trhů a rozvoj výroby.*

*Zde stanovené zásady a hlavní závazky budou předmětem státy podepsané dohody. Nezbytná jednání pro upřesnění prováděcích opatření budou pokračovat za účasti společně určeného rozhodčího; bude pověřen dozírat, aby dohody byly v souladu se zásadami, a v případě nepřekonatelných rozporů, stanoví řešení, jež bude přijato. Vysoký úřad odpovědný za veškerou činnost bude složen z nezávislých osobností paritně určených vládami; prezident bude vybrán společnou dohodou vlád; rozhodnutí budou platit ve Francii, v Německu a dalších členských zemích. Upravené příkazy zajistí vhodné způsoby nutných odvolání proti rozhodnutím Vysokého úřadu. Zástupce Spojených národů u tohoto úřadu bude dvakrát za rok pověřen podat zprávu OSN o činnosti nové organizace, zvláště pokud jde o její mírové cíle.*

*Instituce Vysokého úřadu se v ničem nedotýká vlastnického režimu podniků. Při výkonu svých poslání společný Vysoký úřad bude respektovat pravomoci svěřené Mezinárodnímu úřadu pro Porúří a závazky všeho druhu, uložené Německu, pokud budou existovat.“*

Francouzským ministrem zahraničí byl tehdy Robert Schuman, a proto tisk hovořil o Schumanově plánu. Byl rodem z Lotrinska, a proto musel za první světové války sloužit v německé armádě. Bylo proto symbolické, že právě on

četl text deklarace vyzývající k francouzsko-německému usmíření. O jeho nezbytnosti byli přesvědčeni všichni zastánci sjednocení Evropy, ale zároveň si byli vědomi, že bude neobyčejně obtížné je uskutečnit.

Autorem myšlenky, týkající se ekonomické integrace a možnosti zapojení dalších evropských zemí do společenství, byl zřejmě Jean Monnet, který se na přípravě deklarace velmi aktivně podílel. Zaměření na uhlí a ocel odpovídalo jak snaze zdůraznit mírové vyústění celého plánu, tak i úsilí vybudovat solidní základnu budoucí spolupráce a integrace i v dalších hospodářských oblastech.

Metalurgie patřila k základním odvětvím ekonomiky Francie a Německa, ale také Belgie a Lucemburska, takže jejich zapojení do navrhovaného společenství bylo zcela logické. Nizozemsko už v rámci Beneluxu bylo také propojeno, a tak jen Itálie nepatřila k metalurgickým mocnostem. Pro ni právě naopak členství v Evropském společenství uhlí a oceli (ESUO) znamenalo možnost využít této společné solidní základny pro průmyslový rozvoj.

Evropská veřejnost věnovala daleko větší pozornost NATO než ESUO. Mnozí se netajili přesvědčením, že tradiční nepřátelství se nedá tak rychle překonat, aby bylo možno uvažovat o evropském společenství, východoevropští marxisté zdůrazňovali nebezpečnou spolupráci metalurgů, vždy opory vojenských expanzivních plánů. A snad jen přesvědčení Evropané doufali, že postupně se podaří tento první krok realizovat a možná i prohloubit a rozšířit.

## ESUO a EOS

---

Jednání šesti států, Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska a Spolkové republiky Německo, o spolupráci probíhalo překvapivě rychle a velmi úspěšně a podpis smlouvy o Evropském společenství uhlí a oceli musel čekat jen na to, až tři okupační velmoci se dohodnou na mezinárodně právním postavení spolkového Německa.

Od 8. 4. 1949 upravoval mezinárodní postavení SRN okupační statut, který velmoci schválily jako podmínku vzniku Spolkové republiky Německo. Podle něj však většina zahraničních vztahů separátního západoněmeckého státu podléhala jejich kontrole, a tak nyní bylo třeba tento statut upravit, aby se SRN mohla stát plnoprávným členem ESUO, i když dosud neměla ministra zahraničí a za tento resort nesl odpovědnost kancléř Konrád Adenauer.

Nový okupační statut byl schválen 9. 3. 1951 a pak už nic nebránilo tomu, aby smlouva o Evropském společenství uhlí a oceli byla 18. 4. 1951 v Paříži slavnostně podepsána s úkolem „vybudovat zřízením hospodářského

společenství základ širšího a hlubšího společenství mezi národy“. Výhledově už se jednalo o společenství celého hospodářství, k němuž ESUO mělo být jen prvním krokem.

Hlavním orgánem, který měl činnost společenství řídit, byl „Vysoký komisariát“, složený z devíti představitelů členských států, zárodkem budoucího parlamentu mělo být „Společné shromáždění“ a ze zástupců členských států byla ustavena „Rada“, aby koordinovala součinnost Vysokého komisariátu s vládami členských států. K řešení sporných otázek byl vytvořen „Soudní dvůr“.

Prvním vysokým komisařem se stal Francouz Jean Monnet, jemuž se později dostalo oprávněně označení „otec integrace“. Po jisté době se totiž vzdal této funkce a postavil se do čela Akčního výboru pro Spojené státy evropské, zvláštního, velmi početného, ale také volného útvaru, který měl rozvíjet ideu integrace a hledat další cesty a formy evropského sjednocení.

Počátkem padesátých let se poměrně obtížně hledalo sídlo ESUO. Paříž byla přeplněna mezinárodními institucemi, Řím byl těžko dostupný a tak byl po dlouhém jednání nakonec vybrán Lucemburk. Bylo nutno zde počítat s řadou technických problémů, ale zároveň to však znamenalo zvýraznění úlohy menších členů. V roce 1952 byla smlouva ratifikována a v létě 1952 začalo ESUO pracovat.

Ekonomicky orientované společenství nevyvolávalo tolik pozornosti evropské veřejnosti, když mezi Východem a Západem bujela ideologická studená válka naštěstí jen výměnou diplomatických nót, na kterou se soustředila především pozornost médií.

Naproti tomu velkou pozornost vyvolal a mnoho nových témat k polemice nabízel návrh na Evropské obranné společenství (EOS), v jehož rámci měla být vybudovaná „evropská armáda“. Úspěšný rozvoj spolupráce šesti členů ESUO zřejmě pobídl vojenské plánovače přejít od metalurgie rovnou k armádě, a tím blíže ke zbrojení. Oficiálně s návrhem vystoupil předseda francouzské vlády René Pleven, ale bylo téměř veřejným tajemstvím, že iniciátory v pozadí jsou vedoucí osobnosti NATO, tedy američtí generálové. Dohodou na francouzském politikovi jako iniciátorovi EOS se snažili předem oslabit odpor francouzské veřejnosti, který se dal předpokládat.

Velení NATO počítalo s válkou jen v prostoru Evropy a v uvažovaném střetu se Sovětským svazem bylo třeba hledat cesty, jak využít zkušené veterány německé wehrmacht, a tu se zdálo, že právě „evropská armáda“ by mohla poměrně snadno mít takové zkušené bojovníky ve svých řadách. Krátce po válce se nikdo neodvažoval veřejně uvažovat o obnově německé armády, i když tažení proti Sovětskému svazu mělo být obranou demokracie a svobody.



Velmi rychle se však ukázalo, že evropská veřejnost se nedá jen tak snadno zmanipulovat. Bylo jasné, že spolupráce šesti v ESUO je něco docela jiného než šestka v rámci EOS. Nejen v rámci společenství, ale v celé Evropě se ozvaly hlasy odmítající plány evropské armády a varující před obnovou německé armády.

Diskuse o návrhu EOS v parlamentech členských zemí byly nesmírně bouřlivé a pokračování si vlády většinou zajišťovaly až položením otázky důvěry. Protože nebyla s Německem po válce uzavřena mírová smlouva, bylo nutno ukončit válečný stav s Německem a k tomuto prohlášení se tři velmoci rozhodly až 9. 7. 1951. Teprve pak bylo možno začít připravovat novou verzi okupačního statutu pro SRN.

Bylo to mimořádně obtížné, neboť 10. 3. 1952 předložila sovětská vláda návrh na mírovou smlouvu s Německem, v níž brala v úvahu nejrůznější stanoviska západních mocností. Zároveň prostřednictvím Světové rady míru svolala do Moskvy Mezinárodní ekonomickou konferenci, která měla hledat cesty k uvolnění mezinárodního napětí, vyvolaného politikou studené války.

Tři západní velmoci nechaly sovětský návrh mírové smlouvy bez odpovědi a veškerou pozornost soustředily na vypracování nového okupačního statutu pro SRN, který měl mírovou smlouvu nahradit. Byl nazván „Smlouva o všeobecných vztazích“, v tisku označován jako smlouva „generální“, a tu se podařilo poměrně brzy připravit a 26. 5. 1952 byla v hlavním městě SRN Bonnu podepsána. Francie, USA a Velká Británie tak posunuly SRN na stejnou mezinárodněprávní úroveň, jakou měly ostatní státy. Den nato podepsalo šest členských států ESUO v Paříži smlouvu o Evropském obranném společenství. Na oba dokumenty však čekalo ne vždy jednoduché ratifikační řízení v účastnických státech.

K převratné změně v evropské politice došlo počátkem roku 1953, kdy nečekaně zemřel J. V. Stalin. Netrpělivě se čekalo, zda dojde k nějakým zásadním změnám uvnitř Sovětského svazu, jak bude vypadat jeho nové vedení a zvláště jaká bude další zahraniční politika SSSR.

## **Od studené války k mírovému soužití**

---

Vytvoření tříčlenného vedení v SSSR mělo být důkazem o hledání nového způsobu vládnutí a distancování se od stalinských metod, označovaných za „kult osobnosti“. Byla vyhlášena rozsáhlá amnestie dokonce i pro politické vězně a zdůraznilo se úsilí hledat cesty k zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Dílčí úpravy vztahů k sousedním zemím, vyhlášení zlepšení vztahů s USA a další kroky naznačovaly, že nové vedení nepovažuje ozbrojený konflikt mezi

Východem a Západem za nevyhnutelný; sovětská vláda dokonce navrhla vládám tří velmocí obnovit jednání o německé otázce a hledat cesty k odzbrojení.

Velká mezinárodní konference v Ženevě o asijských problémech na jaře 1954 dala premiérům vlád Čínské lidové republiky Čou En-lajovi a Indické republiky Džavahárlálovi Nehróovi možnost, aby upravili vzájemné styky na základě „Panča šíla“ – pěti principech vztahů dvou velkých sousedních států. Pátým bylo „mírového soužití“, kterému se mohlo dostat i širšího mezinárodního uplatnění. A skutečně poměrně brzy se k této zásadě přihlásila celá skupina států z obou částí bilaterálně rozdělené Evropy.

I když konference čtyř velmocí v Berlíně na začátku roku 1954 nepřinesla řešení mimořádně složité německé otázky, přece jen jednání se stávalo přijatelnějším než politika studené války. Ukázalo se, že postavení Rakouska by mohlo být usnadněno neutralitním statutem, italsko-jugoslávskou dohodou byla vyřešena otázka Terstu, uklidnila se situace na Dunaji dohodou o složení nové komise atd.

Zdaleka ne všechny problémy však nacházely řešení. Dramaticky se vyvíjela otázka EOS. Brzy se ukázalo, že tímto způsobem se nepodaří prosadit vyzbrojení SRN, když ani přistoupení Velké Británie k EOS situaci podstatně nezměnilo. Proto se začaly hledat nové cesty přes Bruselský pakt. Měl se rozšířit o Itálii a SRN a změnit se v „Západoevropskou unii“ a ta měla usnadnit vstup SRN do NATO, což bylo hlavním cílem celé operace.

Její složitost potvrdila skutečnost, že konference, která se sešla 23. 10. 1954 v Paříži, musela schválit celou řadu dokumentů, nazývaných „Pařížské dohody“, aby problém byl vyřešen: „Protokol o ukončení okupačního režimu v SRN“, upravenou „Úmluvu o vztazích mezi třemi velmocemi a SRN“, „Úmluvu o pobytu cizích vojsk na území SRN“ a „Protokol o vstupu Itálie a SRN do Západoevropské unie“. Bylo také rozhodnuto vytvořit „Úřad Západoevropské unie pro kontrolu zbrojení“, neboť SRN se zavazovala nevlastnit atomové, biologické a chemické zbraně, dalekonosné a řízené rakety a automatické miny, větší válečné lodě a strategické bombardovací letectvo. A to vše proto, aby nakonec byl podepsán „Protokol o přístupu SRN k Severoatlantické smlouvě“.

Sovětská vláda se naposled pokusila tento trend nahradit dohodou o evropském systému kolektivní bezpečnosti, ale její pozvání všech evropských států na konferenci do Moskvy o této otázce nebylo členy NATO přijato. Konference se zúčastnily jen Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko a SSSR a na závěr prohlásily, že v případě ratifikace Pařížských dohod podniknou kroky nezbytné k zajištění vlastní bezpečnosti.

Ratifikační proces se v účastnických státech Pařížských dohod táhl až do května 1955, kdy se SRN stala patnáctým členem NATO, neboť Řecko a Turecko byly přijaty už v roce 1952. Sovětský svaz na to reagoval vypovězením spojeneckých smluv s Velkou Británií z roku 1942 a Francií z roku 1944 a 14. 5. 1955 se ve Varšavě sešli účastníci Moskevské konference a podepsali „Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci“ známé jako „Varšavská smlouva“.

Je zajímavé, že tím vlastně bylo bilaterální rozdělení Evropy dovršeno, neboť proti sobě stanuly dva mocenské tábory, severoatlantický a sovětský, ale nepromítlo se to negativně do evropské politiky. Dokonce došlo k jistému mezinárodnímu uklidnění, čehož dokladem bylo, že přímo z Varšavy odletěl sovětský ministr zahraničí V. M. Molotov do Vídně, aby tam podepsal s ostatními třemi okupačními velmocemi „Státní smlouvu o obnově Rakouska jako nezávislého státu“. Okupační jednotky odešly a krátce nato rakouský parlament přijal zákon o neutralitě Rakouska.

A ještě důležitější bylo, že ve Vídni ministři zahraničí čtyř velmocí definitivně potvrdili schůzku čtyř velmocí na nejvyšší úrovni, která se sešla v červenci 1955 v Ženevě. Co se do té doby zdálo nepředstavitelné, se uskutečnilo. Celý svět oběhla fotografie, jak na břehu Ženevského jezera vedle sebe přátelsky sedí americký prezident D. D. Eisenhower, britský premiér A. Eden, předseda francouzské vlády E. Faure a předseda sovětské vlády N. A. Bulganin. (V jeho doprovodu byl také nejvyšší představitel SSSR, první tajemník ÚV KSSS, N. S. Chruščov, ale protože nebyl představitelem vlády, diplomatický protokol s ním nepočítal jako se zástupcem SSSR.)

Jednání velmocí na nejvyšší úrovni označila média za „Duch Ženevy“, neboť bylo důkazem měnící se mezinárodní situace od studené války k mírovému soužití, i když tento termín byl zatím jen plodem čínsko-indické diplomacie.

Jedna schůzka nemohla vyřešit všechny složité mezinárodní problémy, ale velmoci se dohodly na společném dokumentu, „Směrnici šéfů vlád čtyř velmocí ministrům zahraničních věcí“: *„Šéfové vlád Francie, Spojeného království, SSSR a USA, vedeni přáním přispět k zmírnění mezinárodního napětí a upevnění důvěry mezi státy, ukládají svým ministrům zahraničních věcí, aby pokračovali ve zkoumání otázek dále uvedených, o nichž byly vyměněny názory na ženevské konferenci, a aby navrhli účinná opatření k vyřešení těchto otázek, při čemž mají brát v úvahu těsnou souvislost mezi opětovným sloučením Německa a otázkou evropské bezpečnosti, jakož i to, že úspěšné řešení každé této otázky odpovídá zájmu upevnění míru.“*

Dále byly v dokumentu upřesněny tři okruhy otázek: „Evropská bezpečnost a Německo“, „Ozbrojení“ a „Rozvoj styků mezi Východem a Západem“, jenž byl dále upřesněn. Mělo se usilovat o kroky, jež by mohly „a) vést

k postupnému odstranění překážek, které brání svobodnému styku a mírovému obchodu mezi národy, b) vést k uskutečnění svobodných styků a spojení vzájemně výhodných pro zainteresované země a národy“.

Zlepšení mezinárodního ovzduší také potvrdila dohoda všech stálých členů Rady bezpečnosti v OSN otevírající cestu k členství dalším zemím, kterým dosud bránilo ve vstupu veto některé z pěti velmocí.

## EHS a EURATOM

---

Rok 1956 byl obdobím velkého množství diplomatických návštěv na nejvyšší úrovni států z obou částí bilaterálně rozdělené Evropy. Na závěr přijímaná komuniké oznamovala, že obě strany se shodly, že jejich mezistátní vztahy se budou řídit zásadami mírového soužití a otevírat cesty rozvoji vzájemně výhodné spolupráce.

V duchu této evropské politiky také Společenství rozvíjelo a prohlubovalo způsoby své spolupráce. Vlády členských států ESUO se znovu obrátily na Velkou Británii a přizvaly její vládu, aby společně s nimi připravila další krok integrace, která by se týkala nejen uhlí a oceli, ale celého hospodářství. Velká Británie i tentokrát odmítla připojit se k procesu evropské integrace, a tak zůstalo Společenství jen šestičlenné.

Velmi aktivně se dále rozvíjely přípravy jeho rozšíření z oblasti uhlí a oceli na celé národní hospodářství členských států. Do jisté míry se oddělila příprava nové formy Společenství od úvah dlouhodobého zaměření. Té se ujal pod vedením Jeana Monneta, který se na tuto činnost jednoznačně soustředil, 13. 10. 1955 ustavený Akční výbor pro Spojené státy evropské, složený z víc než stovky vynikajících osobností z řady evropských zemí, a 18. 1. 1956 hned začal pracovat.

Přípravy nové smlouvy o rozšíření Společenství ve výboru vedeném Belgičanem Paul-Henrym Spaakem šly rychle k úspěšnému konci a tak se v Římě mohli 25. 3. 1957 sejít nejvyšší zástupci šesti členských států a podepsat „Smlouvu o zřízení Evropského hospodářského společenství“ a jeho poslání takto odůvodnit v preambuli smlouvy:

*„Rozhodnutí položit základy stále užšího spojení mezi evropskými národy; odhodláni zabezpečit společnou akci hospodářský a sociální pokrok svých zemí odstraněním překážek, které rozdělují Evropu; stanovíce za základní cíl svého úsilí neustálé zlepšování životních a pracovních podmínek svých národů; uznávající, že odstranění existujících překážek vyžaduje společné akce zaměřené k zajištění ustálenosti hospodářského růstu, rovnováhy výměny zboží*

*a loajální soutěže; snažíce se posílit jednotu hospodářství svých zemí a zajistit jeho harmonický vývoj vyrovnáváním rozdílů mezi jednotlivými oblastmi a odstraněním zaostávání oblastí s méně výhodnými podmínkami; přejíce si přispět společnou obchodní politikou k postupnému odstraňování omezení mezinárodního obchodu; hodlajíce potvrdit solidaritu, která spojuje Evropu a zámořské země, a přejíce si zajistit rozvoj jejich blahobytu v souladu se zásadami Charty Spojených národů; odhodláni upevnit tímto spojením svých zdrojů záruky míru a svobody a vyzývajíce ostatní národy Evropy, které jejich vysoké cíle sdílejí, aby se připojily k jejich úsilí; rozhodli jsme se zřídit Evropské hospodářské společenství.“*

Rozsáhlý dokument (248 článků) se soustřeďuje na tyto části: první „Zásady“, druhá „Základy společenství“, třetí část „Politika společenství“, čtvrtá „Přidružení závislých zemí a území“, pátá „Orgány Společenství“, šestá „Ustanovení všeobecná a závěrečná“, má další přílohy, a to „Protokol o statutu evropské investiční banky“, „Protokol o určitých pravidlech týkajících se Francie“, „Prováděcí úmluva týkající se přidružení zámořských zemí a území ke Společenství“, „Protokol o výsadách a imunitách“ a „Protokol o statutu soudu“.

Společenství měly řídit tyto hlavní orgány: „Shromáždění“, představující zárodek parlamentu, kam jednotlivé členské státy měly vyslat – Belgie 14, Francie 36, Itálie 36, Lucembursko 6, Nizozemsko 14 a SRN 36 zástupců. Významné posláním měla „Rada“ složená po jednom zástupci všech členských států a hlavní výkonnou institucí se měla stát devítičlenná „Komise“, kterou měli vytvořit vysoce kvalifikovaní odborníci, vybraní bez ohledu na národnost a „působící nezávisle na svých vládách“. Sporné otázky měl řešit sedmičlenný „Soud“.

Komisi se zároveň ukládalo navázat styky a spolupráci s orgány Spojených národů, s Radou Evropy a s Organizací pro hospodářskou spolupráci v Evropě (OEEC). Další články stanovily vztahy mezi EHS a ESUO a EURATOM.

Téhož dne byla totiž v Římě také podepsána „Smlouva o vytvoření Evropského společenství pro atomovou energii“ (EURATOM). Některé části organizačního charakteru jejího textu jsou společné se smlouvou o EHS, ale v preambuli autoři jasně vysvětlují, proč bylo nutno podepsat i tuto druhou smlouvu: „U vědomí, že jaderná energie je hlavním zdrojem pro rozšíření a oživení výroby, jakož i další pokrok mírového podnikání; přesvědčení, že pouze neodkladné zahájení společného úsilí může vést k úspěchům, jež budou odpovídat tvůrčím možnostem jejich zemí; rozhodnutí vytvořit podmínky pro rozvoj mocného jaderného průmyslu jako zdroje obrovských zásob energie a základu pro modernizaci techniky, jakož i základnu mnoha jiných vymožeností

*přispívajících k blahobytu jejich národů; ve snaze vytvořit podmínky pro bezpečnost, jež vyloučí jakékoli ohrožení života a zdraví obyvatelstva; v přání přidružit i jiné země k tomuto dílu a spolupracovat s mezinárodními organizacemi, které se zabývají mírovým rozvojem jaderné energie; rozhodli se vytvořit Evropské společenství pro atomovou energii.“*

Úspěšný rozvoj tří organizací představujících integrační proces evropského sjednocování dokazovalo další uvolnění mezinárodního napětí, které v době studené války ztěžovalo spolupráci různých evropských států mezi sebou. Zajímavé je, že na druhé straně toto uvolnění nenarušilo ani vyslání prvního umělého satelitu Země, kterým se 4. 10. 1957 stal sovětský sputnik.

Koneckonců obě supervelmoci jistě znaly kvalitu mezikontinentálních střel, které vyvíjely a testovaly. Sovětská vláda však se rozhodla pro tento krok, aby veřejně dokázala rovnováhu sil, neboť o technické převaze USA se většinou nepochybovalo. V roce 1957 oslavoval Sovětský svaz 40 let své existence, a tak i vypuštění sputniku mělo být součástí oslav. V předvečer velké mezinárodní konference komunistického hnutí, k tomuto výročí svolané do Moskvy, bylo také spuštění na vodu ledoborce na atomový pohon „Lenin“ jako důkaz snahy SSSR o mírové využití atomové energie.

Integrační proces probíhal bez větší pozornosti médií a evropské veřejnosti, neboť šlo o značně složitou diplomatickou operaci, jejíž výsledky se měly plně prokázat až značně později. Vnitropolitická situace většiny evropských zemí nebyla bez problémů a především vláda Francie se jen velmi obtížně vyrovnávala s napětím v některých koloniích, zvláště se situací v Alžírsku.

## **Francie a evropská integrace**

---

Po porážce francouzské koloniální politiky v Indočíně a jejím definitivním odchodu z této oblasti v roce 1954 se neuralgickým bodem francouzské koloniální politiky stalo Alžírsko. To však nebylo formálně kolonií, ale třemi zámořskými departementy Francie, což se zvláště citlivě promítalo i do vnitropolitických problémů. Napětí narůstalo i v bezprostředním sousedství Alžírsku, v Maroku a Tunisku, tvořícím společně s ním Maghreb. Za svou politiku vůči Alžírsku se Francie stále častěji dostávala na pranýř evropské veřejnosti stejně jako na fóru Organizace spojených národů, kde převládala politika dekolonizace a pomoci rozvojovým zemím a koloniálním národům.

Nová vláda, kterou se ve Francii podařilo po parlamentních volbách počátkem roku 1956 ustavit, byla spíše levostředová s poměrně slabou většinou v parlamentu. Té se podařilo poněkud oslabit kritiku francouzské koloniální

politiky na mezinárodním fóru, když na jaře 1956 přiznala oběma dosud francouzským protektorátům, Maroku a Tunisku, nezávislost.

Krizová situace v Alžírsku tím ještě výrazněji vystoupila do popředí. Podobným způsobem jako v obou bývalých severoafrických protektorátech nebylo však možno vůči Alžírsku pro odpor veřejnosti v metropoli postupovat. Nakonec se vládní koalice dostala do stavu jakési téměř permanentní demise, když po vyslovení nedůvěry nedostávaly nově složené vládní koalice v parlamentu důvěru.

Ultrakolonialisté se za žádnou cenu nechtěli vzdát svých obrovských zisků a také reakční kruhy ve vedení armády nechtěly nečinně přihlížet vývoji situace, která hrozila novou vojenskou porážkou jako ve Vietnamu. Na jaře 1958 se v Alžírsku z místních kolonizátorů a reakčního tamního armádního velení vytvořila skupina pučistů, připravená převzetím moci na místě ovlivnit situaci v metropoli, kde právě probíhal v parlamentě jeden z dalších bojů o schválení nové vlády. Vše se zvrtno, když netrpělivi pučisté nečekali, až očekávané odmítnutí důvěry nové vládě v parlamentu prodlouží vládní krizi, a sami vystoupili. Zpráva o puči v Alžíru zásadně změnila situaci, parlament dal nové vládě značnou většinou důvěru, ale ta neměla odvahu rozhodným způsobem proti pučistům zakročit.

Vytvořila se patová situace, které využil generál de Gaulle a na tiskové konferenci nabídl Francii své služby. Většina politických stran se nakonec vyslovila pro poskytnutí šance generálovi, aby se pokusil situaci řešit v naději, že proti němu se pučisté neodvážejí vystoupit. Po velmi složitých zákulisních jednáních, veřejných projevech, tiskových konferencích a zásazích prezidenta republiky předstoupil Charles de Gaulle před parlament a požádal o důvěru. Protože členy jeho vlády se stala většina politických vůdců politických stran, generál důvěru parlamentu dostal a hned začal připravovat změnu ústavy, zaměřenou i na kolonie, kterou pak referendum schválilo a vytvořil se tím nový režim, který tisk označil za V. republiku.

S velkým zájmem veřejnost sledovala vyhlášení zahraničněpolitické koncepce nové vlády. Hlavním cílem byla obnova velmocenského postavení Francie, kterou hned de Gaulle zahájil a se značným úspěchem naplňoval. S velkými obavami se očekávalo, jaký postoj generál zaujme k členství Francie v EHS, které se začalo od 1. 1. 1958 vytvářet. Byl znám jeho odpor k nadnárodním organizacím a institucím a převládala obava, že Francie by mohla z EHS vystoupit nebo je nějak oslabit.

Generál se snažil získat v NATO pro Francii podobné postavení, jako měla Velká Británie, ale to narazilo na odpor USA. Ve své vizi Evropy se netajil tím, že dříve nebo později bude nutno řešit německou otázku, a zřejmě došel k závěru,

že úzká francouzsko-německá spolupráce, k níž EHS vytvářelo příznivé podmínky, pomůže tuto otázku řešit, a to nepochybně za významné úlohy právě Francie. Dokladem tohoto aspektu francouzské politiky bylo generálovo pozvání západoněmeckého kancléře K. Adenauera k setkání symbolicky na půl cesty mezi Paříží a Bonnem v jeho soukromém venkovském sídle v Colombey-les-deux-Eglises, čímž si získal kancléřovu jednoznačnou podporu pro úzkou spolupráci v EHS. Snad byl ochoten i přijmout to, aby SRN hrála hlavní úlohu v ekonomice, kde se vše rozvíjelo velmi úspěšně, a Francie, jako jediná velmoc ve Společenství, by mluvila na mezinárodním fóru do jisté míry i jménem společenství.

De Gaullovi se podařilo iniciovat dohodu o konferenci čtyř velmocí na nejvyšší úrovni o německé otázce a evropské bezpečnosti v květnu 1960 v Paříži, a tím výrazně posílit mezinárodní prestiž Francie. Sestřelení amerického špionážního letadla U-2 nad Sovětským svazem 1. 5. 1960 vyvolalo napětí mezi SSSR a USA, které v konečné fázi znemožnilo schůzku čtyř. Proto také nemohlo pokračovat jednání o Německu, které na jaře 1959 připravila konference ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí za účasti ministra zahraničí NDR a diplomatického zastupitele SRN.

## **EHS a ESVO**

---

Velkou otázkou evropské politiky zůstávala problematika sjednocování Evropy. Velmi problematické jsou úvahy o tom, že evropský integrační proces podporovaly USA. V pojetí EHS se jednalo o útvar zcela nezávislý na americké politice a v dlouhodobějším výhledu se Společenství mohlo, pokud se posílí zapojením dalších evropských států, stát jejich ekonomickým konkurentem. Úspěchy integračního procesu nacházely ohlas v řadě evropských zemí mimo jiné díky jejich rostoucí spolupráci se členy EHS.

Naproti tomu se zdá, že k rozhodnutí Velké Británie nevstoupit do EHS a připravovat naopak konkurenční spolek nedošlo bez dohody s USA, s nimiž Velká Británie udržovala v duchu Churchillova přesvědčení, že anglosaské národy mají řídit svět, zvláště úzkou spolupráci.

Ustavení Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) v roce 1960, kam vedle Velké Británie vstoupily Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko, bylo nepochybně dalším krokem v dlouhodobém zápase dvou bývalých hlavních evropských velmocí, Francie a Velké Británie, o ovládnutí Evropy, a to prostřednictvím ekonomické integrace.



EHS mělo náskok deseti let, ale především nevyklučovalo hlubší integraci včetně politického působení v Evropě, zatímco ESVO se chtělo omezit jen na oblast obchodní a ekonomickou. Na rozdíl od EHS se členy ESVO staly státy s rozdílnější ekonomickou úrovní a některé z nich, jako Dánsko a Rakousko, měly dokonce větší hospodářské styky se členy EHS než s ESVO. U jiných však hrála při rozhodování, zda přijmout či ne pevné zásady integrace, významnou úlohu jejich neutralita. Mnohé braly vstup do ESVO za formu nátlaku na EHS, aby nepřijímalo tak dalekosáhlou a důslednou integraci.

Evropský integrační proces se tak vydal dvěma cestami. EHS navazovalo na své zkušenosti s ESVO a šlo dále cestou vytváření společného trhu a postupné integrace ekonomik členských států. ESVO naproti tomu věřilo ve formu volnější spolupráce bez prvků skutečného propojení a integrace.

Málokdo si asi dovedl představit, že za pouhý rok dojde britská vláda k závěru, že ESVO není dobrým řešením, a požádá o přijetí do konkurenčního EHS. K žádosti Velké Británie se připojilo Dánsko a Norsko a také se přidalo Irsko. Gaullistická Francie však zaujala jednoznačně odmítavé stanovisko a tak se nakonec otázka vstupu Velké Británie táhla více než deset let.

Přitom uvnitř EHS pomalu narůstal problém politického uspořádání Společenství. Ekonomická problematika se začala propojovat s politickou, postupně se ukazovalo, jak na sebe navzájem navazují, ale přinášejí také řadu odlišných problémů. Sociálním problémům věnovala mimořádnou pozornost Rada Evropy, která v roce 1961 přijala Evropskou sociální chartu, takže tyto otázky nevyvolávaly mezi členy EHS větší rozpory.

Vztahy mezi oběma hlavními státy EHS, Francií a SRN, se vyvíjely velmi dobře, neboť vláda SRN soustřeďovala svou pozornost do ekonomické sféry, která se rozvíjela v podstatě beze střetů velmi úspěšně, zatímco gaullistická vláda především věnovala pozornost oblasti jak mezinárodní, tak i vnitropolitické, kde už ne vždy byla shoda názorů tak jednoduchá.

Jak politicky uspořádat Společenství, nebylo jednoduché a názory se různily. Pro SRN bylo zcela rovnoprávné postavení v rámci Společenství velmi vítáno, neboť dosud nebyla členem OSN, což ji mnohdy dosti na mezinárodním fóru omezovalo. Proto pokud šlo o vnitřní politické uspořádání společenství, dávala SRN přednost federálnímu systému, mimo jiné navazujícímu na její vnitrostátní uspořádání. V tom se pojetí bonnské vlády většinou shodovalo s postojem vlád ostatních členů EHS, neboť právě u některých z nich se už toto pojetí vyzkoušelo ve formě BENELUXu.

Francie naproti tomu zastávala volnější spojení národních států jako členů, neboť to jí dávalo větší prostor uplatnit na mezinárodním fóru své stálé členství

v Radě bezpečnosti, srovnávané do jisté míry s postavením velmoci. Sám generál de Gaulle byl principiálně odpůrcem federačních forem, které komplikovaly jeho úsilí obnovit velikost Francie.

Rozdílné pojetí politické integrace způsobilo, že v médiích se začalo hovořit o dvou variantách, a dokonce došlo k běžnému používání odlišného pojetí v rozdílných jazycích. Francouzské pojetí bylo nazýváno „Evropa vlastí“ (Europe des patries), zatímco německé se označovalo jako „Vlast Evropa“ (Vaterland Europa). Nebylo tudíž mnohdy nikterak snadné najít společnou řeč.

Pokus vypracovat společný program politické integrace společenství na vrcholné schůzce v Bonnu v červnu 1961 přinesl jen deklaraci, kde účastníci zdůrazňovali ochotu „rozvíjet svou politickou spolupráci k sjednocení Evropy a pokračovat v započatém díle v evropských společenstvích“. Jednota měla vycházet z dosavadních smluv a institucí, nově se zaváděly schůzky na nejvyšší úrovni v pravidelných intervalech k sladování politiky a také ke koordinaci postupu v různých odvětvích společenského života, například ve školství, vědě a kultuře.

Z francouzského podnětu byla vytvořena komise pod předsednictvím Ch. Foucheta, blízkého spolupracovníka de Gaulla, aby připravila návrh na „Evropskou unii“. S vědomím složitosti celé problematiky bylo doporučeno, aby v institucích byla usnesení přijímána jednomyslně s dodatkem, že členský stát, který by pro usnesení nehlasoval, by usnesením nebyl vázán. Brzy se však ukázalo, že tato komise není schopna uložené úkoly pro jejich složitost vyřešit.

Jak obtížné bylo najít nejvhodnější politické uspořádání, odráží také skutečnost, že nejdůslednějším obhájcem a propagátorem co nejtěsnější federace ve společenství bylo Nizozemsko, které zároveň usilovalo o přijetí Velké Británie za nového člena, ačkoli u ní se muselo předpokládat, že naopak bude obhájcem zachování národních států. Navíc nelze zapomínat, že britská vláda společně s žádostí o vstup do EHS formulovala i řadu těžko přijatelných změn do smluv zakládajících Společenství. Odpor Francie proti jejímu přijetí zůstal velmi důsledný a vstup Velké Británie nebyl schválen.

Velká Británie byla stejně jako Francie stálým členem Rady bezpečnosti a Francie by pak jejím vstupem své dosavadní výsadní postavení ve Společenství ztratila. Zajímavé bylo, že všichni členové EHS byli členy NATO, a proto se v rámci Společenství bezpečnostní otázky téměř neprojednávaly. Hrozilo totiž, že by se o nich mohlo jednat jen v rámci celého NATO, jak to mimo jiné navrhovala například Velká Británie, a to by se muselo počítat s rozhodující úlohou USA. A tak nelze vyloučit, že i to vedlo k rozhodnutí generála de Gaulla postavit se v lednu 1963 jednoznačně proti vstupu Velké Británie do Evropského společenství.

Tehdy také začal generál používat ne snadno pochopitelný termín „evropská Evropa“. Objevily se různé jeho výklady a média jej často přepisovala jako „malá Evropa“, odlišující Společenství od celé Evropy. Někdy se zdálo, že se jím generál snaží naznačit snahu uvolnit Společenství sjednocující se Evropy ze závislosti na USA v rámci NATO. Současně se tím bojovalo i proti bipolaritě, neboť i rozšířené společenství by představovalo jen jednu část Evropy, zatímco generál vždy chápal Evropu jako celek, a proto brzy začal hovořit především o „Evropě od Atlantiku po Ural“ a v podstatě tak podporoval myšlenku jednoty Evropy.

## Německá otázka a Evropa

---

Jedním z nejsložitějších problémů evropské politiky byla německá otázka. Po válce vznikly na území Německa dva státy, ty se zapojily do dvou proti sobě stojících mocenských bloků. A navíc v rozděleném Berlíně představovaly tři západní sektory spolu zvláštní ekonomicky spojený útvar odlišný od společenského uspořádání okolní NDR.

Bylo zcela jasné, že rozdělené Německo je neoddělitelně spojeno s bilaterálním rozdělením Evropy, a jakékoli představy jednotné Evropy se budou muset s touto otázkou vyrovnat. De Gaulle byl jedním z prvních, kdo řekl, že řešit ji bude muset celá Evropa, i když si uvědomoval její mimořádnou složitost řešení a také dlouhodobost všech snah najít cestu k sjednocení Německa.

V srpnu 1961 dostalo rozdělení Německa novou dimenzi, když se vláda Německé demokratické republiky se souhlasem a za podpory svých spojenců z Varšavské smlouvy rozhodla postavit zeď na hranicích uvnitř Berlína a vzít do vlastních rukou jejich kontrolu. Snažila se tak zabránit volnému průchodu mezi Západním Berlínem a východní částí, jež byla pod její správou, a znemožnit tak únik inteligence, která po vystudování zdarma na vysokých a jiných školách NDR odcházela do SRN, kde nacházela lepší podmínky pro své uplatnění odborné i životní. Zeď byla postavena na území NDR, práva tří okupačních jednotek pohybovat se po celém území Berlína nebyla narušena, a tak protesty západních mocností neměly účinku.

Je zajímavé, že necitlivé rozdělení velkého města a dokonce pronásledování těch, kdo se snažili „Berlínskou zeď“ překročit, končící mnohdy smrtí, nenarušilo významněji mírové soužití v Evropě. Snad k tomu přispělo to, že v září 1961 se v Bělehradu ustavilo jako samostatný mezinárodní faktor „Hnutí nezúčastněných“. Zapojila se do něj většina bývalých kolonií, které v roce 1960, symbolicky nazvaném „rokem Afriky“, získaly nezávislost a staly se plnoprávnými členy OSN. Valným shromážděním OSN také byla v prosinci

1960 schválena „Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním územím a národům“.

Svolavatelé bělehradské konference byli egyptský a jugoslávský prezident a indický premiér a 25 států se zde rozhodlo nezapojit se do žádného existujícího mocenského bloku a společně se snažit prosazovat v mezinárodních vztazích politiku mírového soužití. Bipolarita tak měla dostat jakýsi třetí rozměr a začalo se hovořit o „třetím světě“. Na konferenci byla za řádného člena přijata Alžírská republika, jejíž prozatímní vláda, sídlící v zahraničí, byla na ní zastoupena, a snad i to pomohlo, že na jaře 1962 začala mezi ní a francouzskou vládou jednání, jež vedla poměrně rychle k vyhlášení nezávislosti Alžírska v červenci 1962.

Vyřešení alžírské otázky dalo generálovi více prostoru pro diplomatickou aktivitu a ta se projevila v evropské politice zvýšenou pozorností k francouzsko-německým vztahům. Odmítal jednat s Německou demokratickou republikou, ale jednoznačně se postavil za německo-polskou hranici na Odře a Nise. Začal více hovořit o „Evropě od Atlantiku po Ural“ a svým způsobem podporoval myšlenku celoevropské spolupráce. Mimo jiné tím, že zcela jednoznačně podpořil myšlenku francouzsko-německého usmíření jako podmínky pro rozvoj míru a spolupráce v Evropě a začal v tomto směru působit.

Na podzim 1962 navštívil několik významných měst v SRN a veřejná vystoupení obvykle zakončil několika větami německy s výzvou ke spolupráci a přátelství, což mělo obrovský ohlas u posluchačů a získalo mu masové sympatie. Jistým vyvrcholením této politiky přátelství byla jeho přednáška ve Velitelské akademii německého bundeswehru v Hamburku, kde celý projev přednesl německy a zdůraznil, že na důstojnících v obou zemích závisí, bude-li udržen mír, neboť bez nich nelze vést válku.

Završením této politické aktivity byl pak 22. ledna 1963 v Paříži slavnostní podpis „Smlouvy o francouzsko-německé spolupráci“. Tato neobvykle krátká smlouva nemá preambuli a po několika úvodních slovech přistupuje hned k podstatě věci. Má tři části: I. Organizace, II. Program a III. Závěrečná ustanovení a stala se základem dlouhodobé spolupráce, která velmi silně ovlivnila vývoj Evropského společenství.

Francouzsko-německá spolupráce se měla soustředit na oblast zahraniční politiky, obrany a otázky výchovy mládeže. Nejvyšším šéfům ukládala scházet se, kdykoli to bude nezbytné, ale nejméně dvakrát do roka. Ministři zahraničí měli spolu jednat čtyřikrát ročně a vysocí úředníci, pověřeni jednotlivými úkoly, každý měsíc. K pravidelným schůzkám mělo docházet i mezi ministry obrany a šéfy generálních štábů a podobná setkání byla také uložena osobám odpovědným za třetí oblast spolupráce.

Nejkonkrétněji byla rozpracována spolupráce ve třetí oblasti, a to ve vyučování cizích jazyků, úpravě platnosti diplomů a spolupráce ve vědeckém výzkumu. Pro různé formy vzájemného poznání bylo vytvořeno zvláštní kuratorium, jež mělo mít vlastní fond na organizování nejrůznějších společných akcí mládeže obou států. Pozoruhodné bylo, že smlouva nepočítala s možností vypovězení či skončením platnosti.

Ve východní Evropě byla tato smlouva vládními místy a ideologicky jasně orientovaným tiskem kritizována jako pokus vytvořit zpátečnickou „osu Bonn – Paříž“ v čele s politickými staříky, Adenauerem a de Gaullem, narušující snahy o politiku kolektivní bezpečnosti v Evropě.

Velmi zajímavé bylo, že ratifikace této smlouvy narazila na kritiku nejen ve francouzském Národním shromáždění, kde generálovu politiku nikdy neopomenula kritizovat levice a odmítali ji i zastánci důsledné integrace, ale také ve Spolkovém sněmu SRN. Tam se zvedl odpor těch, kdo dávali přednost orientaci na spolupráci s USA a smlouvu odmítali jako přílišnou vazbu na Francii. Snažili se ke smlouvě připojit preambuli, kde by byla zdůrazněna priorita spojenectví s USA v zahraniční politice SRN, ale smlouvu se tak doplnit nepodařilo. Znovu se tak potvrdilo, že vytváření Evropského společenství bez vazby na USA je pro mnohé politiky v některých evropských zemích velmi těžko přijatelné.

## **EHS, přidružení a RVHP**

---

Složitým problémem byl i vztah nově nezávislých afrických zemí, bývalých kolonií Belgie, Francie a Itálie, k Evropskému hospodářskému společenství. Minulá spojení kolonií s metropolemi nebylo možno den ze dne zcela přerušit a bylo v zájmu obou stran najít nové formy další spolupráce. Při jednání se mělo vycházet z politiky OSN usilující o pomoc rozvojovým zemím, ke které se všichni členové OSN koncem roku ve schválené deklaraci zavázali. Nebylo však snadné najít nové formy, když z mnoha stran se ozývala kritika, že jde ze strany EHS o kolektivní neokolonialismus.

Nebylo snadné všechny nejrůznější vazby mezi metropolemi a koloniemi zmapovat a ještě obtížnější bylo dát jim novou formu. V prvé řadě šlo o vztahy Francie k bývalým koloniím v Africe na jih od Sahary, kde bylo možno navázat na nové vztahy, které začala postupně upravovat gaullistická vláda. Bývalými belgickými koloniemi v této oblasti bylo nesmírně bohaté Kongo a méně lákavé Burundi a Rwanda a Itálie kdysi spravovala většinu Somálska. Jednání o přidružení těchto nových států, členů OSN, k EHS skončila 20. 7. 1963 podpisem smlouvy v Yaoundé v bývalé francouzské kolonii Kamerunu.

Problémy však byly i uvnitř EHS. Na podzim 1963 došlo k nemalému napětí v otázce zemědělské politiky. Zemědělství hrálo v různých členských zemích dosti odlišnou úlohu. Především ve Francii, kde mimořádně významnou složkou zemědělství bylo vinařství, musela vláda usilovat o různé výjimky, které v členských zemích, mimo Itálii, opírajících se především o průmyslovou výrobu, nebyly tak nezbytné a často se zdály ostatním nadbytečné.

Ke skutečné krizi však došlo až o rok později, když nový západoněmecký kancléř Erhard, který vystřídal Adenauera, předložil bez konzultace s francouzskou stranou program dalšího postupu integračního procesu, i když v podstatě podle Římských smluv. Narušilo to jak spolupráci francouzsko-německou, tak i ovzduší ve Společenství, kde dosud bylo poněkud výjimečné postavení generála respektováno.

Jeho celková mezinárodní autorita a popularita v západoněmecké veřejnosti, zvláště po úspěšných cestách ve spolkovém Německu na podzim 1962, byly tak velké, že se vážně uvažovalo o možnosti postavit ho do čela EHS jako prezidenta. Po reakci na francouzsko-německou smlouvu o přátelství na jaře 1963 ve Spolkovém sněmu bylo jasné, že tyto tehdejší úvahy přeceňovaly sympatie veřejnosti a nebraly dostatečně úvahu o politickém pozadí eventuálních voleb.

Také ve východní části Evropy existovala ekonomická organizace, která si za úkol vytyčila spolupráci několika států – „Rada vzájemné hospodářské pomoci“. Její složení však bylo podstatně jiné než EHS. Programově se soustřeďovala jen na hospodářské otázky, které měly prohloubit vztahy mezi státy zapojenými v mocenském bloku v čele se Sovětským svazem. Byl to úkol v podstatě nespílitelný, neboť Sovětský svaz byl téměř soběstačnou velmocí, a ostatní se jeho potřebám musely přizpůsobovat. Šlo o řadu menších států, navíc se značně rozdílnou úrovní ekonomiky.

Odborníci ve vedení RVHP s velkým zájmem sledovali úspěchy EHS a zkoumali, zda by některé jeho postupy nebylo možno realizovat také v RVHP. Bylo to však nesmírně obtížné, neboť na Západě se v podstatě jen upravovaly podmínky pro lepší hospodářský rozvoj, když jednotlivé podniky už úzce spolupracovaly do jisté míry bez ohledu na státní hranice.

Na Východě se vedení RVHP snažilo stanovit jednotlivé etapy výstavby v členských státech a v mnoha případech tak, že potřebná výroba se tam měla teprve zavádět. Oficiálně bylo vše podřízeno společnému plánování, ale to většinou špatně fungovalo a výroba se zpožďovala a plánovanou spolupráci nebylo možno uskutečnit.

Jediné, co se v RVHP podařilo v roce 1963 prosadit, bylo ustavení Mezinárodní banky pro hospodářskou spolupráci a zavedení účtování v převoditelných rublech. To však nebylo možno srovnávat s opatřeními, která byla přijímána v EHS, kde fungoval mezinárodní obchod, zatímco v RVHP se vše nařizovalo shora a obchodní výměna se teprve měla zavádět.

Mezi pozitiva hospodářské spolupráce zemí sovětského bloku lze zařadit, že se podařilo navázat úzkou spolupráci s Jugoslávií, která v roce 1949 nebyla do RVHP pro ideologické rozpory zařazena. Postupně se jako pozorovatel zapojila prakticky do všech jednání RVHP.

Mezinárodní banka pro hospodářskou spolupráci se neměla omezovat jen na členy RVHP, ale měla navázat styky i s dalšími státy. Na tuto možnost hned zareagovala vláda SRN a už v letech 1963 a 1964 se podařilo navázat styky a dohodnout se o obchodním zastoupení s Bulharskem, Maďarskem, Polskem a Rumunskem, když s SSSR měla SRN řádné diplomatické styky. Mimo zůstávala ČSSR, neboť úprava styků s ní byla pro spolkovou vládu mimořádně obtížná vzhledem k pozůstatkům po mnichovském diktátu.

NDR měla naopak mimořádně výhodné a přímé styky s SRN v rámci tzv. vnitroněmeckého obchodu, který jí pomáhal překonat některé technické obtíže.

## Evropské společenství

---

Integračnímu procesu v Evropě se věnovaly už řadu let tři mezinárodní organizace, které vždy vytvořilo šest stejných států a které měly v podstatě obdobné instituce: nadnárodní řídicí Komisi, Radu složenou ze zástupců členských států, Shromáždění jako prozatímní parlament a Společný soudní dvůr. Bylo proto zcela logické, že se jejich vedení rozhodlo je propojit jak v zájmu úspor, tak i pro zjednodušení administrativy.

Nebylo však nijak snadné ze tří mezinárodních organizací udělat nějaký nový společný útvar. Nakonec však přece jen se podařilo udělat rozhodující krok směřující k splnění požadavku Parlamentního shromáždění, které v prohlášení z 29. 3. 1963 vyzvalo k demokratizaci Společenství. Nezapomnělo přitom uvést dlouhodobý cíl integračního procesu, jímž bylo ustavení „Spojených států evropských, nadnárodního demokratického společenství, založeného na rovnosti práv členských států a majícího vlastní, na vládách nezávislé instituce“.

Tímto krokem v duchu úsilí o demokratizaci integračního procesu byla dohoda o propojení výkonných orgánů tří společenství, podepsaná 8. 4. 1965 v Bruselu,

a protokol o tom byl připojen ke smlouvám o ESUO, EHS a EURATOM. V dosavadním procesu integrace logicky převládala do značné míry technický a organizační charakter jednotlivých kroků, a tak bylo nutné dále se zamýšlet, jak zachovat a nyní dále posílit jeho demokratický charakter.

Dohoda ukládala ustavit společnou „Radu“ a společnou „Komisi“ a svěřit jim řízení všech tří integračních společenství, která měla mít společnou správu a rozpočet. Dále se mělo přikročit ke „sladčování“ všech předpisů a nařízení, což vyžadovalo poměrně mnoho času. Společný měl být i „Soudní dvůr“ a také „Shromáždění“, které se mělo stát „Evropským parlamentem“ voleným přímo a vybaveným zvýšenými pravomocemi. Od té doby se zjednodušeně hovoří o „Evropském společenství“ jako o významném činiteli evropské politiky.

Nesnadné však bylo rozhodnout o umístění hlavních orgánů Společenství. Bylo jasné, že hlavní sídlo Společenství zůstane v Bruselu, kde už zakotvily EHS a EURATOM, těžko se dalo něco měnit na tom, že Parlamentní shromáždění zasedalo ve Štrasburku v místě Poradního shromáždění Rady Evropy, a tak jen Lucemburk přestával být sídlem ESUO, a proto se tam měla usídlit Evropská investiční banka, Statistický úřad a Úřad publikační.

I když v Evropském společenství zůstávalo v popředí budování společného trhu, neznamená to, že by se opomíjely problémy politické. Evropská politika byla stále v zajetí bipolarity, ale integrační proces se nikdy necítil být jen západoevropskou záležitostí. Také OSN si udržovala jistý celoevropský pohled na mezinárodní vztahy, který dosvědčuje rezoluce XX. Valného shromáždění z roku 1965 iniciovaná východoevropskými státy „O akcích na regionální úrovni za účelem zlepšení dobrých sousedských vztahů mezi evropskými zeměmi s rozdílnými politickými a sociálními systémy“.

Důsledným bojovníkem za celoevropské nazírání politických problémů kontinentu byl generál de Gaulle, a to se zřejmě promítalo i do některých postojů Společenství. Netajil se svým přesvědčením, že jednou bude muset Evropa překonat své rozdělení, a to mimo jiné proto, aby se mohla opět stát nejen významným centrem civilizace, ale také zaujmout odpovědné místo v úsilí o zajištění světového míru a bezpečnosti národů.

Na tiskové konferenci 9. 9. 1965 shrnul jako francouzský prezident své názory takto: *„Neváháme doufat, že přijde den, kdy Evropa, aby mohla dosáhnout konstruktivního porozumění od Uralu po Atlantik, bude chtít řešit své problémy a především problém Německa jediným způsobem, jímž je to možné, tedy na základě všeobecného souhlasu. Ten den by náš kontinent mohl převzít pro dobro všech lidí ve světě úlohu, odpovídající jeho zdrojům a kapacitám.“*



Zajímavé je, že generál vystoupil jako uvědomělý Evropan usilující o řešení celoevropských problémů právě v okamžiku, kdy ve sporech o politické uspořádání EHS se dostal do jisté diplomatické izolace, a dokonce odvolal zástupce Francie z Rady a začal praktikovat politiku „prázdné židle“. Teprve počátkem roku 1966 se podařilo najít tzv. „lucemburský kompromis“, na jehož základě bylo možno obnovit činnost Rady za účasti francouzských zástupců.

Generál nerad prohrával, a tak po prezidentské volbě koncem roku 1965, kdy musel po delším rozmyšlení přijmout druhé kolo, učinil diplomatický krok, který mu opět zajistil přední místo na stránkách světového tisku. Jako krok k posílení velmocenského postavení Francie rozhodl podřídít francouzské kontrole celé její území, což vedlo k odchodu velení NATO a amerických jednotek do Belgie. Brusel se tak stal jak sídlem Evropského společenství, tak i sídlem NATO.

Zároveň generál oznámil, že navštíví Sovětský svaz. Řada komentářů nechápala, proč napřed nejel do SSSR, jehož vedení by jistě uvítalo, kdyby je seznámil s postupem vůči NATO, aby za to mohl získat nějaké výhody. Teprve později mohl generál vysvětlit svůj přístup k této otázce. Prohlásil, že nejprve krokem proti NATO potvrdil, že Francie je nezávislou velmocí, a i když není tak velká jako SSSR, může mu být významným a rovnocenným partnerem v evropské politice. Proto také jeho návštěva v SSSR měla nejen velký ohlas ve světě, ale přinesla i nemálo nového do evropské politiky. A v neposlední řadě daly jeho diplomatické kroky na srozuměnou partnerům ve Společenství, že Francie není členem, kterého by bylo možno přehlížet.

## Celoevropská politika

---

Nedá se předpokládat, že by generál inicioval ideu celoevropské konference, kterou krátce po jeho návštěvě v SSSR nabídly státy Varšavské smlouvy Evropě, ale na druhé straně je nepochybné, že to nebylo v rozporu s jeho pohledem na Evropu od Atlantiku po Ural. Ústřední myšlenkou „Deklarace o upevnění míru v Evropě“, kterou Politický poradní výbor Varšavské smlouvy schválil 6. 7. 1966 na zasedání v Bukurešti, bylo „svolání celoevropské konference k projednání otázek zajištění bezpečnosti a navázání celoevropské spolupráce“. Odpovídalo to linii sovětské zahraniční politiky z počátku šedesátých let a deklarace byla jen potvrzením, že nic zásadního se v sovětské diplomacii nemění ani po odchodu N. S. Chruščova do důchodu.

Myšlenka celoevropské konference byla plně v souladu nejen se zahraniční politikou gaullistické Francie, ale i spolkového Německa, kde se ustavila vláda velké koalice, ve které ministrem zahraničí se stal sociální demokrat W. Brandt, zastávající nejen odzbrojení, ale i nové německé politiky vůči evropskému

Východu. Tyto změny se pozitivně promítly i do orientace NATO, kde zvláštní komise v čele s belgickým politikem P. Harmelem došla k závěru, že „sovětská doktrína mírového soužití změnila charakter vztahů k Západu“, a současně vyslovila i jistou podporu evropskému integračnímu procesu konstatováním, že „Evropa se zotavila a směřuje ke své jednotě“.

Tento trend odpovídal národním zájmům Československa a začala se vytvářet evropská dimenze jeho zahraniční politiky, založené na zásadě mírového soužití. Již několik let usilovala o prosazení právní kodifikace mírového soužití v OSN, na jaře uzavřela nové spojenecké smlouvy s Polskem a NDR a zvláštní pozornost věnovala evropské hospodářské spolupráci.

Na rok 1967 připadalo 20. výročí vzniku Evropské hospodářské komise a to vedlo československou diplomacii k vypracování rozsáhlého memoranda, v němž se uvažovalo o výstavbě systému vodních děl včetně vysněného průplavu Dunaj – Odra – Labe, o dostavbě evropské železniční a dálniční sítě, o modernizaci ropovodů, plynovodů a podobně. Vše mělo přispívat ke spolupráci evropského Východu a Západu včetně propojení energetických soustav napříč Evropou, což by umožnilo jejich efektivnější využití vzhledem k rozdílu času v jednotlivých oblastech Evropy.

Slavnostní deklarace, přijatá v roce 1967, zaznamenala všechny tyto podněty širší spolupráce a členské státy se zavazovaly takovouto spolupráci rozvíjet a prohlubovat. Jsou to myšlenky dodnes nosné, mnohé z nich se už začaly realizovat a na dalších se stále ještě pracuje. Aktivizace Evropské hospodářské komise, do níž byly zapojeny všechny evropské státy jako členové OSN, nabízela možnost členským státům EHS navázat styky s dalšími členy EHK a tak připravovat rozšíření EHS do celé Evropy, až by se pro to vytvořily příznivé podmínky.

Výroční konference EHK svými usneseními tehdy jednoznačně podpořila úsilí o celoevropskou konferenci. Rozvíjení spolupráce v rámci EHK bylo také plně v souladu s prohlubováním integračního procesu cestou sjednocení tří společenství, jejichž dohoda o sloučení ESUO, EHS a EURATOMU vstoupila 1. 7. 1967 v platnost.

Dostí neobvyklým jevem v evropské politice byly události v Československu na podzim 1967, kdy se ve vedení vládnoucí Komunistické strany Československa začalo meritorně diskutovat o celé řadě vážných problémů, včetně vztahů Čechů a Slováků. Uvolnění mezinárodního napětí dávalo prostor pro hlubší pohled na hospodářské a vnitropolitické problémy, které byly v době studené války odsouvány do pozadí.

Výměna ve vedení KSČ odstartovala začátkem roku 1968 proces hledání náprav minulých chyb v duchu „obrodného procesu“, kterým chtěla československá společnost navázat na demokratické tradice minulosti a formulovat i zásady budoucího vývoje. O všem se v tisku otevřeně psalo, vyměňovaly a střetávaly se názory a rozvíjel se zcela svobodný běh občanské společnosti včetně vytváření nových organizací a institucí.

Mezinárodní tisk začal psát o „pražském jaru“ a komentátoři nazvali probíhající společenský proces hledáním „socialismu s lidskou tváří“. Velká většina československé veřejnosti podporovala opatření, která nová vláda prováděla na základě „Akčního programu“, vypracovaného KSČ. Všechny vládní změny se týkaly hospodářského a vnitropolitického života, jen o zahraniční politice se v československých vládních kruzích nejednalo, ta zůstávala beze změn.

Demokratizační opatření československé vlády však vyvolala nesouhlas vládních kruhů v jiných socialistických státech a z nich stále častěji zaznívala různě motivovaná kritika. Vždy však byla v pozadí obava, aby i veřejnost v těchto státech nezačala požadovat podobné společenské změny, k jakým docházelo v Československu. Naproti tomu v ostatní Evropě jak u veřejnosti, tak i ve vládních kruzích nacházel československý obrodný proces plné sympatie a podporu.

Všechno skončilo vojenskou intervencí některých spojeneckých států z Varšavské smlouvy, která zarazila demokratizační proces. Zajímavé bylo, že tímto krokem velmi mnoho utrpěl Sovětský svaz, neboť ztratil sympatie a podporu revolučních sil ve světě, ale nebyl znemožněn proces mezinárodního uvolnění. Vlády Západu posoudily intervenci jako řešení vnitřních problémů sovětského bloku a zájem na dalším mírovém soužití byl přece jen větší, a ten sovětská zahraniční politika nezpochybňovala, ale naopak jen ještě aktivizovala své iniciativní kroky příprav na celoevropskou konferenci.

## **Na cestě k celoevropské konferenci**

---

Nástup do sedmdesátých let 20. století tak byl naplněn velmi aktivním jednáním o celoevropské konferenci zvláště některých menších evropských států, když zájmy supervelmocí, SSSR a USA, se soustředily na otázky jaderných zbraní. K závažným změnám docházelo také v evropském integračním procesu, ale to proto, že z politického života v roce 1969 odešel generál de Gaulle a pod novým prezidentem G. Pompidouem přestala Francie bránit rozšíření a prohloubení Společenství.

Jednání na vládní úrovni s Dánskem, Irskem, Norskem a Velkou Británií se velmi rychle dopracovala pozitivních výsledků a už v roce 1972 bylo rozhodnuto přijmout Dánsko, Irsko, Norsko a Velkou Británii za nové členy Společenství. Šestka se konečně rozrůstala a zdálo se, že toto rozšíření nebude ojedinělým, i když proces přizpůsobování nebyl pro nové členy nijak snadný a jednoduchý. Novými zájemci o členství se staly Malta a Kypr, které se Společenstvím podepsaly smlouvy o přidružení.

Také ve východní Evropě se hledaly cesty, jak prohloubit spolupráci členských států RVHP, jejíž vedení vypracovalo „Komplexní program dalšího prohlubování a zdokonalování spolupráce a rozvoje socialistické ekonomické integrace“. Zavedení „převoditelného rublu“ mělo být jednou z cest, jak těchto cílů dosáhnout, ovšem podmínky pro integraci zde byly značně odlišné od základů integrace ve Společenství.

Myšlenku celoevropské konference aktivně podporovala velká většina evropských států. Přinášela výrazné uvolnění mezinárodního napětí a to otevřelo cestu k přímému jednání dvou německých států a tím i nakročení k postupnému řešení německé otázky jako celku. Smlouva SRN s SSSR a později s Polskem a úpravy vztahů s některými dalšími socialistickými státy působily zpětně pozitivně na přípravná jednání o pojetí konference. Jen jednání československo-německé vázlo především na otázce překonání důsledků mnichovského diktátu.

Evropská politika jako celek potvrzovala správnost politiky mírového soužití, a tak nemůže překvapit, že i USA postupně došly ke změně některých aspektů své zahraniční politiky a koncem roku 1971 došlo k rozhodnutí navázat přímé styky mezi Čínskou lidovou republikou a USA. Komuniké o cestě prezidenta Nixona do Číny poprvé označilo „mírové soužití“, dosud americkou diplomacií označované jen za sovětskou propagandu, za základ vzájemných vztahů obou velmocí. Podpis podobného komuniké na pozdější návštěvě prezidenta Nixona v SSSR už nikoho nepřekvapil, neboť USA se nakonec přece jen podílely na přípravách celoevropské konference, která byla výrazným důkazem o vhodnosti mírového soužití jako základu mezinárodní politiky.

Inspirátorem této nové politiky USA byl Henry Kissinger jako americký ministr zahraničí. Z rozboru mezinárodní situace vyvodil, že nejvýznamnějšími činiteli světové politiky se vedle dvou supervelmocí, SSSR a USA, stává i nejlidnatější stát Čína. Dosud měly USA diplomatické styky jen s Tchaj-wanem a ten také, díky podpoře USA, zastupoval Čínu v Radě bezpečnosti. V OSN však přibývalo členů nakloněných tuto situaci změnit. Proto Kissinger formuloval zásadu trojúhelníkové diplomacie, na jejímž základě měly světovou politiku řídit SSSR a USA společně s Čínskou lidovou republikou. A tak ke změně v zastoupení Číny

v OSN došlo za plné podpory USA a evropská dimenze ustoupila v americké diplomacii až za tuto spolupráci tří velmocí.

Ukázalo se totiž, že úvahy H. Kissingera dát novou dimenzi Atlantickému paktu vypracováním „nové Atlantické charty“ a soustředit hlavní pozornost na „oživení atlantického partnerství“ nenachází v Evropě potřebný ohlas. Perspektiva celoevropské konference naznačovala rovnost všech účastníků, zatímco v NATO měly vždy USA hlavní slovo a rozhodující vliv a to se některým evropským členům už nezdálo nejvhodnější. Média občas rozlišovala „evropskou Evropu“ a „atlantickou Evropu“.

Jistým odrazem tohoto myšlení mohla být i rozhodnutí Evropského společenství, nyní už devítičlenného (když v Norsku lidové hlasování odmítlo začlenit zemi do Společenství), vystoupit 20. 10. 1972 na poradě šéfů států se zásadním „Prohlášením“. Po dlouhém desetiletí, kdy se Šestka nemohla rozšiřovat, bylo třeba se hlouběji zamyslet nad novými možnostmi v budoucnosti. V úvodu Prohlášení ocenilo, že „se projevuje všeobecná touha po zmírnění napětí a spolupráci, která odpovídá zájmu a hlubokému přání všech národů“, a z toho vyvodilo, že „se zvyšují úkoly Společenství a je na ně přenášena nová odpovědnost“. Dále se uvádělo, že „nastal okamžik pro Evropu, aby si jasně uvědomila jednotu svých zájmů, rozsah svých možností a důležitost svých úkolů“.

Na podzim 1972, kdy se rozhodovalo o tom, má-li se uskutečnit celoevropská konference, představovalo Prohlášení jasnou podporou těchto plánů. Dále zdůrazňovalo, že „Evropa musí být schopna uplatnit svůj hlas ve světových záležitostech a poskytnout originální příspěvek, který by odpovídal jejím lidským, duchovním i materiálním zdrojům, a prosazovat své vlastní koncepce v mezinárodních vztazích, odpovídající jejímu poslání otvírat cesty pokroku, míru a spolupráci“.

Dokument provedl jistou bilanci dosavadní činnosti Společenství a formuloval nejbližší úkoly. V jednom z bodů se uvádělo: *„Členské státy Společenství v zájmu dobrých sousedských vztahů, které by měly existovat mezi všemi evropskými zeměmi bez ohledu na jejich zřízení, potvrzují své odhodlání podporovat spolu s východními zeměmi kontinentu, zejména při příležitosti Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, provádění své politiky uvolňování napětí a míru a vytvoření širší hospodářské a humanitní spolupráce na trvalé základně.“*

V dalším si ukládalo: *„Podle svých politických cílů umožní evropské uspořádání Evropě potvrdit její identitu při zachování věrnosti tradičním přátelstvím a spojenectvím jejich členských států a zaujmout místo ve světových záležitostech jako samostatný celek, odhodlaný podporovat lepší mezinárodní*

*rovnováhu při respektování zásad Charty OSN. Členské státy Společenství jako hybná síla evropského uspořádání potvrzují svůj záměr přetvořit do konce současného desetiletí komplex svých vztahů v Evropskou unii.“*

Jednání o celoevropské konferenci, probíhající na základě všeobecného souhlasu, tedy konsenzu, dospělo 6. 6. 1973 k dohodě o „Závěrečných doporučeních“ navrhujiících nejen konání konference, ale i další kroky její přípravy. Byla přijata nabídka Finska uspořádat konferenci v Helsinkách, jednat se mělo také podle zásady konsenzu a na programu byly tři okruhy otázek: 1) o bezpečnosti, 2) o spolupráci v ekonomice, vědě, technice a životním prostředí a 3) o spolupráci v otázkách humanitních, kulturních a dalších a zvláště se mělo uvažovat o tom, jak v mírovém procesu konference pokračovat po jejím ukončení.

„Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě“ začala v Helsinkách 3. 7. 1973 na úrovni ministrů zahraničí a brzy začala pracovat ve výborech a komisích na otázkách stanovených na jejím programu. Ovzduší konference bylo pracovní a přátelské, k čemuž zřejmě přispělo to, že na podzim 1972 se podařilo nejsložitější vojenské otázky odsunout na zvláštní „Konferenci o snížení stavu ozbrojených sil a výzbroje ve střední Evropě“, o nichž by paralelně s KBSE jednaly ve Vídni členské státy NATO a Varšavské smlouvy,

Na konferenci v Helsinkách bylo zastoupeno celkem 35 států: 13 evropských členů NATO (Belgie, Dánsko, Francie, Island, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Řecko, Spolková republika Německo, Turecko a Velká Británie), 7 signatářů Varšavské smlouvy (Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko a Sovětský svaz) a další skupinu vytvořily státy nezapojené do bloků či neutrální (Finsko, Irsko, Jugoslávie, Kypr, Lichtenštejnsko, Malta, Monako, Rakousko, San Marino, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko a Vatikán). Pozvání odmítla Albánie a nebyla pozvána Andorra jako ne plně suverénní stát, ale plnoprávními účastníky se staly Kanada a USA, jejichž ozbrojené síly byly rozmístěny na evropském území.

Slavnostního úvodního zasedání se zúčastnili generální tajemník OSN, tehdy Rakušan Kurt Waldheim, a vše proběhlo plno optimismu, že se podařilo tak početnou konferenci uspořádat. Komuniké o první fázi, kde vedoucí delegace pronesly své projevy, a která trvala jen několik dní, uvedlo, že o účast projevily zájem některé mimoevropské státy, především ze Středomoří, ale o jejich přizvání nebylo dosaženo dohody. V závěrečném komuniké účastníci potvrdili „odhodlání svých vlád přispět k úspěchu konference“.

# Otázka identity Evropy

---

Co je Evropa, bylo vcelku jednoznačně uznáváno zeměpisně, neboť její území bylo na severu, západě a jihu omýváno mořem a jen na východě byla za její hranici brána pohoří Ural a Kavkaz na území Ruska. Politicky stále ještě převládalo chápání bilaterálně rozděleného kontinentu doplňované diplomaticky uznávanou či jen v praxi respektovanou neutralitou dalších evropských států.

Pozoruhodné bylo, že po několika málo měsících po začátku konference, nyní už devítičlenné Evropské hospodářské společenství, dosud téměř výhradně soustředěné na otázky hospodářské, vstoupilo výrazně do evropské politiky 14. 12. 1973 „Dokumentem o evropské identitě“. Dalo se předpokládat, že touto otázkou se bude zabývat celoevropská konference, ale nečekalo se to od EHS, i když to už v Prohlášení minulého roku nenechávalo nikoho na pochybách, že je připraveno aktivně se podílet i na evropské politice a nijak se neomezovat jen na hospodářskou problematiku.

V preambuli Dokumentu státy Devítky zdůrazňují, že „považují za časově potřebné vypracovat dokument o evropské identitě, jímž chtějí především blíže určit své vztahy k ostatním zemím světa, jakož i své odpovědnosti a svoje místo ve světové politice“. To jasně potvrzuje, že Evropské společenství chápe Evropu v jejím nedělitelném celku a zároveň se zamýšlí nad jejím vztahem k ostatnímu světu. Společenství se chtělo soustředit na „společné dědictví, vlastní zájmy, zvláštní závazky Devítky a stav sjednocovacího procesu ve Společenství, zjistit již dosažený stupeň soudržnosti vůči ostatnímu světu a z toho vyplývající odpovědnosti a vzít zřetel na dynamický charakter evropského díla sjednocení“.

Zde formulované dlouhodobé zaměření se logicky liší od pojetí konference, neboť tu většina účastníků považovala především za nezbytný krok k stabilizaci bezpečnostní situace v Evropě. Nepodařilo se totiž ukončit válku řádnou mírovou smlouvou a závěrečný dokument ji měl do jisté míry nahradit. V jednání se také měly hledat cesty, jak po konci konference nadále zajišťovat Evropě bezpečnost a mír.

Rozsáhlý dokument o identitě je rozdělen do tří částí. První část „Soudržnost devíti členských států Společenství“ měla zřejmě upřesnit některé aspekty integračního procesu. Řadu problémů již muselo řešit původních šest členů, zatímco noví členové se asi ještě zcela nevzdali některých svých názorů z doby budování Evropského sdružení volného obchodu. Společenství zůstávalo otevřené pro vstup dalších evropských států ve snaze dosáhnout toho, aby

Evropa „mluvila jedním hlasem“, a slibovalo, že „urychlí potřebné práce k vytvoření evropské unie“.

Ve druhé části „Evropská identita ve světě“ se dokument věnoval různým otázkám vztahů s dalšími evropskými státy včetně vztahů se Sovětským svazem a socialistickými státy, spolupráci s Radou Evropy, problematice vztahů k rozvojovým zemím, zvláště bývalým koloniím, stejně jako k jiným mimoevropským státům, zvláště Číně, Japonsku a Kanadě, a v neposlední řadě úsilí o rovnoprávné vztahy s USA.

Třetí část byla shrnující a měla titulky „Dynamika evropského díla sjednocení“.

Bylo velmi neobvyklé, že dokument, který vypracovali ministři zahraničních věcí členských států Společenství, doprovodilo den po jeho uveřejnění „Prohlášení konference šéfů států a vlád členských států evropských společenství“. Nejvyšší představitelé členských států asi chtěli tímto Prohlášením zahájit novou etapu řídicí práce, neboť slíbili scházet se na nejvyšší úrovni, a to vždy, když si to situace vyžádá.

V závěru prohlášení nejvyšší představitelé Devítky vyjádřili „přesvědčení, že Evropa svým sjednocením může hrát úlohu, která bude odpovídat její historii a jejím schopnostem ve službě hospodářského a sociálního pokroku ve Společenství, ve prospěch růstu a industrializace rozvojových zemí a pro mír mezi všemi národy“.

Je pochopitelné, že takovéto vyhlášení úkolů sjednocené Evropy bylo pobídkou Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě k ještě intenzivnější práci a k zaujetí odvážnějších stanovisek. A dá se předpokládat, že stanovisko Devítky významně přispělo k tomu, že světová veřejnost přiznala roku 1973 označení „Rok Evropy“.

Pravidelná schůzka EHS na nejvyšší úrovni se opět sešla o rok později v prosinci 1974 a ve zvláštním komuniké informovala o nejdůležitějších projednávaných problémech, jako byla hospodářská a měnová unie, konvergence hospodářských politik, regionální politika, problémy zaměstnanosti, energie a zachování příslušnosti Velké Británie ke Společenství. Bylo zde také rozhodnuto svolávat takovéto schůzky jako „Evropskou radu“, a to vždy, kdy to bude třeba, a pod tímto názvem byly schůzky zařazeny v roce 1975 do organizační struktury Společenství.

## Helsinský mírový proces

---

Konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) daly evropské národy příklad, jak i složité mezinárodní problémy se dají při dobré vůli řešit. Z Evropy



vzešly ve 20. století dvě světové války a nyní se reputace Evropy přece jen trochu napravovala. Média začala používat označení této politiky jako „helsinský mírový proces“.

Konsenzus se jako způsob konferenčního jednání jednoznačně osvědčil a byl jednoznačně přivítán menšími a malými státy. Mnohé velmoci se však cítily omezovány ve svých mezinárodních aktivitách, a tak se na pozvání francouzského prezidenta sešli v Rambouilletu u Paříže v polovině listopadu 1975 nejvyšší představitelé šesti nejbohatších zemí světa, Francie, Itálie, Japonska, Spolkové republiky Německo, USA a Velké Británie. Oficiálně se měli radit, jak čelit důsledkům ropné krize, která postihla svět v roce 1974. Těžko však lze věřit, že šlo jen o ropu, protože porada na nejvyšší úrovni se nemohla nevěnovat mnoha dalším důležitým problémům světové politiky. Média konferenci označila G – 6, tedy šest největších. Brzy k nim přibyla Kanada a později byl k některým poradám G – 7 přizván i SSSR.

Společenství v roce 1975 projednalo vztahy k bývalým koloniím nových členských států a dohodou podepsanou 28. 2. 1975 Lomé v Togu byla doplněna smlouva z Yaoundé. Přidružených států v Africe, Karibské oblasti a Tichomoří bylo celkem 46 a jejich vztahy k bývalým metropolím a Společenství jako celku byly nově upraveny. Tato politika Společenství byla kritizována za strany socialistických států jako nekolonialismus a ze strany USA jako narušení svobody obchodu.

V březnu 1975 se Evropská rada sešla v Dublinu, aby potvrdila jistou decentralizaci a boj proti „bruselocentrismu“. Podobným směrem k demokratizaci integračního procesu působil také tlak Shromáždění, aby co nejdříve byly uspořádány přímě volby do Evropského parlamentu, a tak bylo rozhodnuto je uspořádat v roce 1979.

Velkým tématem diskuzí o demokratizaci byla v polovině sedmdesátých let subsidiarita. Složitě slovo převzaté z církevního slovníku najdeme poprvé v tzv. Tindemansově zprávě, kterou vypracoval o stavu Společenství v roce 1976. Později ji použil Altiero Spinelli ve svém návrhu smlouvy o Evropské unii v roce 1984 a pak už se objevovala stále častěji, aby nakonec zakotvila ve Smlouvě o Evropské unii jako jedna z důležitých zásad demokratického uspořádání společnosti.

V podstatě jde o to, aby vše, co je možno řešit na místní úrovni, bylo řešeno tam a teprve složitější problémy, dotýkající se větších oblastí a širších souvislostí, byly postupovány k projednávání a rozhodování vyšším orgánům. Logicky se subsidiarita stala významným prvkem demokratizace integračního procesu v sedmdesátých a následujících letech, i když ne vždy bylo jednoduché se jí řídit.

Pro evropský integrační proces se v té době vytvářely velmi příznivé mezinárodní podmínky, neboť evropské komunistické hnutí se v roce 1976 na konferenci v Berlíně jednoznačně vyslovilo nejen pro helsinský mírový proces, ale také pro plné uplatnění všech dokumentů o lidských právech.

Proto také v té době československý parlament konečně ratifikoval smlouvy OSN o lidských právech a společně s přijetím helsinského Závěrečného aktu vytvořil podmínky pro vznik „Charty 77“. Ta nenavrhovala svržení socialistického režimu v Československu, ale jen upozorňovala parlament na to, že se nedodržují zákony o lidských právech, které on schválil, a proto nebylo možné proti signatářům Charty uspořádat proces. Policie si však našla různé formy pronásledování a šikany, což mělo velmi silný ohlas všude ve světě.

V rámci helsinského mírového procesu začalo působit mezinárodní hnutí „Helsinki watch“, zaznamenávající a zveřejňující každé porušení lidských práv ve světě. Američtí představitelé tohoto hnutí se dokonce stali členy delegace USA na první následné schůzce KBSE v Bělehradě a na mnoha dalších konferencích, setkáních, seminářích a poradách pořádaných v programu helsinského mírového procesu.

Polovina sedmdesátých let přinesla převratné změny v Portugalsku a Španělsku, kde demokratická hnutí odstranila reakční a fašistické režimy. Před Společenstvím tak vyvstal nový úkol najít způsoby, jak pomoci demokratickému procesu v těchto zemích, jako už se snažilo v případě Řecka, kde byla svržena plukovnícká junta. Ukazovalo se stále jasněji, že integrační proces zdaleka není jen o rozvoji ekonomiky evropských zemí, ale má v programu i pomoc podporovat demokracii, kde se ještě neprosadila.

## **20 let EHS a EURATOMU**

---

Výročí bývají důvodem ke kritickému zamyšlení se nad minulostí, ale zároveň hledáním toho, jaký by měl být lepší další vývoj. Bilancování v roce výročí zahrnovalo v podstatě celé období 27 let od prvního kroku k naplnění myšlenky ekonomické integrace, ale také srovnání výsledku ekonomických pokroků a ne zcela uspokojivých výsledků v politické oblasti.

Ekonomická spolupráce měla na co navazovat a v podstatě šlo spíše o právní úpravu vztahů mezi jednotlivými členskými státy, které měly tuto spolupráci dále usnadnit odbouráním celních bariér, úpravou a sjednocením daní a dalšími rozhodnutími. Přijalo se pro ně společné označení ve francouzštině „acquis communautaire“. A to musely nové členské státy přijmout na základě jednání

o vstup do Společenství, což nedělalo v první etapě rozšíření počátkem sedmdesátých let žádné obtíže.

Koncem sedmdesátých let se však situace v Evropě dosti podstatně změnila, díky výsledkům Helsinské konference, na níž se všechny evropské státy přihlásily v „helsinském desateru“ k dobrým sousedským vztahům a rozvoji spolupráce, což bylo plně v souladu s programem Společenství. Signatáři „Závěrečného aktu“ se zároveň vyslovili pro demokratické uspořádání svých států a právě ty, které se v posledních letech touto cestou vydaly, Portugalsko, Řecko a Španělsko, se rozhodly vstoupit do Společenství.

První krok do evropských organizací udělaly vstupem do Rady Evropy Řecko v roce 1971, Portugalsko v roce 1976 a Španělsko v roce 1977. Úroveň jejich hospodářského rozvoje byla však ve srovnání s úrovní členských států Společenství nižší, a proto došlo k jistému váhání, zda a jak jim otevřít cestu k řádnému členství. Nemalý význam pro kladné rozhodnutí Evropské rady byla skutečnost, že nově demokraticky orientovaným vládám je třeba pomáhat, neboť demokracie, jako vládní forma, přináší vedle pokroku také mnohá úskalí.

Churchill prý kdysi řekl, že to je nejhorší společenské zřízení, ale že nezná lepší. Faktem je, že demokraticky dosáhnout nějaké rozhodnutí je často značně obtížné a trvá daleko déle, než když nedemokratický autoritativní režim se sám rozhodne. A to bylo i vysvětlení, proč některá opatření Společenství, budovaného důsledně na demokratických zásadách, se dlouho táhla, což vyvolávalo nemálo kritiky.

V ekonomické oblasti bylo možno na nejrůznější vazby navázat a od integračních institucí se očekávalo, že spojení a spolupráci budou usnadňovat vhodnými opatřeními a usnadňovat tak cestu k vytvoření společného trhu. V politické oblasti byla situace složitější. Členské státy měly své tradice a zvyklosti a ty nebylo vždy snadno upravit nebo dokonce odstranit. Pro společný trh byli všichni, ale úvahy o společném státním uspořádání narážely na řadu problémů.

Původní zakladatelé byli většinou přesvědčeni o tom, že se půjde klasickou cestou federace či konfederace, ale v Evropě dvacátého století šlo o něco zcela jiného než o kantony ve Švýcarsku před mnoha lety nebo o výstavbě Spojených států amerických, které se nově ustavovaly a hned do společného státu zapojovaly. V Evropě se musely hledat jiné cesty a formy. „Evropská politická spolupráce“ se jako vnitřní útvar ustavila až v době, kdy se Společenství začalo zapojovat do příprav Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a později do helsinského mírového procesu.

Politická spolupráce nebyla ve Společenství jednoduchá, neboť se týkala jak jeho mezinárodního vyzařování a uplatnění, tak i vnitřního uspořádání. Je známo, že samo Společenství se jen postupně vyrovnávalo s vnitřní kritikou nedostatku demokracie, neboť první kroky integrace se musely zákonitě zaměřit spíše na techniku a efektivitu řízení než na demokratické hledání správného rozhodnutí. Komise měla především plnit úkol řídicího střediska a jistou oponenturou jí byla Rada, ovšem jen vztahu Společenství k členům.

Oprávněné bylo volání po vlastní demokratické kontrole Společenství, a tou se mohl stát teprve přímo volený Evropský parlament, neboť Shromáždění, kam parlamenty členských států jen vysílaly své členy, mohlo být jen dočasnou náhražkou. A právě koncem sedmdesátých let se připravovaly první řádné volby do Evropského parlamentu.

Velkým krokem na cestě demokratizace se měla stát subsidiarita, ale ta se dostala do organizačního schématu Společenství až značně později, i když její princip už byl v mnoha konkrétních případech uplatňován dříve, jak si to do jisté míry praxe vyžadovala. A dá se předpokládat, že společně s jinými zásadami i ona se podepsala na přesunu úvah od federace a podobných forem celkového uspořádání Společenství k respektu členských států jako prvků společného uspořádání nového soustátí pro jaké nebylo možno najít vzor v minulosti a jen postupně se musel hledat a vytvářet.

Příprava přímé volby do Evropského parlamentu si vyžádala rozhodnutí o jeho složení, a tak bylo v usnesení Evropské rady v září 1976 stanoveno, že poslanci budou voleni na pět let a 410 míst bude rozděleno takto: Francie, Itálie, SRN a Velká Británie budou mít po 81 poslanci, Nizozemsko bude volit 25, Belgie 24 poslanců (polovina Valonů a polovina Vlámů), 15 bude Dánů, 15 Irů a 6 Lucemburčanů. První přímé volby do Evropského parlamentu se uskutečnily v červnu 1979.

Postavení Společenství koncem sedmdesátých let v mezinárodních ekonomických sférách bylo výrazně posíleno rozhodnutím ustavit „Evropský měnový systém“ a zavedením referenční měny „ECU“. Pro anglicky mluvící část to byla zkratka European Currency Unit a Francouze potěšilo, že to byla vzpomínka na francouzskou měnu ze 13. století. Stálé složení ECU se od roku 1979 vytvářel „koš“ z 33 % německé marky, 19,8 % francouzského franku, 13,4 % britské libry, 10,5 % nizozemského guldenu, 9,5 % italské liry, 9,2 % belgického franku, 3,1 % dánské koruny, 1,15 % irské libry a 0,35 % lucemburského franku. Po vstupu dalších zemí se i jejich měna zapojila do „koše“ ECU.

Společenství bylo všeobecně považováno zcela jednoznačně za významný faktor mezinárodních ekonomických vztahů, zatímco zbytek Evropského

sdružení volného obchodu, kde zůstaly Finsko, Island, Lichtenštejnsko, Norsko, Švédsko a Švýcarsko, nehrál v mezinárodních vztazích jako celek žádnou významnější úlohu. Objevovaly se zprávy, že u některých ze členů se uvažuje o přestupu do Společenství.

V oblasti mezinárodní politiky se zatím Společenství jako takové nijak významněji neprosazovalo. Občas byl předseda Komise přizván na některé schůzky G – 7 nebo jiné významné mezinárodní porady a zároveň nelze přehlédnout, že často v mimoevropských státech byli politici velkých členských států Společenství přijímáni nejen jako Francouzi nebo Němci, ale zároveň i jako představitelé Společenství.

Bylo to tak trochu, jako když v šedesátých letech diplomatický protokol odmítal zařadit při oficiálních návštěvách sovětských představitelů na čela delegací prvního tajemníka KSSS, ačkoli byl v SSSR politickou jedničkou, a zvykl si na to a přizpůsobil se až v sedmdesátých letech. V případě Společenství to bylo vlastně naopak, oficiálně představitel jednoho členského státu byl při své návštěvě mnohdy přijímán současně jako zástupce Společenství. Jedním z nejdůležitějších závěrů tohoto výročního hodnocení bylo rozhodnutí urychlit kroky k ustavení Evropské unie jako zvláštní politické a diplomatické formy Společenství. Zřejmě k takovýmto krokům dozával čas a Společenství se proto vydalo tímto směrem.

## Do osmdesátých let

---

Nástup do osmdesátých let v evropské politice dosti výrazně dokumentuje příprava a zahájení druhé následné schůzky KBSE v Madridu. Předchozí první schůzka v Bělehradě v roce 1977 už neměla atmosféru Helsinské konference a to především v otázce lidských práv. Dosavadní zvyklost, že delegace jednotlivých států byly složeny jen z diplomatů, byla v delegaci USA porušena a zástupci nevládní organizace „Helsinki Watch“ vyvolali řadu ostrých sporů. Hlavní bylo, že helsinský mírový proces sice nepokročil, ale byl zachován dohodou o další následné schůzce v Madridu v roce 1980.

Do popředí mezinárodní pozornosti se dostala otázka odzbrojení, kterou se v květnu 1978 zabývalo mimořádné Valné shromáždění OSN. Značnou aktivitu projevila v Evropě Socialistická internacionála prosazující akce za odzbrojení nazvané společně „Evropa mírový faktor“. Jednání OSN zůstalo jako obvykle převážně v oblasti teorie a schváleno bylo jen uspořádání „Týdne odzbrojení“ v každé ze členských zemí.

Reálná evropská politika však nevedla k odzbrojení. Modernizace sovětských raket středního doletu rozmístěných v Evropě vyvolala obavy západoevropských členů NATO, a začalo se proto jednat o rozmístění modernějších amerických raket v západní Evropě, což vyvolalo zvýšení napětí a výměnu ostrých nót připomínající období studené války.

Negativně se to promítlo i do americko-sovětských jednání SALT II., kde se sice podařilo sjednat jistou dohodu o balistických střelách a dalších otázkách, ale Senát USA ji koncem roku 1979 neschválil mimo jiné i proto, že v téže době zasáhl Sovětský svaz do bojů v Afghánistánu na podporu tamní revoluční vlády.

To vše vedlo až k americkému bojkotu olympijských her v Moskvě v létě 1980. Zůstal však osamocen, neboť sportovci ostatních států se jich zúčastnili. Tento rozdílný přístup USA a Evropy k SSSR se projevil i na poradě G – 7, kde ostatní účastníci nepodpořili americký návrh na embargo proti Sovětskému svazu. Protisovětská atmosféra se v USA promítla i do prezidentských voleb, kde zvítězil Ronald Reagan s programem bojkotu „říše zla“, jak označoval SSSR.

Druhá následná schůzka KBSE se tedy v prosinci 1980 sešla v Madridu v obavách, s jakými směrnicemi vystoupí delegace USA, až svůj úřad v lednu 1981 nastoupí nový prezident. Také vnitřní napětí v Polsku po stávkách v Gdaňsku a vzniku nezávislého odborového hnutí „Solidarita“ vyvolalo silný mezinárodní ohlas a s obavami se čekalo, jak se vše promítne do madridské schůzky.

Už předchozí setkání a semináře v rámci programu schváleného na bělehradské následné schůzce KBSE přinášely v Bonnu, Montreux, La Valettě i Hamburku ostřejší polemiky, zároveň však vcelku jednoznačně doporučovaly dále v helsinském mírovém procesu pokračovat.

Výrazné podpory se madridskému setkání dostalo od sílícího a početně rostoucího Společenství. Evropská rada se koncem roku 1980 sešla v Lucemburku už v deseti, novým členem bylo Řecko a také vstup Portugalska a Španělska už se dojednával. Zároveň od 1. 1. 1981 začala platit nová zúčtovací jednotka ECU jako zárodek nové měny. V závěrečném komuniké Společenství vyjádřilo svou plnou podporu madridské schůzce a postavilo se jednoznačně za tendenci k spolupráci a odmítlo konfrontační politiku.

Atmosféra v Madridu, kde bylo k jednání předloženo 87 různých námětů k diskusi, nebyla příliš přátelská a spíše převládala tendence k vzájemnému napadání. Významnou novinkou bylo ustavení skupiny N + N států, sdružující státy neutrální a nezúčastněné v blocích, která se netajila přesvědčením, že proces KBSE musí pokračovat. Byly to neutrální státy Finsko, Rakousko,

Švédsko a Švýcarsko a k nezúčastněným patřily Jugoslávie, Kypr, Lichtenštejnsko, Malta a San Marino.

V nevyjasněném ovzduší bylo rozhodnuto madridskou schůzku přerušit a další postupy klidně doma promyslet. N + N skupina totiž připravila návrh závěrečného dokumentu, jakým vždy jednání v rámci KBSE byla zakončována, takže bylo o čem přemýšlet. Podporou tomuto postupu se stala i aktivita Mezinárodní komise pro odzbrojení a mír, založena švédským premiérem Olofem Palmem, která vyvolala značnou pozornost a sympatie evropské veřejnosti.

Jednání madridské schůzky značně ovlivnil vývoj v Polsku, kde vnitropolitické napětí vyvrcholilo koncem roku 1981. Do čela vládnoucí strany byl postaven generál Jaruzelski, dosud ministr obrany, pak také předseda vlády a nyní první muž země. Vyhlášení „válečného stavu“ (mimořádný stav polská ústava neznala) bylo odůvodňováno hrozbou sovětského zásahu „na obranu socialismu jako v Československu v roce 1968“.

Madridská schůzka proto přerušila své jednání na vánoční prázdniny a N + N státy opět všem připravily nový návrh závěrečného dokumentu. Plánovaná schůzka účastníků v Madridu na jaře 1982 se sice sešla, ale brzy byla jednání opět přerušena, a to do listopadu 1982. Proces KBSE prožíval svou nejhlubší krizi, ale N + N státy se nevzdávaly a některé z nich ještě zintenzívnily svou diplomatickou činnost především jednáními se členy proti sobě stojících mocenských bloků.

Jisté uvolnění mezinárodního napětí přinesly přípravy OSN na II. zvláštní Valné shromáždění o odzbrojení na jaře 1982 a také Společenství, připomínající si 25. výročí podpisu Římských smluv o EHS a EURATOMU v březnu 1975, pomáhalo oslabit mezinárodní napětí svým konstruktivním přístupem ke vztahům evropského Východu a Západu. Vyslovalo také jasně svou podporu helsinskému mírovému procesu a politice mírového soužití.

Madridskou schůzku významně ovlivnila smrt sovětského vůdce L. I. Brežněva, jehož dlouhá neschopnost řídit nejvyšší státní a stranické instituce SSSR blokovala každá nová jednání. Nástup nového vůdce J. V. Andropova do čela SSSR přinesl pružnější sovětský přístup k mezinárodním otázkám, a tak se na jaře 1983 v Madridu otevřela cesta ke kompromisu a dohodě.

„Výsledný dokument“, schválený začátkem září 1983, jednoznačně potvrdil potřebu pokračovat v procesu KBSE a ochotu všech účastníků podílet se na „Konferenci o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti o odzbrojení v Evropě“, která se měla sejít ve Stockholmu už v lednu 1984, byla zárukou nové etapy hledání cest jak k odzbrojení, tak i k zajištění míru. Zároveň byl

vypracován program řady setkání a seminářů, kde by účastníci KBSE jednali o celé řadě otázek spojených s helsinským mírovým procesem.

## **Evropa občanů nebo Společný evropský dům**

---

Stockholmská konference, která sice nebyla součástí procesu KBSE, ale účastnili se jí všichni jeho členové, probíhala v dělné atmosféře, i když za podstatně menší pozornosti evropské veřejnosti. Jednalo se totiž o velmi odborné otázky vojenského rázu, jejichž podstatu a význam si veřejnost plně neuvědomovala.

Zajímavé bylo naproti tomu, že rozmisťování nových amerických raket bylo v řadě západoevropských zemí provázeno demonstracemi. Potvrzovalo to fakt, že celá evropská veřejnost dávala přednost hledání cest k odzbrojení a úsilí o spolupráci, a to v Evropě od Atlantiku po Ural.

Tomuto úsilí věnoval pozornost i v roce 1984 nově zvolený Evropský parlament, kde se po značně bouřlivých diskusích podařilo italskému federalistovi Altieri Spinellimu prosadit návrh na smlouvu o Evropské unii. Dokument představoval jistý úspěch v boji proti „bruselocentrismu“ a zároveň dlouhodobější výhled do budoucnosti spojený s prosazením principu subsidiarity. Zapojily se do něj i další orgány Společenství a především Evropská rada se snažila přiblížit integrační proces veřejnosti členských států.

Před Společenstvím vystupoval i úkol zapojit se aktivně do evropské politiky. Narůstal počet jeho členů, neboť po vstupu Řecka se završovala příprava na členství Portugalska a Španělska. Zvyšovalo to význam integračního procesu ve vývoji Evropy, což potvrdilo přizvání jeho představitele na schůzku G – 7 v červnu 1984 v Londýně, která se už dávno nezabývala jenom hospodářskými problémy spojenými s cenami ropy, jak se uvádělo při první schůzce nejvyšších představitelů této skupiny v roce 1975.

Začínala se také jednání Společenství se Západoevropskou unií (ZEU), která kdysi usnadnila vstup SRN do NATO, ale od té doby živořila v jeho stínu. Úvahy USA o aktivizaci „evropského pilíře“ NATO vedly i k úvahám o využití ZEU v tomto směru. Zdálo se, že by se její rozvoj mohl stát základnou bezpečnostní politiky Společenství, zvláště když Reaganovo úsilí o Strategickou obrannou iniciativu (SDI) bylo zaměřeno prakticky jen na USA.

Vzhledem k tomu, že Velká Británie si dosud zachovávala v rámci NATO postavení prvního zástupce USA, jednání vedly a o spolupráci v rámci ZEU měly zájem především Francie a SRN. Zvláště Francie, od roku 1981 pod vedením prezidenta F. Mitterranda, přicházela s iniciativou pod heslem „Euréka“ usilující o prohloubení spolupráce všech členů Společenství v oblasti mikroelektroniky,



laserové techniky, biotechnologií a moderních metod komunikace. Šlo především o podporu rozvoje věd v celém Společenství, neboť v mnoha případech se jednalo o problémy, které jednotlivé státy nebyly schopny řešit samy. Bez této spolupráce bylo téměř nemožné dohnat americký technologický náskok. Zároveň se v rámci této těsnější spolupráce hledala „evropská dimenze bezpečnostní politiky“, dokonce se uvažovalo o vytvoření společné francouzsko-německé vojenské jednotky „eurocorpsu“.

Nejrůznější dalekosáhlé úvahy a plány vedly Evropskou radu k zamyšlení, jak se vším seznámit veřejnost, která dosud, jak mimo jiné dokázala malá účast na volbách do Evropského parlamentu, byla o dění ve Společenství málo informována, a neprojevovala proto o ně žádný velký zájem. Evropská rada zvolila zvláštní komisi, která měla hledat nápravu pod heslem „Evropa občanů“.

Měla veřejnosti přiblížit to, co už integrační proces dosáhl a co občanům přinášelo prospěch. Odstraněny byly celní kontroly na hranicích a připravovalo se zrušení policejních kontrol na hranicích mezi členskými státy, zaváděl se jednotný společný evropský pas a připravit se měly vlajka a hymna Evropského společenství. Do konce roku 1984 Evropská rada také rozhodla přijmout Portugalsko a Španělsko od 1. 1. 1986 za členy Evropského společenství a schválila dohodu o přidružení 64 rozvojových zemí, bývalých kolonií, z Afriky, Karibské oblasti a Tichomoří. Patřilo sem také Grónsko, které po svém osamostatnění vystoupilo v roce 1982 ze Společenství a zůstalo jen přidruženým územím.

Opět změny ve vedení Sovětského svazu velmi silně ovlivnily evropskou politiku. Po nečekané smrti J. V. Andropova se potvrdily tehdy neoficiální zprávy o obtížích při jeho volbě, kdy se jen dohodou o střídání představitelů tehdy existujících dvou skupin v čele KSSS podařilo dosáhnout jednotné volby. Do čela se dostal K. U. Černěnko jako zástupce druhé skupiny. Aniž by se výrazněji projevil, zemřel po roce a novým prvním tajemníkem se stal v březnu 1985 podstatně mladší M. S. Gorbačov, který už na sebe mezinárodní veřejnost upozornil cestami do zahraničí v čele zahraničního výboru Nejvyššího sovětu.

Jeho nástupní projev byl neobvykle stručný a v podstatě jen shrnul to, co obsahoval jeho projev koncem roku 1984, v němž jako druhý muž sovětského vedení naznačoval možnost řady významných změn. Nové bylo i to, že krátce po zvolení odpověděl na otázky stranického deníku „Pravda“, kde mimo jiné zdůraznil ochotu jednat s USA v duchu dohod ministrů zahraničí SSSR a USA, kteří se sešli počátkem ledna 1985 v Ženevě, aby projednali možnost omezení zbrojení a uvolnění mezinárodního napětí.

V projevu ke 40. výročí konce druhé světové vyzval všechny evropské státníky a politiky k jednání o zajištění míru. Do Moskvy přijel indický premiér R. Gandi,

po něm předseda západoněmecké sociální demokracie W. Brandt a pak i předseda italské vlády, socialista B. Craxi. Z Moskvy také přicházely zprávy o významných změnách v ekonomice pod pojmem přestavba (ruský termín „perestrojka“ se svět naučil znát), ve vnitřní politice to bylo odtajnění mnoha zbytečně utajovaného a větší svoboda tisku a angažovanost veřejnosti (rusky „glasnost“) a v neposlední řadě zavedení „nového politického myšlení“ v zahraniční politice. Z ní potichu vymizel třídní přístup a v duchu leninského přístupu se mělo vše řídit především upřednostněním všelidových zájmů, které měl prosazovat nový ministr zahraničí E. Ševardnadze, dosavadní první tajemník komunistické strany Gruzie.

Desáté výročí závěru Helsinské konference dalo příležitost připomenout vše, co už helsinský mírový proces přinesl, a na oslavách to za Evropské společenství velmi ocenil tehdy předsedající lucemburský ministr zahraničí J. F. Poose. Také N + N státy poukázaly na význam procesu KBSE pro zachování míru v Evropě, a tak i při otevřené kritice nedostatků bylo dohodnuto v něm pokračovat.

Na první velkou cestu do zahraničí v nové funkci se M. S. Gorbačov vydal v září 1985 do Francie, což v projevu ve francouzské televizi ještě před cestou odůvodnil tím, že pokud Francie a Rusko nebo Francie a SSSR spolupracovaly, „bylo to prospěšné pro ně stejně jako pro Evropu a celý svět.“ Tehdy také veřejnosti představil ideu „Společného evropského domu“. Dosud v Evropě převládalo mírové soužití, kdy národy žily pokojně a přátelsky vedle sebe, ale nyní to mělo být jinak: *„Žijeme v jednom domě, i když jedni do něj vstupují jedním a druzí druhým vchodem, musíme v tomto domě spolupracovat a navazovat kontakty.“*

Před Evropou a jejími národy se otevíraly nové možnosti spolupráce, i když dosud bylo mezi nimi z minulosti mnohé, co muselo být nejprve odstraněno. Velký význam měla skutečnost, že o zlepšení vzájemných vztahů začaly usilovat největší jaderné supervelmoci.

V listopadu 1985 se dokonce v Ženevě setkali nejvyšší představitelé dvou supervelmocí, SSSR a USA, M. S. Gorbačov a R. Reagan. Evropské společenství tuto schůzku v prohlášení ministrů zahraničí členských států vysoce ocenilo jako přínos dialogu mezi evropským Východem a Západem. Proto bylo i dosti významné, že Komisi bylo uloženo navázat styky Evropského společenství s Radou vzájemné hospodářské pomoci jako přínos k překonávání bipolárního rozdělení Evropy na cestě k jejímu sjednocení.

## Na cestě k Evropské unii

---

Do roku 1986 vstupovalo Společenství už jako Dvanáctka, neboť od 1. 1. 1986 byly členy i Portugalsko a Španělsko. V červnu 1985 byla také schválená Schengenská smlouva, podle níž se Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemsko a SRN zavazovaly odstranit kontroly na společných hranicích a další státy k ní měly v budoucnosti přistoupit.

Vládní konference v září 1985 vypracovala hlavní úkoly, jimž se mělo Společenství především věnovat. Šlo zvláště o dovršení jednoty vnitřního trhu, ale zároveň bylo třeba řešit nadprodukcí zemědělství, snažit se zmenšit rozdíly mezi vyspělými a zaostávajícími oblastmi členských států či se zabývat problémy konkurenčního boje s USA a Japonskem. Pokud šlo o vztahy EHS a RVHP, dosud převládal názor, že by se především měla navazovat spojení mezi jednotlivými členy obou seskupení, ale zvláštní komise měla celou problematiku prozkoumat. Na programu byly také otázky většinového rozhodování v Radě či rozšíření pravomocí Evropského parlamentu. Vše směřovalo k vytvoření Evropské unie.

Mezinárodní podmínky pro tento vývoj byly velmi příznivé, neboť v září 1986 úspěšně skončila Stockholmská konference o odzbrojení, v říjnu schůzka Gorbačova s Reaganem na neutrální půdě v islandském Reykjavíku potvrdila uvolnění mezinárodního napětí a v listopadu byla zahájena třetí následná schůzka KBSE ve Vídni, kde se Evropa radila o budoucnosti kontinentu.

Koncem roku 1986 byl také schválen „Akt o jednotné Evropě“ (AJE je v češtině většinou uváděn jako Jednotný evropský akt), který byl pak 17. 2. 1987 slavnostně v Lucemburku podepsán. Přinášel úpravy „Římských smluv“ z roku 1957 a byl považován za významný úspěch politiky nového předsedy Komise Jacquesa Delorse. Všeobecně se mělo za to, že se otevírá nová etapa rozvoje evropského integračního procesu.

Dokument v „Hlavě I. Společná ustanovení“ v článku 1. uvádí: *„Cílem Evropského společenství a evropské politické spolupráce je společně přispívat k dosahování konkrétního pokroku na cestě směrem k evropské jednotě.“* V článku 2. se stanoví: *„Evropská rada se skládá z hlav států a vlád členských států a předsedy Komise Evropských společenství.“* Dosavadní podobné schůzky se označovaly za „rozhovory u krbu“, kde mělo jít o neformální diskuse o všech problémech Společenství a o budoucnosti integračního procesu v Evropě. První zasedání Evropské rady už na úrovni Dvanáctky se konalo v červnu 1986 v Haagu a soustředilo se na „Evropu občanů“.

Další části AJE tvoří „Hlava II. Ustanovení pozměňující smlouvu zřizující Evropská společenství“, „Hlava III. Ustanovení o Evropské spolupráci v oblasti zahraniční politiky“, „Hlava IV. Všeobecná a závěrečná ustanovení“ a „Závěrečný akt“.

Úkolem AJE bylo urychlit do roku 1992 výstavbu společného trhu, považovaného za hlavní podmínku přestavby Společenství na Evropskou unii, jež byla dlouhodobým cílem evropské integrace. Především ji mělo urychlit prosazení volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu v celém Společenství. Do smlouvy o EHS se zapojovaly kapitoly o hospodářské a sociální soudržnosti, výzkumu, technologickém rozvoji a životním prostředí. Počítalo se také s větší činností „Evropské politické spolupráce“, dosud vágní instituce, představované od počátku sedmdesátých let jen schůzkami ministrů zahraničí členských států, a tu mělo usnadnit vytvoření jejího sekretariátu v Bruselu v roce 1987.

Významná úloha připadla novému postupu, v legislativě označovanému za proceduru spolurozhodování, v níž měla být výrazněji propojena práce Evropského parlamentu s činností Rady. Místo jednomyslnosti se zaváděla zásada kvalifikované většiny pro všechny právní akty Evropského společenství týkající se vnitřního trhu. Zásady jednomyslnosti se však členské státy nikdy výslovně nezřekly, ale měla se uplatňovat jen v nejdůležitějších otázkách.

V části věnované zahraniční politice se mimo jiné uvádí: *„Vysoké smluvní strany mají za to, že užší spolupráce v otázkách evropské bezpečnosti by podstatným způsobem přispěla k rozvíjení evropské identity v zahraničněpolitických otázkách. Jsou ochotny úžeji koordinovat svá stanoviska k politickým a ekonomickým aspektům bezpečnosti.“* Zaměření na identitu Evropy bylo jednoznačně krokem politickým a navazovalo na předchozí dokumenty o této otázce a na různé úvahy o mezinárodní úloze Evropského společenství jako významného politického činitele, ne-li přímo velmoci.

Ne zcela jasný zůstával však postoj k spolupráci se Západoevropskou unií a NATO.

Složitost byla v tom, že s výjimkou Irska všichni členové Společenství byli zároveň členy NATO, zatímco Západoevropská unie se naproti tomu skládala jen z evropských států, Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska, SRN a Velké Británie, ale z Dvanáctky tam chyběly Dánsko, Irsko, Portugalsko, Řecko a Španělsko.

Mělo-li Společenství projednávat bezpečnostní otázky v rámci NATO, bylo nutno se dohodnout s USA, které měly v alianci rozhodující slovo. Neměly však vždy stejný pohled na evropskou bezpečnost jako evropští členové, což občas dělalo potíže. Proto se spíše začalo uvažovat o doplnění ZEU o dosavadní

nečleny a ustavit ji jako bezpečnostní složku institucionálního uspořádání Evropského společenství. Ale ani to nebylo bez problémů.

Západoevropská unie však prožila jisté oživení činnosti. Její vedení se v říjnu 1987 sešlo v Haagu a poměrně brzo už v dubnu 1988 znovu. Zdálo se, že o její aktivizaci mají do jisté míry zájem USA, aby daleko víc převzala starost o evropskou bezpečnost, neboť zájem USA o Evropu slábl. Stejně však bylo možné, že Evropané začali více uvažovat o své zodpovědnosti za bezpečnost Evropy, když Reaganova SDI se soustředila jen na USA. A navíc Reaganova návštěva v Moskvě v květnu 1988 svědčila o nemalých změnách v orientaci americké diplomacie.

V každém případě bylo jasné, že vytvoření Evropské unie si vyžádá zvýšení její pozornosti evropské politice včetně bezpečnostní problematiky. A tím ovšem byly všechny úvahy a jednání o dalších krocích směrem k přestavbě Společenství na Evropské unii jen ještě složitější.

## **Převratné změny v Evropě**

---

Třetí následná schůzka KBSE začala podle plánu ve Vídni v listopadu 1986. Když se jistým kruhům nepodařilo ji zkomplikovat sporem o pojetí lidských práv, neboť hned na úvod pozval sovětský ministr zahraničí všechny účastníky na konferenci o lidských právech do Moskvy, převládl jednoznačně trend k dohodě a spolupráci. Moskevské nové politické myšlení dávalo socialistickým státům větší prostor pro vlastní postup při řešení otázek, které nazrávaly v jejich vnitřním životě, a to se zpětně promítalo nejen do ovzduší na schůzce, ale i do celé mezinárodní situace.

Ve Vídni došlo k dohodě o „mandátu“ pro konferenci o omezení konvenčních zbraní v Evropě. Podařilo se vymezit prostor, kde by se měla opatření uskutečnit, a to v Evropě od Atlantiku po Ural s konkrétním vymezením na asijském území Turecka. Spory o počty účastníků vedly k svolání dvou konferencí, jedné pro všech 35 účastníků KBSE, a to „Konferenci o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě“, a paralelní konferenci 23 členských států NATO a Varšavské smlouvy o konvenčním odzbrojení. Obě se měly konat ve Vídni a pravidelně se navzájem informovat o dosažených výsledcích. Byl to trochu složitý kompromis, ale přece jen shoda všech.

Druhým výrazným úspěchem byla dohoda o třech konferencích o lidských právech pod společným názvem „Lidská dimenze“. První se měla konat v Paříži v roce 1989 ke 200. výročí Všeobecné deklarace práv člověka a občana, druhá v roce 1990 v Kodani a třetí v roce 1991 v Moskvě. Tam došlo koncem roku

1988 k rehabilitaci celé řady významných představitelů, kteří se stali oběťmi stalinského teroru, a proto bylo sovětské pozvání do Moskvy přijato.

Zprávy o přípravě Závěrečného dokumentu pronikaly z Vídně do sousedních zemí, a tak není divu, že jak v Polsku, tak i v Maďarsku došlo k celé řadě pozoruhodných rozhodnutí, která evropskou veřejnost překvapila. Také v Československu došlo k založení „Československého helsinského výboru“ v čele s prof. Dr. Jiřím Hájkem, aniž by to vyvolalo pronásledování ze strany úřadů. Dokonce byla povolena manifestace 10. 12. 1988 k 40. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv Valným shromážděním OSN, na níž za účasti mnoha disidentů promluvil Václav Havel a zazpívala Marta Kubišová, aniž by policie zasáhla.

Československa vláda se pokusila tomuto trendu čelit tím, že ustavila „Výbor československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární otázky“, složený ze straníků i osobností známých svým opozičním postojem v čele se známým onkologem, prof. Dr. Zdeňkem Dienstbierem. Výbor pomohl mnoha lidem, kteří narazili na nejrůznější nesmyslné byrokratické bariéry především v otázce slučování rodin, povolování sňatků s cizinci, cest do zahraničí k příbuzným a podobně.

„Závěrečný dokument“ vídeňské schůzky byl podepsán 19. 1. 1989 a účastníci se zavazovali plnit všechny dohodnuté kroky v duchu helsinského mírového procesu. Do příští schůzky KBSE v roce 1992 v Helsinkách se měly uskutečnit nejen odzbrojovací konference a konference Lidské dimenze, ale celá řada dalších seminářů, setkání, porad a konferencí o nejrůznějších problémech přátelského soužití všech evropských národů.

Rok 1989 přinesl spoustu událostí ilustrujících měnící se situaci. V Československu vláda nezasáhla proti novým nevládním organizacím, jako byla „Obroda“ nebo „Sdružení za Evropský dům“, ale policie ostře zasáhla několikrát proti opakujícím se demonstracím na Václavském náměstí připomínající upálení Jana Palacha na protest proti sovětské okupaci před dvaceti lety.

V Polsku došlo k ustavení druhé parlamentní komory Senátu a voleb do ní, které daly většinu opozici. Dokonce byla vytvořena nová vláda s katolickým opozičním poslancem v čele, v níž si ještě komunisté udrželi většinu. Podobný proces pokračoval i v Maďarsku, kde došlo k zásadní výměně ve složení nejvyššího stranického vedení.

Na tyto změny reagovalo Společenství v červnu 1989 vypracováním akčního plánu pomoci při ekonomické rekonstrukci Maďarska a Polska (PHARE), který potvrzoval celoevropské chápání integračního procesu. Po demokratických

změnách v dalších socialistických státech byly do plánu pomoci zapojeny postupně také Albánie, Bulharsko, Česko, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

V červnu 1989 se také uskutečnily nové volby do Evropského parlamentu, kde se sociální demokraté stali nejsilnější poslanceckou skupinou. První konference „lidské dimenze“ ve Francii proběhla bez nejmenších problémů zřejmě proto, že především šlo o oslavy 200 let Francouzské revoluce a její deklarace. Naproti tomu Informační fórum v rámci akcí KBSE v dubnu v Londýně zažilo týden bouřlivých diskusí, kde konfrontační duch o vztazích evropského Východu a Západu opět převládl.

Novinkou v evropské politice se staly masové výjezdy občanů NDR do Maďarska, kde si prodlužovali pobyt a čekali, zřejmě předem informováni, na odstranění zátarasů na hranicích s neutrálním Rakouskem, aby se vydali do SRN. Vše bylo dobře zorganizováno, neboť po tomto kroku maďarské vlády přijely na maďarsko-rakouské hranice zvláštní vlaky z SRN, aby usnadnily přesun občanů NDR do SRN, kde pro ně bylo zajištěno ubytování, podpora a většinou i zaměstnání.

Jiní nespokojení obyvatelé NDR navštívili Prahu a na Velvyslanectví SRN požádali o azyl. Brzy byla situace na velvyslanectví neudržitelná, neboť nouzové ubytování ve stanech v zahradě nebo v různých prostorách budovy velvyslanectví, a dokonce i skleníku zdaleka nemohlo stačit. Podařilo se jednáním s československou vládou dosáhnout dohody s vládami NDR a SRN o odjezdu těchto azylantů zvláštními vlaky z Prahy do SRN, ale přes území NDR.

Nespokojenost občanů NDR a požadavek demokratizace tamního režimu dokazoval také značný nárůst demonstrací a dokonce i založení nové politické strany „Nové fórum“. Oporou byly mnohé evangelické fary a demonstrace byly největší po nedělních mších v kostelech. Hlavním heslem demonstrantů byla úvodní slova hymny NDR „My jsme národ“, kde se zdůrazňovalo, že lid je zdrojem veškeré moci.

Krizovou situaci NDR ještě prohloubila neúspěšná oslava 40. výročí vzniku NDR začátkem října 1989. Rozdílný přístup k mnoha politickým otázkám mezi gorbačovskou KSSS a stalinsky dogmatickou SED se nepodařilo zakrýt a bez podpory ze Sovětského svazu mohla NDR stěží přežít. Navíc na její vládu stále naléhavěji dopadaly akce jejích obyvatel, ať už v Maďarsku, Praze nebo přímo doma.

Vedení SED se snažilo výměnou nejvyššího vedení zabránit nejhoršímu, ale pokusy o uplatnění polského vzoru „kulatých stolů“, kde straničtí funkcionáři hledali spolu s představiteli opozice v jednotlivých městech

východiska z krizové situace, nebyly úspěšné. Politbyro SED nakonec odstoupilo, a když se vláda rozhodla odstranit nesmyslný zákaz bránící občanům NDR cestovat do druhého německého státu a do Západního Berlína k schůzkám rozdělených rodin, pochopili to Berličané jako pokyn odstranit nenáviděnou „Berlínskou zed“. Spontánní akce měla úspěch, neboť vládní místa NDR se neodvážila proti jejímu bourání mocensky vystoupit.

Tak se 9. listopad 1989 stal symbolem převratných změn v sovětském bloku, i když v každé socialistické zemi tento proces proběhl jinak. Československo se zapsalo postupem, který média nazvala „sametovou revolucí“.

Povolená studentská manifestace 17. 11. 1989 k 50. výročí nacistického uzavření českých vysokých škol a odvezení studentů do koncentračních táborů probíhala velmi důstojně a kultivovaně a až na závěr byla napadena policií. Ohlas byl neočekávaný, neboť surový útok proti mladým pobouřil veškeré obyvatelstvo. Také ohlas mezinárodní byl takový, že vláda ani stranické vedení nevěděly, co podniknout.

Podporu studentům projevoval celý národ. Do čela se postavilo „Občanské fórum“, složené z disidentů pod vedením Václava Havla, a když se přidal i Alexander Dubček, symbol roku 1968, a manifestace se rozšířily po celé zemi, bylo stranické vedení ochotno o situaci jednat. Teprve po delší době se podařilo najít kompromisní řešení, když pod vedením slovenského komunisty Mariána Čalfy byla sestavena vláda „národního porozumění“, v níž už komunisté neměli většinu.

Došlo i k reorganizaci federálního parlamentu, do jehož čela byl zvolen Alexander Dubček, a prezident Gustáv Husák, poté co jmenoval novou vládu, odstoupil. Proto se mohla urychleně připravit volba nového prezidenta. Jednomyslně byl zvolen disident Václav Havel a Československo mohlo pod novým, demokraticky zvoleným vedením nastoupit novou vlastní svobodnou cestu v evropské politice. Demokratický a kulturní způsob převratných změn v Československu překvapil celý svět a získal jeho obyvatelům sympatie a úctu celé Evropy.

## **Evropa na nových cestách**

---

K převratným změnám v jednotlivých socialistických zemích docházelo ve snaze o demokratizaci režimu, ale také v naději dosáhnout zapojení se do bohatší části Evropy v rámci integrace. Zatímco změny směrem k demokracii proběhly až na výjimky poměrně rychle a bez větších konfliktů, možnost zapojení do Evropského společenství nebyla možná bez období přizpůsobování.



Dlouhodobost zapojování do integračních společenství se opatrně pokusil naznačit francouzský prezident F. Mitterrand, když v novoročním projevu formuloval pro nejbližší dobu jen jakousi konfедераční vizi Evropy, opírající se o společné kulturní dědictví evropských národů.

Pro vstup do nejstarší evropské organizace, Rady Evropy, stačilo, aby v bývalých socialistických zemích proběhly svobodné volby a ty se, mezi nimi i Československo, mohly stát od začátku roku 1991 jejími řádnými členy. Avšak pokud šlo o Evropské společenství, až po dlouhém jednání se jako prvním Československu, Maďarsku a Polsku podařilo 16. 12. 1991 uzavřít dohody o přidružení k Evropskému hospodářskému společenství, kterým se dostalo označení „Evropské smlouvy“. Nepřinášely ještě členství, ale jenom zahajovaly poměrně dlouhou cestu přizpůsobování se a postupného plnění podmínek členství.

Mimořádná pozornost evropské politiky se zaměřila na „německou otázku“, vlastně obnovu jednoty Německa. Ještě koncem roku 1989 došlo k prvním kontaktům spolkové vlády vedené H. Kohlem s novou vládou NDR, která se pod předsednictvím H. Modrowa hlásila k heslu veřejnosti NDR, které se od „My jsme národ“ posunulo do „Jsme jeden národ“. Začala se intenzivně hledat cesta k obnově jednoty Německa a v médiích se s radostí citovala slova spolkového ministra zahraničí H.-D. Genschera, který upozorňoval, jak Němci opravují matematiku: 1 (německý stát SRN) + 1 (německý stát NDR) = 1 (sjednocený německý stát).

A snad ještě větší pozornost věnovala evropská veřejnost diplomatické činnosti zaměřené na problém evropské bezpečnosti. Do tohoto jednání významně přispěla nová československá vláda svým dokumentem z dubna 1990, „Memorandem o evropské bezpečnostní komisi“. Praha se rychle stávala hostitelkou mnoha mezinárodních porad a konferencí a československá diplomacie pod vedením J. Dienstbiera iniciátorkou hledání cest k spolupráci NATO a Varšavské smlouvy v zájmu evropské bezpečnosti. Přispět k tomu mělo i jednání mezi československou a sovětskou delegací o odchodu sovětských jednotek z Československa. Došlo k němu po dohodě hlav obou států v červnu 1991.

V téže době bez větší pozornosti médií, neboť nepřinášela žádné senzační zprávy, začala v roce 1990 jednání dalších evropských států o vstup do Evropského společenství. Byly to skandinávské státy Finsko, Norsko a Švédsko a ve střední Evropě neutrální Rakousko. Později ve stejném roce zaslaly Evropské radě žádost o vstup do Evropského společenství dvě země z oblasti Středozemního moře, ostrovy Kypr a Malta.

Do tohoto trendu je možno zařadit i pozvání československého prezidenta Havla polským a maďarským vládním činitelům na schůzku do Bratislavy, kde inicioval jejich užší spolupráci při plnění společného odhodlání zapojit se do evropského integračního procesu. Začátkem roku 1991 pak tyto tři státy podepsaly v maďarském Visegrádu „Deklaraci o spolupráci České a Slovenské federativní republiky, Maďarské republiky a Polské republiky na cestě do evropské integrace“. Tento krok odůvodňovaly takto: „*Ve sjednocené Evropě, na jejímž vytváření se chtějí tři státy aktivně podílet, je možné zachování národní kultury a národních zvláštností při současném rozvoji uplatňování všeobecné lidské hierarchie hodnot.*“

O spolupráci a sjednocování Evropy uvažovala řada evropských států. Mimo jiné to dokazovali čtyři zakladatelé Adriatické výzvy z roku 1989, atlantická Itálie, neangažovaná Jugoslávie, socialistické Maďarsko a neutrální Rakousko. Ti pak v roce 1990 přizvali Československo a útvar se označoval jako Pentagonála a brzy nato přistoupením Polska se stal Hexagonálou a později se vše vyvinulo ve Středoevropskou iniciativu (SEI).

Celý rok 1990 byl naplněn mimořádnou diplomatickou aktivitou připravující další schůzku KBSE, a to na nejvyšší úrovni, aby zhodnotila převratné změny v Evropě a vytýčila další směr vývoje. Československé memorandum bylo jedním z dokumentů, které konferenci pomáhaly připravovat.

Svobodné volby v NDR v březnu 1990 daly nové vládě pověření sjednat se Spolkovou vládou obnovu jednoty Německa. Také čtyři velmoci, které od druhé světové války nesly odpovědnost za osud Německa, podpořily na několika společných setkáních se zástupci obou německých států tento trend. Tak mohlo dojít nejprve zavedením jednotné měny k jejich hospodářskému sjednocení a poté k projednání řady dalších aspektů tohoto procesu v příslušných institucích obou německých států.

Konference 2 + 4 (obou německých států a čtyř velmocí) postupně připravila a jejich ministři zahraničí 12. 9. 1990 podepsali v Moskvě „Smlouvu o závěrečném urovnání týkající se Německa“, svým významem nahrazující mírovou smlouvu, která po konci druhé světové války nebyla sjednána.

Pak už nestálo nic v cestě tomu, aby zákonodárné sněmy obou německých států všechny potřebné dokumenty potvrdily, a od 3. 10. 1990 už na mapě Evropy existovalo pouze jedno Německo. Velmi cenné bylo vyhlášení společné ústavy začínající těmito slovy: „*Ve svobodném sebeurčení dosáhli Němci jednoty a svobody Německa.*“ Tím byla z evropské politiky odstraněna otázka, která v minulosti byla mnohokrát příčinou různých sporů a konfliktů.

Území NDR bylo rozděleno na 5 nových spolkových zemí a v nich 14. 10. 1990 uspořádány volby do zemských sněmů. Celoněmecké volby se pak uskutečnily 2. 12. 1990, v nichž CDU/CSU dosáhla výrazného vítězství. Velmi důležitá byla 14. 11. 1990 podepsaná smlouva mezi sjednoceným Německem a Polskem o vzájemných vztazích mimo jiné také potvrzující, že hranice mezi oběma státy probíhají po Odře a Nise.

Za podstatně menší pozornosti evropské veřejnosti pokračovalo Společenství v plnění kroků směřujících k Evropské unii. Ještě koncem roku 1989 schválila Evropská rada „Chartu základních sociálních práv pracujících“ a krátce nato byly doplněny Úmluvy z Lomé o přidružení už 69 zemí z africké, karibské a pacifické oblasti k Společenství. Na jaře 1990 schválila Evropská rada rozšíření pomoci PHARE na další země střední a východní Evropy a zaujala postoj k sjednocovacímu procesu Německa. Dále 29. 5. 1990 došlo k podpisu dohody o ustavení Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj (EBRD), zaměřené na pomoc státům této oblasti.

V letních měsících byla zahájena jednání mezi EHS a ESVO o vytvoření Evropského hospodářského prostoru a Hospodářská a měnová unie jako hlavní součást Společenství vstoupila do první fáze odstraněním většiny překážek pro pohyb kapitálu a posílením koordinace hospodářské politiky a spolupráce centrálních bank členských států Společenství.

## Hledání jednoty Evropy

---

Podzim už byl plně zavalen přípravami následné schůzky KBSE na nejvyšší úrovni, která se na pozvání prezidenta F. Mitterranda měla sejít 19. listopadu v Paříži. Dokonce i dlouho připravovaná mezinárodní konference k 100. výročí narození Charlese de Gaulla v paláci UNESCO v Paříži se dostala v pozornosti médií až na druhé místo za setkání nejvyšších představitelů 35 účastníků helsinského mírového procesu.

V předvečer zahájení konference KBSE byla účastníky jednání členských států NATO a Varšavské smlouvy o stavu konvenčních zbraní v Evropě uveřejněna „Smlouva o konvenčních ozbrojených silách“ a současně i vydána „Deklarace dvaceti dvou států“. (Bylo jich o jednoho méně než původně vzhledem k sjednocení Německa). Autoři v jejím úvodu zdůrazňovali, že „v nové éře evropských vztahů, která se nyní začíná, se již nepovažují za protivníky, budou vytvářet nové partnerské vztahy a podávají jeden druhému ruku přátelství“.

V podobném ovzduší byla zahájena i konference KBSE, která po třech dnech jednání schválila „Pařížskou chartu pro novou Evropu“. Pro Evropu nesmírně

důležitý dokument byl rozdělen do tří částí: „Nová éra demokracie, míru a jednoty“, „Hlavní směry rozvoje pro budoucnost“ a „Nové struktury a instituce procesu KBSE“. Byl silně ovlivněn euforií doby a přesvědčením autorů o bezkonfliktnosti budoucnosti: *„Období konfrontace a rozdělení Evropy skončilo. Prohlašujeme, že od nyníška budou naše vztahy založeny na úctě a spolupráci. Evropa se osvobozuje od dědictví minulosti. Odvaha mužů a žen, vůle národů a síla myšlenek helsinského Závěrečného aktu otevřely novou éru demokracie, míru a jednoty Evropy.“*

Dokument byl pln optimismu a prohlašoval, že nadešel „čas nezlomné oddanosti demokracii založené na lidských právech a základních svobodách, čas rozkvětu prostřednictvím hospodářské svobody a sociální spravedlnosti, čas stejné spravedlnosti pro všechny naše země“. Text byl nepochybně velmi vzletný, ale také v mnoha směrech naivní a nepřesný.

V bilanci celkové situace v Evropě autoři téměř zcela zapomněli na evropský integrační proces. Teprve v části věnované hospodářským otázkám najde čtenář mezi vyjmenovanými mezinárodními ekonomickými institucemi a organizacemi tuto větu: *„Uvědomujeme si významnou roli Evropského společenství v politickém a hospodářském rozvoji Evropy.“* Nikdo z autorů asi dost neznal problematiku integrace a nedovedl si představit, že by se tento proces, usilující o jednotu Evropy, měl v budoucnosti stát hlavní složkou evropské politiky.

Evropský integrační proces se po celou dobu své existence vyznačoval velice odpovědným přístupem k hledání odpovědí na otázky, které vývoj přinášel. Nebylo možno se opřít o žádné zkušenosti, a proto se většinou formulovaly dvě až tři možnosti, jak dále postupovat. Z nich se postupně měla vybrat ta nejvhodnější varianta budoucích změn. Vše bylo založeno na snaze o vědecký přístup a nehledal se nátlak veřejnosti na urychlení nebo způsob řešení nazrálých otázek. Proto také konference, které připravovaly dokumenty, jež měly otevřít cestu k novému uspořádání v duchu unie, nevyvolávaly zprávy a komentáře v tisku, neboť to nepřinášelo žádné senzace. V době, kdy se v Evropě stále dělo něco nového a převratného, není ani možno se tomu divit. Teprve koncem roku 1991 se měla evropská veřejnost seznámit s dokumenty, které dávaly integraci jasný další směr vývoje a novou strukturu unie.

Větší pozornost přivolala až konference, kterou v dubnu 1991 do Prahy pozvali společně francouzský a československý prezident. O kulturní konfедераční spolupráci Evropy měli jednat nejvýznamnější osobnosti z celého kontinentu a diskuse skutečně přinášela spoustu nesmírně zajímavých podnětů z nejrůznějších oblastí. Konference však formálně byla nevládní a nebylo nijak dohodnuto, kdo by její závěry a doporučení dále sledoval a rozvíjel. Sponzoring

nebyl do té doby ve střední a východní Evropě znám, a tak ideové bohatství diskusí zůstalo jen uloženo v archivech a ani v nejmenším se nepodařilo ovlivnit jím další vývoj sjednocování Evropy.

Největší převratnou změnou bylo rozpouštění Varšavské smlouvy. Už v březnu 1991 byla ukončena činnost vojenské složky a 30. 6. 1991 došlo k rozpouštění organizace. Velmi aktivní úlohu v tomto procesu sehrála československá vláda v čele s ekonomy, kteří usilovali a také se zasloužili o rozpouštění Rady vzájemné hospodářské pomoci téměř současně. Ekonomové v čele československé vlády byli hluboce přesvědčeni, že „trh vyřeší vše“, ale brzy se ukázalo, že to není pravda.

Představy o tom, že místo dvou mocenských bloků se bude evropská politika vyvíjet v rámci KBSE, se nenaplnily, neboť vedení NATO se touto cestou nedalo. Vnitřní napětí, které narůstalo jak v Jugoslávii, tak i v Sovětském svazu, naznačovalo, že budoucnost zdaleka nebude tak bezkonfliktní, jak si představovali autoři Pařížské charty pro novou Evropu.

Vedení NATO se rozhodlo navázat kontakty s východoevropskými státy cestou parlamentů, a proto Severoatlantické shromáždění, představující parlament NATO, udělilo poslancům bývalých členů Varšavské smlouvy statut přidruženého delegáta. Rada NATO pak 7. 6. 1991 vydala prohlášení o partnerství se zeměmi střední a východní Evropy a koncem roku 1991 pak v Římě vedle strategické koncepce i „Římskou deklaraci o míru a spolupráci“.

Nepřekvapí, že československá diplomacie sehrála velmi aktivní úlohu v úsilí o rozpouštění Varšavské smlouvy, neboť zde velmi silně působil pocit urážky v roce 1968, kdy došlo k jejímu zneužití proti obrodnému procesu, ale méně pochopitelná byla snaha československé vlády rozbít Radu vzájemné hospodářské pomoci, která mohla být v mnohém nepříjemná, ale současně pro Československo jako exportní zemi představovala obrovský trh připravený přijímat československé výrobky. Převládlo přesvědčení, že tento trh nežene československý průmysl kupředu, a proto bylo nutno RVHP odstranit a zapojit se hlavně na trh světový, kde ovšem nebylo nijak snadné československé výrobky úspěšně uplatnit. Nakonec byla RVHP 28. 6. 1991 rozpuštěna.

Evropská veřejnost však hlavní pozornost zaměřila na jaře 1991 do Jugoslávie, kde vnitřní rozpory byly ještě posilovány působením evropských mocností. V procesu rozpadu šlo nejdále jako nejvyvinutější část země Slovinsko, které 26. 6. 1991 vyhlásilo nezávislost. Podobné úvahy přicházely také z Chorvatska, národnostní napětí vzrůstalo v Bosně a Hercegovině a jen Srbsko bylo obhájcem celistvosti Jugoslávie. Bělehradská vláda se v tomto směru setkávala se souhlasem velmocí, které nevítkaly snahy národů vytvářet si vlastní státy, neboť čím více států jedná, tím bývají jednání složitější a delší.

Když se podobné zprávy o národnostních rozbrojích v Sovětském svazu dostaly do evropské veřejnosti, vyvolávalo to nemalé znepokojení. Zvláště demise populárního ministra zahraničí Ševardnadzeho koncem roku 1990 překvapila, neboť nebylo zcela jasné, co ji způsobilo. Znamé byly snahy pobaltských republik Estonska, Litvy a Lotyšska obnovit svou nezávislost z doby mezi válkami, ale vyhlášení „suverenity“ Ruské federace jejím prezidentem B. Jelcinem a smlouva s nimi naznačovala silící odstředivě tendence, nepochybně kombinované s osobními averzemi některých vedoucích politiků, především právě Jelcina a Gorbačova.

K dramatickému vývoji došlo 19. 8. 1991. V Moskvě se ustavil „Státní výbor pro výjimečný stav“ z vedoucích osob KSSS usilujících zastavit proces reform prozazovaných Gorbačovem, od roku 1990 prezidentem SSSR, ve snaze využít toho, že Gorbačov byl na Krymu na dovolené. Na odpor se jim postavil B. Jelcin jako prezident Ruské federace a podařilo se mu pokus o puč potlačit. Gorbačov se vrátil do Moskvy, ale byl nucen vzdát se funkce generálního tajemníka a souhlasit se zákazem KSSS.

V Moskvě se v září uskutečnila třetí etapa konference „O lidské dimenzi“, ale to nemělo na vnitřní vývoj SSSR žádný vliv. B. Jelcin v čele Ruské federace šel dále za svým cílem a 8. 12. 1991 podepsal s běloruským prezidentem S. Šuškevičem a ukrajinským prezidentem L. Kravčukem smlouvu o založení „Společenství nezávislých států“ (SNS). Tři ze zakladatelů SSSR se rozhodli pro jinou formu spolupráce, a když se krátce poté k nim připojily i další bývalé sovětské republiky, nezbylo M. S. Gorbačovovi nic jiného než se vzdát funkce prezidenta SSSR, který už fakticky neexistoval.

Situace v Evropě se tím značně změnila, bipolarita ztratila jednu svou část a zdaleka nebylo jasné, kam ve zcela nové situaci bude evropská politika směřovat a jak se podaří zajistit mír a bezpečnost na kontinentu.

## **Ustavení Evropská unie**

---

Převratné události v Evropě na přelomu osmdesátých a devadesátých let vytvořily příznivé podmínky, aby integrační proces udělal další významný a vlastně rozhodující krok k uskutečnění svého základního cíle sjednocení Evropy založením Evropské unie. Tento úkol vytyčil už v roce 1972 Evropský parlament a od roku 1982 považovala Evropská rada splnění tohoto úkolu za hlavní náplň své činnosti, jak uvádí „Slavnostní prohlášení“ ze Stuttgartu v roce 1983. Dalším důležitým krokem byl „Akt o jednotné Evropě“ z roku 1987.

Roky 1990 a 1991 byly obdobím celé řady konferencí a porad o jednotlivých aspektech této problematiky a jejich činnost vyvrcholila koncem roku 1991 parafováním smluv vytvářejících Evropskou unii. K slavnostnímu podpisu „Smlouvy o Evropském společenství“ a „Smlouvy o Evropské unii“ došlo až 7. 2. 1992 v Maastrichtu, postupně pak byly ratifikovány a některými členskými státy dokonce dosti obtížně.

Podle těchto smluv se měla Evropská unie budovat na třech pilířích. Prvním se stávalo reformované Evropské společenství, dále rozvíjející společný trh, doplněný především o „Hospodářskou a měnovou unii“. Šlo o velmi složitou problematiku, jež se měla uskutečnit do konce století ve třech etapách, a to především ustavením Evropské ústřední banky se sídlem ve Frankfurtu n. M. a zavedením jednotné měny „euro“ aspoň ve většině členských zemí, které budou k tomuto kroku dostatečně připraveny.

Druhým pilířem měla být „Společná zahraniční a bezpečnostní politika“, jejíž hlavní oporou se měla stát Západoevropská unie, která se v posledních letech aktivizovala jako evropský pilíř NATO. Byly vypracovány zásady, podle nichž by se jejími členy staly ty členské státy EHS, které jimi dosud nebyly. Také se předpokládalo, že by noví členové Evropské unie zároveň vstoupily do ZEU.

Třetí pilíř měla vytvořit prohlubující se spolupráce v oblasti práva a vnitřní politiky. Měl to být další krok od mezinárodní spolupráce k integraci, jak ke zrušení vnitřních hranic, tak i k propojení členských států v oblasti justice a vnitřní správy. Zároveň se měly upravit pravomoci jednotlivých institucí Evropské unie, jejich vzájemné vztahy a jasně měla být stanovena úloha Evropského parlamentu. Významné místo mělo připadnout „subsidiaritě“, zásadě stanovící pravomoci nejnižších orgánů unie a přidělující vyšším orgánům příslušné úkoly. Upřesnit se měla mezinárodní spolupráce unijních orgánů v boji proti mezinárodní kriminalitě, obchodu s drogami, v oblasti azylového práva, v péči o životní prostředí apod.

Integrační proces vytyčoval další kroky užší spolupráce členských států, ale zároveň s perspektivou přidružení a vstupu dalších evropských států bylo nutno různým způsobem promýšlet další vývoj a budoucnost Evropy jako celku a připravovat se na nové úpravy mnoha aspektů soužití.

Složitě situace se vytvářely ve dvou evropských federacích, i když dosti odlišně. Na území bývalého SSSR se jen pomalu upravovaly vztahy mezi nyní svobodnými státy, jimiž se staly bývalé sovětské republiky, postupně si zvykající na nové mezinárodní postavení. Ruská federace přejímala po Sovětském svazu úlohu stálého člena Rady bezpečnosti v OSN a tím i jisté postavení velmoci, navíc disponující mohutným jaderným potenciálem.

Naproti tomu vážné rozpory narůstaly v jednotlivých částech federální Jugoslávie, zvláště v Chorvatsku pronásledováním místních Srbů, a také sílily konflikty mezi Srby, Chorvaty a Bosňany žijícími v Bosně a Hercegovině. Marné byly snahy jiných evropských států a USA pomáhat hledat cesty ke kompromisu či dohodě. Bosna a Hercegovina zůstávala v roce 1992 bolavým místem Jugoslávie a celé Evropy, což se promítlo na jaře 1992 do příprav následné schůzky KBSE v Helsinkách, na kterou měla navázat KBSE na nejvyšší úrovni.

Integrační proces šel dál svou cestou a stával se stabilizačním politickým faktorem na kontinentu. Příkladem byla dohoda o „Evropském hospodářském prostoru“, kterou 2. 5. 1992 v Portu podepsalo dvanáct členů Evropského společenství a sedm účastníků Evropského sdružení volného obchodu. Program schválený v roce 1987 Aktem o jednotné Evropě tak byl do značné míry naplněn. Od 1. 1. 1993 byly odstraněny vnitřní hranice pro volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu a začal smluvně existovat prostor, kde žilo 360 milionů obyvatel kontinentu, rušily se celní bariéry, měly zmizet i hranice a uskutečňovalo se 43 % světového obchodu.

Rodící se Evropská unie měla sledovat vývoj jednotlivých regionů, zvláště těch méně vyvinutých a prosazovat se měla subsidiarita jako demokratický nástroj boje proti byrokracii a bruselskému centralismu.

Složitost národních zájmů se promítla i do Československa, kde v červnu 1992 proběhly parlamentní volby. V českých zemích zvítězila Občanská demokratická strana vedená Václavem Klausem a na Slovensku Hnutí za demokratické Slovensko v čele s Vladimírem Mečiarom. Ačkoli ani jedna strana neměla ve svém programu rozpad federace, oba státníci se postavili do čela národních vlád a ze zcela rozdílných důvodů zahájili boj za rozpad Československa. Do federální vlády vyslaly obě strany méně významné politiky, kteří měli jako ministři postupně likvidovat přidělená federální ministerstva a vynutit tak rozdělení státu.

Ekonomové vedoucí českou vládu věřili, že bez méně vyvinutého Slovenska se Česko dříve zařadí mezi vyspělé evropské země, a slovenští nacionalisté chtěli nátlakem na českou vládu zajistit pro východní část dosud společného státu řadu výhod. Nakonec po velkých machinacích a politických manévrech především ve Federálním shromáždění se jim podařilo k 1. 1. 1993 prosadit rozdělení federace na Českou republiku a Slovenskou republiku.

Vše probíhalo značně uspěchaně, a proto zvláště česká ústava má řadu vážných nedostatků. Nemálo problémů vzniklo také vládám obou nyní menších států, mnohdy nerespektujícím i zcela základní a běžné zvyklosti mezinárodního práva, na mezinárodní scéně. Už jejich nové smlouvy o přidružení



k Evropskému společenství (4. 10. 1993) byly méně výhodné než byla původní z roku 1991.

Evropa nevívala rozdělení Československa, neboť většinou panovala naděje, že tento demokratický a kulturně vyspělý stát dokáže uskutečnit společenské přeměny, aniž by ho národnostní různost narušila nebo způsobila jeho rozpad. Nakonec však bylo přivítáno, že na rozdíl od zmatků a konfliktů v Jugoslávii a v bývalém Sovětském svazu bylo rozdělení Československo provedeno způsobem demokratickým a kulturním a mezi dvěma sousedními státy se podařilo udržet nadstandardní vztahy.

Evropská veřejnost také uvítala, že prezidentem nového státu, Česka, se stal Václav Havel, který si jako československý prezident získal značné sympatie evropské a světové veřejnosti.

Evropská unie vstoupila do roku 1993 s nadějí na další rozšíření, neboť jednání o vstup Finska, Norska, Rakouska a Švédska probíhala velmi úspěšně. Smlouva o unii vstoupila v platnost 1. 11. 1993, ale ještě těsně předtím Rada, Komise a Parlament přijaly 25. 10. 1993 „Deklaraci o demokracii a subsidiaritě“. Své celoevropské směřování potvrdila Evropská unie také tím, že 19. 7. 1993 přijala program TACIS na pomoc nově nezávislým zemím bývalého Sovětského svazu, připomínající program PHARE určený v roce 1989 Maďarsku a Polsku na pomoc hledání demokratické přestavby společnosti a v roce 1990 doplněný Akčním programem pro střední a východní Evropu. Znovu se potvrdilo celoevropské pojetí integračního procesu.

## **Jak sjednocovat Evropu**

---

Ustavení Evropské unie bylo důkazem dlouhodobého a celoevropského charakteru integračního procesu, i když jeho organizátoři, vědomi si značné jeho složitosti, počítali, že ještě bude třeba překonat mnoho problémů, což si vyžádá nemálo času.

V Evropské unii daly volby do Evropského parlamentu v červnu 1994 nejsilnější zastoupení sociálním demokratům a na prvním zasedání parlament také schválil rozhodnutí Evropské rady uzavřít jednání s Finskem, Norskem, Rakouskem a Švédskem a přijmout je za nové členy. Rostoucí význam parlamentu potvrdilo to, že přispěl v červenci k urychlení volby nového předsedy Komise, když se narazilo na několik překážek. Novým prvkem bylo, že nejvyšší představitelé přidružených států, ucházejících se o členství v Evropské unii, byli přizváni na zasedání Evropské rady zabývající se rozšiřováním Evropské unie.

Nový prvek do procesu evropské spolupráce vnesla v roce 1993 Francie návrhem na „Pakt stability“. Byl to pokus zmobilizovat celou Evropu ke koordinaci hledání jak hospodářské, tak i politické a sociální stability. I když to byl úkol dlouhodobý, bylo důležité, že se v celé Evropě setkal se zájmem, sympatiemi a podporou. Plně ho podpořila Evropská rada a zařadila ho do programu Evropské unie a také nečlenové Společenství mu vyjádřili svou podporu. Po roce se skutečně v Paříži sešli zástupci padesáti států, aby ho podepsali, a zároveň se zavázali do roka podepsat dvoustranné smlouvy na jeho plnění.

V květnu 1994 došlo k významnému rozšíření Západoevropské unie, o které se uvažovalo jako o složce Evropské unie zabývající se zahraniční a bezpečnostní politikou. Jejími přidruženými členy se staly Bulharsko, Československo, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko a Rumunsko, které se současně ucházely o členství v Evropské unii. Potvrzením zvýšené aktivity ZEU byla v listopadu 1994 volba jejího nového generálního tajemníka a také přizvání na listopadovou poradu ministrů zahraničních věcí členských států i ministrů přidružených zemí.

Významnou základnou celoevropské spolupráce bylo také hnutí KBSE, i když to si sjednocení Evropy nevytyčilo jako svůj program. Složitost vývoje v Jugoslávii si vynutila dohodu účastníků, že dále nebude platit všeobecný konsenzus, ale zásada „konsenzus – 1“, aby členský stát, o němž se jedná, svým vetem neblokoval další činnost ostatních.

Následná schůzka v Helsinkách na jaře 1992 a na ni navazující konference KBSE na nejvyšší úrovni schválily novou organizační strukturu helsinského mírového procesu. Bylo rozhodnuto konat pravidelně schůzky na nejvyšší úrovni, byla zřízena funkce „úřadujícího předsedy“, jemuž měli pomáhat předseda z minulého roku a přepokládaný předseda roku příštího, a měli společně vytvořit jakousi „trojku“ zajišťující kontinuitu činnosti. Dále byla vytvořena funkce „vysokého komisaře pro národnostní otázky“, varšavské „Středisko pro svobodné volby“ se přetvořilo na „Úřad pro demokratické instituce a lidská práva“ a bylo založeno „Fórum KBSE pro spolupráci v oblasti bezpečnosti“.

Hnutí KBSE dokázalo během roku 1993 značně pokročit v organizačním budování, a tak nová schůzka na nejvyšší úrovni, svolaná na konec roku 1994 do Budapešti, už mohla schválit přestavbu hnutí na „Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě“ a dále doplnit její organizační a instituční schéma. Účastníci považovali OBSE za ústřední politický faktor budování bezpečnosti a stability Evropy, neboť navazovala na helsinský Závěrečný akt a všechny další kroky a akce helsinského mírového procesu. Nově přijaté dokumenty

budapeštské konference stanovily její nové úkoly v oblasti bezpečnosti, hospodářství, lidské dimenze a dalších.

OBSE se od ostatních evropských organizací lišila tím, že byla jedinou organizací, jejímiž členy byly všechny evropské státy. Na základě předchozího vývoje však byly jejími členy také Kanada a USA díky svým jednotkám rozmístěným v některých evropských zemích a jako dědičky SSSR také bývalé sovětské republiky jak na Kavkaze, tvořícím hranici Evropy, tak i ve střední Asii. A to zase někdy její činnost komplikovalo.

Výhledově pozornost a činnost OBSE se měla zaměřit na hledání „Bezpečnostního systému pro 21. století“. Mezi její nejbližší úkoly na konci dvacátého století patřilo vypracování „Kodexu chování v politicko-vojenských aspektech bezpečnosti“. To se samozřejmě netýkalo jen samotné OBSE, ale i všech dalších mezinárodních organizací zabývajících se budoucností Evropy. A problémy bezpečnosti také souvisely velmi těsně s otázkami politické, hospodářské, sociální a jiné stability, neboť konečně celá evropská problematika představovala jeden v podstatě nedělitelný celek. Na první místo v činnosti OBSE patřila „preventivní diplomacie“, tedy úsilí už předem vytvořit zábrany novým konfliktům nebo i válce.

NATO vzniklo koncem čtyřicátých let jako první vojenské seskupení států západní Evropy, Kanady a USA, proto Severoatlantický pakt se stal hlavní složkou bilaterálně rozdělené Evropy. Po roce 1989 se však aliance nevydala cestou ukončení své činnosti jako Varšavská smlouva, jejíž představitelé většinou uvažovali o zrušení obou vojenských paktů a budování evropské bezpečnosti na základě KBSE.

S odůvodněním zabránit bojům ve východní Evropě a na Balkáně, zasaženým vlnou národnostních sporů a konfliktů, vypracovalo vedení NATO plán „Partnerství pro mír“. Inspirované slovy Pařížské charty pro novou Evropu vedení NATO nabízelo postupné kroky k překonání nedůvěry a zahájení spolupráce hlavně v oblasti vojenské, kam bylo NATO nejvíce orientováno. V některých východoevropských státech nacházela tato iniciativa velmi příznivý ohlas, neboť tamní nové vlády samy vystupovaly s žádostí o vstup do NATO. Toto úsilí se střetávalo s odporem Ruska, které se obávalo, že jde o jeho obkličování.

Napětí v Jugoslávii přes různé diplomatické zásahy ze zahraničí stále narůstalo a postupně přerůstalo v ozbrojená střetnutí. Proto se některé velmoci spojily do kontaktní skupiny, která se měla pokusit zastavit boje v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, kde přerůstaly v občanskou válku na národnostním základě. Obvykle se podařilo jen zastavit vojenské operace, ale už nebylo dost sil najít dlouhodobé utlumení nebo vyřešení sporu.

Když se do této činnosti podařilo Francii, Německu, USA a Velké Británii zapojit také Rusko, našla se cesta k tomu, aby vedení NATO v lednu 1994 podepsalo s Ruskou federací dohodu „Program vojenské spolupráce“, a pak už bylo možno dosáhnout uvolnění napětí, ale i podniknout některé konkrétní kroky k širší spolupráci členských států NATO s východoevropskými státy.

Do Poradní rady NATO (NACC) už před časem zasedli poslanci některých východoevropských zemí, podařilo se uspořádat různá cvičení bývalých protivníků v rámci „Partnerství pro pokrok“ a v září 1994 už se uskutečnily první společné manévry v Polsku za účasti vojsk 13 států. Zlepšily se i vztahy mezi NATO a Francií a za této měnící se mezinárodní situace si Rada NATO uložila prozkoumat možnost organizačního rozšíření NATO do východní Evropy. Zřejmě proto byl novým generálním tajemníkem koncem roku 1995 jmenován známý španělský diplomat Javier Solana, kdysi zastánce španělské neutrality a nyní propagátor nové orientace.

## Česko a Evropská unie

---

Je velmi zajímavé, že československá diplomacie sehrála po roce 1989 významnou a pozitivní úlohu v normalizaci vztahů Východ – Západ, avšak po rozpadu ČSFR přestala Česká republika věnovat Evropě a diplomacii vůbec větší pozornost. Nejvýrazněji se to projevilo nejen ve vztazích s Maďarskem, Polskem a Slovenskem při změně Visegrádské skupiny na CEFTA, ale dokonce i na vztazích česko-slovenských.

Diplomatická nečinnost vlády vyplývala zřejmě především z toho, že ekonomové v čele české vlády byli přesvědčeni, že trh řeší nejen všechny ekonomické problémy, ale i mezinárodní politiku.

V tom se vládní politika lišila od postoje prezidenta Havla, který byl dále rozhodnut aktivně se podílet na vývoji evropské i světové politiky. Diskuse o lidských právech na Pražském hradě vždy na začátku nového roku za účasti významných kulturních osobností z celého světa mohly být vnímány jako osobní aktivita prezidenta. Avšak už jeho vystoupení v Evropském parlamentu v březnu 1994 s návrhem „Charty Evropské unie“ se ukázalo jako výrazné politikum, i když zaměřené především na jakýsi „mravní kodex evropského občana“.

Ovšem jeho pozvánka prezidentům sousedních zemí na společnou schůzku v Litomyšli v dubnu 1994 byla jasným odlišením se od vládní diplomatické nečinnosti. Ta se projevila mimo jiné v tom, že z velmi problematických důvodů vláda souhlasila, aby sekretariát OBSE, který měl sídlit v Praze a byl tam také založen, se přestěhoval do Vídně. To byl krok, který nebyl nikdo v Evropě

schopen pochopit. Naproti tomu litomyšlská schůzka měla mimořádný ohlas, a to nejen ve střední Evropě, a ještě v září 1994 se uskutečnila podobná schůzka v rakouském Alpbachu. Schůzky prezidentů států střední Evropy se pak staly pravidlem a další roky je prezidenti jednotlivých států, i když v poněkud se měnícím složení, opakovaně svolávali do zajímavých míst svých zemí.

Česká republika byla z východoevropských zemí přidružených k Evropské unii považována za nejvyspělejší a také česká veřejnost byla jasně proevropsky zaměřená, jak dokazovala slavnostní shromáždění ke „Dnu Evropy“ organizovaná od roku 1995 v pražském Klementinu nevládními organizacemi, především „Nadací Jiřího z Poděbrad pro evropskou spolupráci“. Přesto však česká vláda díky svému euroskepticismu podala jako poslední z přidružených až v lednu 1996 formální žádost o vstup do Evropské unie. Svou žádost doplnila zvláštním memorandem, v němž se snažila dokázat, že byla k tomuto kroku okolnostmi donucena, neboť vstupem do Evropské unie budou suverénní práva Česka omezena.

Evropskou politiku rozvoje spolupráce a částečně i snah o jednotu, ovlivňovaly tři mezinárodní organizace značně odlišnými cestami. Evropský integrační proces se zřízením Evropské unie jednoznačně zaměřil na jednotu Evropy, kde spolupráce jednotlivých států jako členů Společenství byla zcela nezbytná a zákonitá. Preventivní diplomacií a hledáním cest k odzbrojení usilovala OBSE o zajištění míru a rovnoprávnosti a všestrannou spolupráci všech účastníků, z nichž řada byla mimoevropská, a vytvářela pro to ty nejlepší podmínky.

NATO přestávalo být základem bipolarity, zachovávalo si vnitřní strukturu s vedoucím postavením USA a připravovalo se na nové poslání už nejen v Evropě, ale i světové politice. Blížilo se totiž padesáté výročí jeho založení 4. 4. 1949 a bylo tedy třeba dát organizaci nový program. Nejprve se jeho vedení rozhodlo rozšířit řady aliance. Podle zakládací smlouvy s novým členem mohl být jen evropský stát, který by členové NATO k členství vyzvali. Uvažovalo se o větším počtu států, ale Senát USA byl ochoten souhlasit se vstupem tří nových členů. Los padl v roce 1997 na Česko, Maďarsko a Polsko, jejichž vlády už předem nabídku přivítaly, ale k přijetí mohlo dojít až po schválení v příslušných institucích všech členských států.

V Česku došlo na podzim 1997 k politické krizi, když vnitřní konflikt ve vládní straně ODS donutil premiéra V. Klause k demisi. Přechodná vláda složená z politiků a odborníků v čele s guvernérem Národní banky J. Tošovským připravila předčasné volby a po nich se moci ujal menšinový kabinet sociální demokracie vedený M. Zemanem. Vypracovala zásadní dlouhodobou zahraničněpolitickou koncepci české vlády a jejím současným hlavním úkolem

se stalo začlenění do Evropské unie, dokončení jednání o vstupu do NATO a aktivizace spolupráce s nejbližšími sousedy, zvláště Slovenskem.

## O bezpečnost Evropy

---

Vývoj evropské politiky na konci století se snažila co nejpřesněji monitorovat OBSE, jejíž schůzka na nejvyšší úrovni v prosinci 1996 v Lisabonu projednala návrh „Charty evropské bezpečnosti“, a na základě nejrůznějších změn mocenského uspořádání Evropy v poslední době připravila úpravy „Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě“ (KOS). Zároveň zhodnotila činnost misí, které byly v rámci OBSE pověřeny sledováním situace v oblastech konfliktů, například v Moldavsku, Bosně a Hercegovině, Náhorním Karabachu, Gruzii či Čečensku. Mise zjišťovaly co nejpřesněji situaci a při hodnocení jejich činnosti na následujících poradách vedení OBSE se pak hledaly cesty mírového řešení těchto konfliktů.

Velmi zajímavý byl v téže době vývoj vztahů NATO a Ruské federace, která se netajila svým odmítavým postojem k rozšíření NATO do východní Evropy. A tak buď lze jen diplomatickému umění J. Solany děkovat, že vztahy se v roce 1997 značně zlepšily, nebo tak zapůsobila v dubnu 1997 návštěva čínského prezidenta Ťiang Ce-mina v Moskvě, kde s ruským prezidentem Jelcinem podepsali „Deklaraci o multipolaritě světa a o novém hospodářském pořádku“.

Čínsko-ruské sblížení znamenalo pro oba státy značné posílení jejich mezinárodní prestiže a také „Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Organizací severoatlantické smlouvy a Ruskou federací“, podepsaný 27. 5. 1997 v Paříži a stavějící na stejnou úroveň šestnáct států NATO a Ruskou federaci, přiznával Ruské federaci úlohu velmoci. Dokument se vyslovoval pro „společnou povinnost NATO a Ruska vybudovat stabilní, mírovou a nerozdělenou Evropu, celistvou a svobodnou, ku prospěchu všech jejích národů“, neboť vycházel z toho, že „bezpečnost všech států euroatlantického společenství je nedělitelná“. Signatáři se zavazovali využívat na prvním místě OBSE „jako hlavního nástroje preventivní diplomacie, předcházení konfliktům a regionální spolupráce v oblasti bezpečnosti“ a vyzývali k „zvýšení její akceschopnosti při realizaci těchto cílů“.

Za této situace zůstaly snahy Západoevropské unie o zviditelnění v květnu 1997 na zasedání Rady ministrů v Paříži úvahami o jejím postavení mezi NATO a Evropskou unií většinou mimo zájem a pozornost evropské veřejnosti.

Evropskou politiku v posledních letech dvacátého století velmi silně ovlivnila krize v Kosovu. Dlouhodobý emancipační boj obyvatelstva albánského původu

v této provincii Srbska dostal rozpadem Jugoslávie nové podněty. Poté, co se Albáncům dostalo vydatné diplomatické i materiálové pomoci z USA, ovlivnila „kosovská otázka“ i širší mezinárodní vztahy. Dílčí úspěchy nacionalistů ve volbách v jiných částech rozpadající se Jugoslávie aktivizovaly kosovský boj a zájem USA oslabit Rusko, tradičního spojence Srbska, ohrožovaného v Kosovu, se promítl i do úvah o přípravách na oslavu 50. výročí vzniku NATO.

K zvýšení prestiže aliance v předvečer výročí mělo přispět její rozšíření vstupem Česka, Maďarska a Polska do NATO, k němuž mělo dojít 12. 3. 1999, a příslib přijmout v nejbližší době další evropské státy, aniž bylo stanoveno přesné datum. Jednalo se o Albánii, Bulharsko, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Makedonii, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

Hlavním bodem oslav se mělo stát přijetí nové strategické koncepce, na jejímž základě se NATO, dosud obranná aliance členských států, měla stát jakýmsi strážcem světového pořádku. Eventuální zákroky mělo NATO provádět na základě rozhodnutí svého vedení i bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN.

Jugoslávie, složená už jen ze Srbska a Černé Hory, odmítala vydat se cestou, jakou jí doporučovaly státy kontaktní skupiny na poradě v Rambouilletu u Paříže. Ve snaze donutit vládu Jugoslávie k ústupkům vydalo velení NATO 24. 3. 1999 rozkaz zahájit bez souhlasu Rady bezpečnosti bombardování Jugoslávie s odůvodněním, že se tam porušují lidská práva.

Americká ministryně zahraničí vyjádřila přesvědčení, že tři dny bombardování donutí Jugoslávii k ústupu. To se však nestalo, a navíc Evropská unie, jejíž většina členů byla také v NATO, tento krok na schůzce na nejvyšší úrovni v Berlíně nepodpořila. Boje se protáhly na několik týdnů a jejich rozsah, včetně zásahů civilních objektů, vyvolal velkou kritiku médií i veřejnosti v celé řadě evropských zemí a dokonce i mimo kontinent.

Česká vláda se dostala do velmi obtížné situace, neboť veřejnost stála téměř jednomyslně na straně Srbů. Pokusila se proto zaujmout jakési neutrální stanovisko, ale bylo pozoruhodné, že česká vláda, jako nový člen NATO, vypracovala společně s řeckou vládou, starým členem NATO, „Návrh na mírový proces v jihovýchodní Evropě“, a bylo zajímavé, že k podobným závěrům došla 6. 5. i porada G – 8 v Bonnu.

Teprve prostřednictvím ministrů zahraničí G – 8 a zvláště působením finského prezidenta M. Ahtisaariho jako zástupce Evropské unie se podařilo najít smluvní dohodu o zastavení bombardování, které vyvolalo masový útěk obyvatelstva Kosova do sousedních států, a nad níž mohla přijmout záštitu Rady bezpečnosti OSN.

Oficiální oslavy výročí NATO bylo nutno o několik dní odložit a o nové doktríně se raději nemluvalo. Velení NATO nevystoupilo se žádnou kritikou akce, ale oznámení, že vrchní velitel sil NATO v Evropě, americký generál W. Clark, bude v dubnu 2000 předčasně vystřídán, svědčilo o neúspěchu celé akce. Také odchod generálního tajemníka NATO J. Solany z funkce 6. 10. 1999 a jeho nahrazení bývalým britským ministrem obrany G. Robertsem byly toho důkazem.

Otázkami evropské bezpečnosti se intenzivně zabývala v listopadu 1999 OBSE na své schůzce na nejvyšší úrovni v Istanbulu. Úkoly pro nejbližší budoucnost byly vtěleny do „Deklarace“, ale nejdůležitějším schváleným dokumentem byla „Charta pro evropskou bezpečnost“, věnovaná jak bezpečnostním, tak i ekonomickým otázkám a lidským právům. Část Charty, nazvaná „Platforma kooperační bezpečnosti“, zdůrazňuje principy nehierarchické spolupráce OBSE s dalšími mezinárodními organizacemi v bezpečnostní oblasti a vychází z politické, tedy ne právní závaznosti svých dokumentů. Rozhodnuto bylo také vytvořit týmy rychlé expertní pomoci (REACT), které měly rychle a účinně zasahovat v oblastech preventivní diplomacie.

V Istanbulu byla též dokončena jednání o úpravě smlouvy o evropském odzbrojení, sjednaná ještě na základě bipolárního rozdělení Evropy, a to v „Dohodě o adaptaci S-KOS“ a „Závěrečným aktem konference smluvních stran S-KOS“. Také byla schválena upravená verze „Vídeňského dokumentu o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti“ z roku 1992. Z české iniciativy byla do Charty vložena část o problematice Romů a Sintů minimalizující jejich diskreditaci.

Velkou pozornost ještě koncem století vyvolalo 18. 10. 1999 jmenování J. Solany vysokým představitelem Evropské unie pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a o měsíce později se pak stal i generálním tajemníkem Západoevropské unie. Nepochybně to svědčilo o tom, že Evropská unie je rozhodnuta hledat a dělat rozhodné kroky ve vlastní „evropské obranné identitě“.

## **Evropská unie na konci století**

---

Hlavní zájem evropské veřejnosti už byl soustředěn na přístup Evropské unie k její vnitřní přestavbě, neboť ještě nikdy se na demokratických základech nebudovala jednota Evropy. Úkoly byly obrovské a nabízely se nejrůznější formy nového uspořádání. Původní inspirátoři předpokládali, že vládní struktura sjednocené Evropy půjde cestou vytváření nových správních oblastí na různých základech, někde půjde o vymezení zeměpisné, jinde počtem



obyvatel, jinde průmyslovým zaměřením či kulturním zázemím, ale nikdo nepřepokládal, že by tradiční státy byly základem budoucího správního uspořádání Společenství.

Úkoly vytyčené maastrichtskou smlouvou se postupně řešily různými způsoby a musely se přitom překonávat nemalé obtíže a hledat nová řešení. Další hlavní kroky určoval dokument „Agenda 2000“ s podtitulkem „Za silnější a širší Evropu“, 16. 7. 1997 předložený Komisí Evropskému parlamentu. V oblasti ekonomie věnoval hlavní pozornost Paktu o měnové stabilitě, který stanovil, že k 1. 1. 1999 bude v jedenácti z patnácti členů unie zavedena společná měna „euro“. Dále bylo rozhodnuto zahájit rozšiřování unie na východ, a to se šesti nejlépe připravenými zeměmi, včetně Česka.

Hlavní pozornost byla soustředěna na vnitřní uspořádání Společenství. Za uplynulé období bylo vydáno mnoho zákonů a schválena řada nařízení a směrnic, které se společně označovaly za „acquis communautaire“, a s těmi se noví členové museli seznámit a přijmout je. Postupně se z nich rodilo „komunitární právo“ vytyčující politické a právní uspořádání Společenství. Zvláště byla v Agendě 2000 zdůrazněna úprava některých politických otázek, jako „Demokracie a zákonnost“, „Lidská práva“ a „Respektování menšin“. Vše se mělo stát součástí „třetího pilíře“ unie. Zároveň bylo potvrzeno zavedení „eura“, považované za nejdůležitější krok budování „Hospodářské a měnové unie“, jako „prvního pilíře“ unie.

Nejsložitější se jevila situace u „druhého pilíře“ při hledání „společné zahraniční a bezpečnostní politiky“. Bylo třeba vyřešit mnohé, aby Evropská unie byla v mezinárodní politice brána nejen jako organizace ekonomické spolupráce a integrace, ale také uznána za významný faktor světové politiky. To vše obsahovaly úpravy obou maastrichtských smluv doplněné řadou protokolů, jimž se dostalo označení „Amsterdamská smlouva“, která byla podepsána 2. 10. 1997. Téměř současně došlo k důležitému kroku Rady Evropy, která na zasedání na nejvyšší úrovni ve Štrasburku schválila 11. 10. 1997 ustavení „Evropského soudu pro lidská práva“, který začal hned 1. 11. 1997 pracovat.

V Evropské unii byla 1. 1. 1999 zavedena v jedenácti členských zemích společná měna „euro“ a krátce nato prožila unie mimořádně dramatickou chvíli. Když Rada zaujala 15. 3. 1999 kritické stanovisko k činnosti Komise, rozhodl se její předseda Jacques Santer k podání demise a tím odstoupila celá Komise. Evropská veřejnost tím byla konsternována a mnozí začali hovořit o konci unie. Ve skutečnosti to byl jen důkaz demokratizace procesu integrace, což se potvrdilo, když poměrně brzy byl v italském politikovi Romanu Prodim objeven vhodný kandidát na předsedu Komise a mohl být novým, v červnu zvoleným Evropským parlamentem v této funkci potvrzen.

Otázka rozšíření unie se dostala na pořad porady přidružených zemí. Výběr šesti, s nimiž začalo jednání o vstup, vyvolal některé problémy ve vztazích s jejich nejbližšími sousedy, jako Česka a Slovenska nebo Estonska s dalšími pobaltskými státy. A tak na poradě ministrů zahraničí šesti, Česka, Estonska, Kypru, Maďarska, Polska a Slovinska v Tallinu v říjnu 1999 došlo k dohodě navrhnout předsedovi Komise Prodimu stanovit datum zahájení jednání o vstupu s dalšími přidruženými. Komise ve dvou dnech doporučila zahájit v roce 2000 jednání i s ostatními zájemci, Bulharskem, Litvou, Lotyšskem, Maltou, Rumunskem a Slovenskem, v prosinci tento postup schválila Evropská rada a v lednu 2000 se jednání zahájilo.

Perspektiva velkého rozšíření postavila před Evropskou unií velmi naléhavý úkol připravit novou strukturu uspořádání unie, neboť řídit dvanáct či patnáct států je jiné, než více než dvě desítky. Evropská rada se musela sejit na jaře 2000 dvakrát, aby projednala na jedné straně ekonomické, finanční a měnové problémy, zaměstnanost, ekonomickou reformu a sociální soudržnost a vztah unie k občanům. Na druhé straně pak „společnou evropskou bezpečnostní a obrannou politiku“, jakož i vztahy k Rusku, Středomoří, Africe, západnímu Balkánu či konfliktu na Blízkém východu.

Ke všem těmto otázkám se měla vyjádřit Evropská rada jako orgán nejvyšších představitelů Evropské unie v Nice v prosinci 2000. Na zahájení byli přizváni i nejvyšší představitelé států přidružených. Výsledkem byla „Smlouva z Nice“, obsahující potřebné reformy, aby bylo možno řídit unii o 25 členech.

Byl zvýšen počet poslanců Evropského parlamentu, stanoveny počty poslanců podle počtu obyvatel jednotlivých členských států a stanovil se výpočet kvalifikované většiny. Projednalo se také zastoupení členských států v Komisi a detaily měla projednat mezivládní konference tak, aby do roku 2004 bylo možno dokončit přijímání nových členů a jejich obyvatelstvu tak umožnit hlasovat v tomto roce ve volbách do nového Evropského parlamentu.

## **Do 21. století**

---

Dvakrát ve dvacátém století zavinila Evropa světovou válku, která svým rozsahem přímo ohrozila existenci lidstva. Koncem století se naopak zdálo, že Evropa může svým vývojem a působením přispět k uklidnění mezinárodní situace, zvláště dlouhodobě cílevědomě prováděným integračním procesem.

Je zajímavé, že na konci dvacátého století nebylo v pohledu do budoucnosti lidstvo tak optimistické, jako když vítalo nové století na konci devatenáctého století. Bilance dvacátého století, díky jeho závěrečným několika létům, nebyla

nijak špatná. Především Evropa, která v minulosti vyvolala dvě světové války, byla díky procesu integrace a ustavení Evropské unie spíše vzorem než hrozbou pro ostatní svět.

Samozřejmě zůstávala i v Evropě ohniska napětí například na Balkánu, na Kavkaze, ale také v Baskicku či Severním Irsku. Ve světě bylo podobných ohnisek ještě daleko více, ale zároveň působením bývalých kolonií se OSN a ostatní organizace Spojených národů věnovaly rozvojové pomoci těm nejpotřebnějším.

Cenné bylo, že hlavní velmoci většinou podporovaly myšlenku multipolarity jako způsobu řízení světové politiky. Nechyběly ani názory opačné, domnívající se, že po konci bipolarity mělo nastoupit nějaké uspořádání pod vedením nejsilnější supervelmoci. Spory o to byly především ideologické a mír bezprostředně neohrožovaly. Proti ohniskům napětí se dařilo mobilizovat veřejné mínění a proti konfliktům sílila připravenost usilovat mezinárodním nátlakem k jejich uklidnění.

Nebezpečným zlomem se stal 11. 9. 2001 letecký úder proti „Dvojčatům“ v New Yorku a dalším objektům v USA. Tento teroristický čin byl odůvodněn vůdcem hnutí Al-Kajdá, Usámou bin Ládinem, vydávajícím se za obhájce chudých, který hrozil zničením nejbohatších zemí světa v čele s USA. Tento nástup „mezinárodního terorismu“ vyvolal masový odpor na celém světě a USA se dostalo široké podpory ze všech stran.

Všeobecně vyhlášený boj proti mezinárodnímu terorismu, opírajícímu se o islám, nutně ovlivnil celkové mezinárodní ovzduší a pod vedením USA zesílila tendence k vojenským zásahům, jako byla intervence v Iráku. Ukázalo se, že touto cestou, prosazovanou prostřednictvím NATO, se nepodaří mezinárodní terorismus potlačit, a k dlouhodobému a cílevědomému úsilí odstranit jeho samotné kořeny, především ekonomické a sociální, nebylo snadné najít společnou vůli.

Také Evropa byla zasažena tvrdými údery mezinárodního terorismu v Londýně a Madridu, ale to nemohlo zastavit dlouholetý vývoj evropské integrace. V roce 2004 se novými členy Evropské unie stalo deset evropských států, Česko, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko. Potvrdila se životnost integračního procesu a převážná většina Evropy se spojila v Evropské unii. Ta zůstala i nadále otevřena dalším evropským zemím a jednoznačně se stala dominantním politickým činitelem evropské politiky a stále výrazněji zaujímá významné místo i ve světové politice.



# **EVROPA A EVROPSKÁ UNIE**

**Alexandr Ort**

Vydala:  
Úhlava, o. p. s., Klatovy 2011

Kpt. Jaroše 94, 339 01 Klatovy  
Tel: (+420) 376 311 745  
[www.uhlava.cz](http://www.uhlava.cz)

Autor: Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc.

Jazykové  
korektury: Mgr. Martina Dolejší

Technická  
spolupráce: Ing. Helena Hnojská, Ing. Pavel Vondráček

Vydání: první

Copyright © 2011 Úhlava, o. p. s.

**ISBN 978-80-905087-0-5**

**Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc. (nar. 1926)**

Odborně se zaměřil na studium české a zahraniční politiky a problematiku mezinárodních vztahů. Působil na Vysoké škole politických a hospodářských věd, na Fakultě mezinárodních vztahů Univerzity Karlovy, v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku, pracoval jako pedagog na Univerzitě 17. listopadu a poté – po dvaceti letech mimo obor – na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické, na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze a Právnické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě. Současně působil jako předseda správní rady Nadace Jiřího z Poděbrad. Je autorem či spoluautorem řady významných publikací na téma evropské a české historie. O české a evropské historii přednášel i v zahraničí.

**Úhlava, o. p. s.**

Nestátní nezisková organizace založená v roce 2001 v Klatovech. Společnost se hlásí k tradicím Úhlavy, spolku akademiků pro Pošumaví. Svojí činností se snaží navazovat na aktivity, které vyvíjel tento spolek v minulém a předminulém století nejen na Klatovsku, ale i v dalších regionech jihozápadních Čech. Zabývá se především vzdělávací, poradenskou a informační činností se zaměřením na regionální rozvoj, životní prostředí, zemědělství a rozvoj venkova. Společnost se aktivně účastní přeshraniční spolupráce, poskytuje informace o Evropské unii a poradenství při přípravě žádostí o dotace z fondů Evropské unie a dalších zdrojů.

**Dům Evropy Praha, o.s.**

Občanské sdružení, jehož posláním je přispívat k popularizaci, šíření, hájení a uskutečňování myšlenky evropské spolupráce a integrace v souladu s demokratickými principy. Dům Evropy ve spolupráci s jinými organizacemi uspořádal celou řadu přednášek a seminářů o otázkách výchovy k evropanství, pořádá mezinárodní semináře pro studenty středních škol k aktuálním otázkám evropského integračního procesu. Sdružení se podílelo na vydání řady publikací zaměřených na rozvíjení evropské spolupráce i aktuální otázky vývoje EU. Hlásí se k myšlenkovému odkazu tvůrců celoevropského dědictví a navazuje na živé domácí tradice v úsilí o evropskou jednotu.